

821.512.122-1

A 38

АҚЫНДАР
ШЫҚТЫ
АЙТЫСКА

АҚЫНДАР
ШЫҚТЫ
АЙТЫСҚА

Қазақтың Мемлекеттік
Көркем Әдебиет Баспасы,
АЛМАТЫ • 1960

БЕТАШАР

Халқымыздың әдеби дәстүрінде айтыс — ақындық өнердің ең биік таразысы, өлең-жырға деген халықтық сын-төреліктің қатаң және аса тамаша көрінісі болып табылады. Сонымен қоса, айтыс — сахналық сәулеті жоқ бұрынғы дала жұртының өзінше бір сауығы да, «әдебиет кеші» болып есептелген. Алайда, өткен замандардағы айтыстарды барлап қарасақ, жұртшылық айтыстарда ақындардың өнер дәрежесін сынау, байқау жасаудан да гөрі, сол айтыстардан өз ортасының, немесе, өзінен бөлек басқа қауымның бойындағы әлеуметтік міндердің жат қылықтары әшкере болуын мұрат еткен секілді.

Ақындар үшін айтыс — шын сөз сайысы, ең қатерлі майдан болған. Жалғыз шапқанның бәрі жүйрік дегендей, әрбір ақын жеке отырып жыр-дастан толғаса, поэма жазса өзінше жеке жүйрік, тіпті дана да болар. Ал қалың жиын, шаршы топ алдында бетпе-бет келіп безенген екінші бір ділмар жыршыға жауап ретінде қапелімде әрі мәнді, әрі өткір, әрі тосын, тың теңеулі, әсірелі өлең жолдарын «ойдан шығара» қойып, оған іркілмей ұйқас табу деген сөз қадірін білген кісіге аса азап та және құдіретті тапқырлық. Айтыс — импровизацияның яки қапелімде өлең шығарымпаздықтың ең асқан дәрежесі. Бүкіл өнер мәдениетінің ішінде халқымыздың ежелден ата мирас еткен, пір тұтқан өнері — өлең-жыр өнері болса, бұрынғы айтыс ақындарында бұл дарындылықтың кереметті түрде даңқ алғандығын байқаймыз. Алайда, бұған қарап бұрынғы-соңғы жазба ақындар айтыс-импровизация ақындарына қарағанда, дарындылыққа тапшы екен деу әбестік болар еді. Хат, сызу жоқ заманда немесе жазуға әдеттенбеген жағдайда домбыралы ақын күй сазымен ырғақ табуға, өлең бейнелерін құрауға машықталады. Әрбір айтыс ақынның, немесе импровизатор ақынның ой-сезім толғағында «өлең туғызар» алдында өзінше бір «репетиция» жүріп жатады. Мұның өзін бұрын

әлденеше қалыптасқан, дағдыланған «іздермен», кейде тосын айналыстармен толғанып шығады. Домбыра әуені сол толғақты демеуші, өлең ырғағын бастаушы сиқыр секілді. Айтыс ақынның құдіретті жадына жайшылықта тоқылғандар, машықталған ұйқас, бейне тәсілдері айтыса кеткенде ағытыла түскендей болады. Бірақ нағыз шеберлер сайысу үстінде нелер тосын, таң-тамаша теңеулер, әсірелеулер, мысқылдар тауып бастырмалатып, аруақтанып та кетеді.

Айтыс өнері — әдебиетшілердің аңдауынша, қазақ елінде ерекше орын тапқан мәдениет. Бізге тұстас қырғыз, қарақалпақ халықтарында да айтыс жақсы өрістеген. Ал шығыс елдеріндегі «мұшайра» біздің айтыстардан бөлек және біздегідей құдіретті, қызықты емес. «Мұшайрада» әр ақын өзінше жазған бірер өлеңдерін оқиды да, соның көркемдігін, наздылығын, мәнділігін, оқу нәшіін сынға салады. Ал біздің айтыс — нағыз дарын тартысы, әлеуметтік сөз сайысы ғой.

Бұрынғы айтыс өнерінің жүйріктері — Біржан, Сара, Шашубай, Орынбай, Әсет секілді біздің замандағы айтыстың асқан шебері — Иса Байзақов болды. Иса сөз сайысында алдына жан салмаған шын шабандоз, нағыз майталман ақын еді. Исамен өкшелес шыққан Нартай, Нұрлыбек сынды ақындар да айтыстың тамаша жүйріктері болды. Қазірде де бізде нелер ділмар айтыс ақындарының барына сүйсінеміз.

Соғыс жылдары айтыс өнері әжептәуір дәуірлеп еді. Кейін біраз жылдар айтыс атымен ұмытылып кете жаздады. Ұлы Октябрь социалистік революциясының қырық жылдығына арналған жер-жердегі айтыстар — өте жемісті, игілікті өтті. Қазақстанның көптеген облыстарында облыстық, аудандық партия, совет ұйымдары ақындық өнердің бұл түріне әлеуметтік баға беріп, шын ынтамен айтыстарды ауыл-аймаққа өте жақсы ұйымдастырды. Ырзалықпен айта кеткенді мақұл көрсек, ақындар айтыстарын жақсы ұйымдастырған Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан, Семей облыстары, осы облыстардың басшы ұйымдары мен мәдениет жұртшылығы бұл істе басқаларға өнеге боларлық. Ал Павлодар, Көкшетау, Қарағанды, Ақтөбе секілді облыстардың, бұл секілді әлеуметтік мәні күшті өнерге мән бермей, селқос қалуы қынжыларлық хал.

Ұлы Октябрьдің қырық жылдығына арналған айтыстар аз алынған және мол берекелі де. Бұл айтыстарда республикамыздың түкпір-түкпіріндегі нелер қарт, әрқилы жас ақындар да сайысқа түсіпті. Айтыс өнерпаздарының ішінде аты белгілі қарт ақындармен қоса, қаламын қолға ала тіл безеген жастар да бар. Бұл қатарға Шекербек, Мағираш, Дулат, Мыңатай, Өкімдер жатады. Бұлар ауыл-қыстақтардағы мәдениет қызметкерлері. Бұл айтысқа бұрын елге аты мәлім ақындардан Нұрқан, Шәкір сынды сөз шеберлері де қатысты. Біздің бұл ұсынып отырған жинағымыз қырық жылдыққа арналған

айтыстардың тек бір өрнектері, қиындылары ғана. Бұл секілді әдеби және әлеуметтік мәні бар мұраны түгелдестіріп бастырып шығару, әдеби, ғылым-зерттеу мекемесінің міндеті.

Осы шағын жинақта қазіргі айтыс өнерінің тамаша үлгілері бар. Республикамыздың алдағы қырық жылдық мерекесі қарсаңында жаңа айтыстар бұрқ ете қалса, бұл жинақты сол жарысқа өнеге етіп ұсынбақпыз.

Бұл жинаққа айтыс өлеңдері ене алған ақындар кешегі Біржан салдардың салтынша сөз жарысына рухтана, айбат шеге кезенгендігін байқаймыз. Қостанай облысының жүйрігі атақты Нұрқан ақын былай асқақтайды:

Топ көрсем тоты құстай таранамын,
Қырандай қиқу шықса қаранамын.
Желдетіп жыр нөсерін төге салсам,
Келдетіп толтырамын жыр алабын.
Самғасам қиялыммен көкті шарлап,
Басында бұлғыр шыңның дем аламын.

Семей облысының кәрі майталманы Шәкір былай шалқиды:

Ақын ба ақындығы ақталмаса,
Қазнасын асыл сөздің ақтармаса.
Аузыма «а» дегенде сөз түспейді,
Алдымен ақын шалқып мақтанбаса.

Арқада ағынды өзен Есілдеймін,
Керілсем Алатаудың төсіндеймін,
Түйінмін тоқсан түрлі тетігі бар,
Ой жарып, ми қорытпай шешілмеймін...

Жас қарындас Мағираш ақын да айтысқа түсерде өз құрбыласы Шекербекке жастық жалын ата, сұсын көрсете толғанады:

Өлеңге мен де жас ем жаным құштар,
Бойымда жыр боп жатқан жалын күш бар.
Бірлесіп ел бақытын жыр етеміз,
Сондықтан келгенінді көңіл қоштар.
Ақын ба көмейден жыр, күй таспаса?
Өлең бе отты сөзбен ұйқаспаса?
Көктемдей көтеріліп көңіл шіркін
Халыққа қазыналы сый тастаса!

Алдарында отырған ақындардан мұндай асқак, аруақты сөздерді естіген жиын жұрт енді айтыса кеткенде қайсысы жеңер екен деп құштар болатындығы түсінікті.

Ал, бұрынғы заман ақындарының айтыстарында мұндайдың ақыры айтысқан ақындардың жанжалмен, ел, ру арасының төбелесімен де бітетін жайлар көп болған. Бұрынғының ақындары көбінесе ру, ата атынан сөйлеп, өз ру басыларын, өз елінің байларын мадақтауға және қарсыма-қарсы ақынның ру басыларын, байларын мінеуге дейін барған жағдайда — айтыс ақырының жанжалмен аяқталуы да ұғынықты.

Айтысып талай ақын ерегісті,
Егесті жөндейміз деп жөн еместі.
Ежіктеп елді екіге бөліп алып,
Бергісіз айтыстары төбелеске.
Ақыны біздің заман жүзі жарқын,
Өзінің мадақтайды туған халқын,
Сауыққой, салтанатты көңіл ашар,
Қостайды қазағымның сүйген салтын,—

деп Нұрқан ақын қазіргі айтыстың бұрынғы айтыстардан әлеуметтік бөлек, өзгеше сипатын дұрыс аңғартқан.

Қазіргі ел ақындарының айтыстарында әр ақын өз аудан, облысының игі жақсы жетістіктерін, өз ортасындағы даңқты адамдардың еңбек ерліктерін мадақ етеді, халықтың салтанатын, ел сәулетін жыр етеді, бастаушы ұлы коммунистік партияны мақтан ете жырлайды.

Бұл секілді әуендер Семейлік Тәңірберген ақынның сайыс жырынан айқын байқалады.

Партиям десем бойды қуат кернеп,
Жүректен ел шаттығы шығар тербеп.
Шарықтап, шалқып, тасып бір кетейін,
Қырандай қияға ұшқан қанат сермеп.
Алдыңа мен салайын табысымды,
Әлеумет тұрсын көріп шабысымды.
Семей мен Қарағанды айтысқанда,
Табыстан жібергем жоқ намысымды.
Батыс жақ Семейтаудың сағасында,
Құт қонған Қара Ертістің жағасында,
Қаз-қатар көше бойлап көк төбелі үй —
Мін бар ма колхозымның қаласында.
Аймағы ат шаптырым тартқан көше,
Осындай бір көше емес, әлденеше.

Таңырқап, тамашамен сайран салып,
Қайттың ғой өзің барып күні кеше.

Ақындар айтыстарының жырлары туған-өскен ел, жер байлығын, колхозды ауыл, кенді қала салтанатын шалқи жырлайтын осындай асқақ, әсем өлеңдерге толы. Бірақ ақындар айтысы — жаңа өмір шындықтарын, тамаша игіліктерді мақтап жырлауымен ғана қадірлі емес, ақындар айтыстарының аса бір құнды, әлеуметтік ықпалды қасиеті — айтыстарда өзара сын, мін тағылып, кемшіліктердің де әшкере, паш етілуі. Ақындар мадақ жырларымен өз қауымын шалқып көтеріп отырса, кемшіліктерді, міндеттерді әшкерелеген шақта екінші жақтың қауымын ұялтып, қымсындырып та қойған.

Бұл жайлар Қалихан мен Шекербектің сайыс өлеңдерінен жақсы сезіледі.

Кемшілік сізден дағы табылады,
Көмекке қала ылғи жабылады.
Бөлектеп жинайтұғын егінді айтсам,
Тапжылтпай табандатып дәл ұрады.
Қасында алтын арна Ертіс жатыр,
Ауданың әлі аспанға табынады.
Шаншылған шыбықтарды тоғай қыпсыз,
Паркіне Алматының орай қыпсыз,
Қала орнатып, маздатып электрін,
Ауызбен бәрін дағы оңай қыпсыз.

(Қалихан)

Мен бұрын Қармақшыны көрген едім,
Өзінше тұрсын былай шөлдегенім,
Ауданнан көлеңкелік тал таба алмай,
Ойпырай, естен кетпес терлегенім.
Сөзіме менің құлақ саласың ба?
Болсаң да Сырдария жағасында,
Суға тапшы екенсің, Мағираш-жан,
Қарызға Таластан су аласың ба?
Еріксіз әрине бір ой келеді,
Меркенің көп қой сұлу байтерегі,
Ауданның берекесін кетіргенше,
Біздерден көшет алсаң қайтер еді?

(Шекербек)

Бұл жырлардан айтыс ақындарының ауыл мәдениеті үшін күрескер, озат ойлы адамдар екені, кемшілікке, кертартпалыққа төзбейтін

өршіл жандар екені аңғарылады. Мұндай мәдени кемшіліктер ғана емес, айтыс ақындарын аудан, облыс, колхоз басшыларын да, жеке адамдарды да өткір өлең сөздерімен тайынбай мінеп-сынап береді.

Айтыс өлеңдерінде бұл жинақты оқушыларға да, зерттеушілерге де осындайлық қызық жайлар көп.

Ақындар айтысы — қадірлі өнер. Бұл өнерді біз құрметтеп, біздің заманның игілігіне, әлеумет және әдебиет кәдесіне жаратуға, оны әлі де өрістете беруге тиістіміз.

Қалижан Бекхожин.

Қостанай облысынан

ХАЛЫҚ АҚЫНЫ ОМАР ШИПИННІҢ АЙТЫСТЫ АШАРДАҒЫ ТОЛҒАУЫ

Жасымда жарды жарып атпа аттым,
Отызда Имановты іздеп таптым.
Қырықта Аманкелдімді алаш атып,
Қасырет қашып жүріп тартқан қартпын.
Сексенді сегіз қырдан алысқа аттым,
Қуанып, гүл-гүл жайнап, келмес жатқым...
Бұл айтыс атамыздың ата салты,
Айтысты әдет еткен қазақ халқы.
Шортанбай, Шөже, Орынбай, Кемпірбайдан,
Мәдели, Мансұр шыққан Сыр мен Нудан;
Айтысқан Жарылғасын, Айымторы,
Өлеңі Әсеттің де бұлтты бұрған.
Тобылдан, Өскеменнен туған Нұржан,
Айтысқа Сапарғали белін буған.
Жұмбақты Сапар айтып, Нұржан шешіп,
Өлеңмен Наушабаев жауын ұрған.
Сара мен Біржан салдың айтысқаны,
Көрсеткен атпағанын әйел таңы.
Жалғыздай үн, жаяудай шықпай шаңы.
Халыққа қырық бір жыл таң атқалы,
Ғасырдан қырық минут сағаттары,
Жапырып жанталасқан талай жауды,
Жер жүзі Октябрьді мадақтады.

Құттықтап мерекелі күнді бүгін,
Айтайын айтысуға келгендер кім:
Сын деген қашаннан-ақ халық тезі,
Деген бар сын түзелмей, мінелмес мін.

Бір соқты қазір елде барлық жүрек,
Бір шықты жалғыз жеңнен миллион білек.

Айтысқа Ақкілгек те дайындалған,
Әлеумет, Мендібек тұр құстай түлеп.
Сұңқардай бір жас жігіт қанат жайған,
Шарықтап Мүсілім шықты Қостанайдан.
Тажмакин қаршығадай Қауаз шықты,
Соколов кеннің көзі Сарыбайдан.
Темірбек бас ақыны Жетікөлдің,
Табысты айта білсең жоғары орның.
Ақыны Обағанның Жұмабай тұр,
Ақындық бермеймін деп алдын жолдың.
Қағыспақ Қарасу мен Федоровка.
Өтеміс шықты Өтеппен жекпе-жекке,
Екеуі екі ауданның алыптары,
Кім білсін, кім жығарын бетпе-бетте.
Назика комсомолдың жас бұлбұлы,
Қыздардың тоты құсы, өте үздігі.
Аңсаған Семиозерден атып тұрды,
Тиген соң құлағына қыздың үні.
Ауданнан Аманкелді келді Құтжан,
Бәйгеден келіп жүрген тақсыз жұптан.
Жанкелдиннен Тұралин Ғаббас шықты,
Білімнің білегімен мыңды жыққан.
Ауданы Аманкелді мал қаптатты,
Оятты мал дүбірі ақын Сәтті.
Ардагер ақыным бар деп жүргенде,
Ақыны жүн жастанып жатып қапты.
Сүйші еді Аманкелді айқай-шуды,
Айқаста қара жерді қанмен жуды.
Ауданның таудай ісін ерте ескертпей,
Жанкелдин алып кетті Қызыл Туды.
Екі аудан ерте күннен маған таныс,
Шалқыған шаруалары тасып табыс,
Алуға Қызыл Туды ұмтыл, Сәтім,
Қатардан ақындарға қалған намыс.
Нұрқан тұр аламын деп тауды жұлып,
Алдым деп, ә дегенше суды бұрып.
Жанкелдин ауданының арналарын,
Тоқпақтап тоқтаттым деп төбеге ұрып.
Жанкелдин жастай кеткен болмай дерек,
Орыстың кедейінен алып көмек.

Лениннің үлгісімен өрлей беріп,
Бір жүрген Имановпен елден ерек.
Әліби тап жауларын еткен талқан,
Дулыға, сауыт-сайман, киіп қалқан.
Жанкелдин ауданының аты шыққан,
Табысын тармақтасын ақын Нұрқан.
Майданға шыққан батыр жекпе-жекке,
Аты ердің айқастарда кеткен көпке.
Ақыны Аманкелді ауданының,
Кезекті Нұрқаннан соң бердім Сәтке.
Ақындар, ақындықтың атын ертте!

Қостанай облысынан

СӘТ ПЕН НҰРҚАН

С ә т

Көркем ән көкке өрлеп шалқығандай,
Аймалап айдың бетін шарпығандай.
Самсаған сұлу әнді құлақ сүйіп,
Естіген есі кетіп балқығандай.
Көңілін тыңдаушының құмартатын,
Жүрекке барғанында тиіп балдай.
Сөзіммен көп көзіне көрінейін,
Жорғадай дөңгеленген аяқ шалмай.
Бойға күш, көңіліме шаттық берген,
Ауданның Аманкелді ақынымын,
Сан топта сайрайтұғын бұлбұл-таңдай
Қиялым қияға өрлеп шалқып тасып,
Арнасын ақындықтың сөзбен ашып.
Өткізіп ой електен өлеңімді,
Қайраткер қаламыммен ақылдасып.
Бұл күнде сөз базары көтеріңкі,
Жүлде алған жүйріктермен тақымдасып.
Жасаған қырық жылдың жеңістерін,
Аймаққа жырдан маржан шашу шашып.
Облыс ақындары айтысына,
Арнаулы келіп тұрмын қадам басып.
Сайысып сынасуға бірі-бірін
Тереңнен сөз асылын теретұғын.
Шешендер ойы алымды, сөзі шырын,
Домбыра қызықты етіп айтыс күнін.
Ақыны Жанкелдиннің, інім Нұрқан,
Сөйлеші ауданыңның шаруалығын.

Н ұ р қ а н

Топ көрсем тоты құстай таранамын,
Қырандай қиқу шықса қаранамын.
Желдетіп жыр нөсерін төге салсам,
Көлдетіп толтырамын жер алабын.
Самғасам қиялыммен көкті шарлап,
Басында бұлғыр шыңның дем аламын.
Сайраған сан бақшада мен бір тоты,
Жайлаған гүл райхан, көк алаңын.
Сәтеке,

маған бір сөз арнап едің,
Жарыста жаннан кейін қалмап едің,
Ұлы шу, той-томада топтан озып,
Желіспен жер таныған тарлан едің.
Кешегі кер заманның ақындары,
Жағынып жауыздарды мақұлдады.
Мадақтап маңғазсынған манаптарды,
Сұранып сұр таңдайлар тақылдады.
Бір есер бір сом ақша тастай берсе,
Зар-жағы жалыққанша қақылдады.
Жамандап жарым теңге бермегенге,
Қазбалап көп алдында тақымдады.
Айтысып талай ақын ерегісті,
Егесті жөндейміз деп жөн еместі.
Ежіктеп елді екіге бөліп алып,
Бергісіз айтыстары төбелеске.
Ақыны біздің заман жүзі жарқын,
Өзінің мадақтайды туған халқын.
Сауыққой, салтанатты, көңіл ашар,
Қостайды қазағымның сүйген салтын.
Тамаша біздің заман, қандай заман,
Сандуғаш, бақта бұлбұл сайрайды әман.
Дәуірдің дарбазасы кең ашылып,
Туыпты ең бақытты маңдайлы адам.
Елімнің бұлттан асты бел өркеші,
Секілді алтын канат көк еркесі.
Әлемге нұрын шаша соқты самал,
Секілді жер жаннаты көлеңкесі.
Өсті елім шұғла жайнап шырайланып,
Жау, шіркін, қалды білем бір ойланып.
Жасанды жер серігі жұлдызша ағып,
Шыққанда жердің шарын шыр айналып.

Суайттар соғыс құмар судай тынды,
Аузына өсекшінің құйды құмды.
Жаһанға жаңа ғылым жарқ еткенде,
Селк етіп, зәресі ұшып көзін жұмды...
Қарасам таңғажайып жастарыма,
Ғылымның шыққан биік асқарына.
Жетті еркін ғұламаның аспанына.
Көрінді ел көк бетінің түндігіндей,
Қарайды түндігімнен түн күлімдей.
Тұтқасы алты әлемнің Совет елі,
Айналған жер шарының кіндігіндей.
Жиналды облысымның ақындары,
Сыр ашып, сынасуды мақұлдады.
Торғайдың топтан озған жорғасымын,
Жанкелдин Әлібидің атындағы.
Ауданым Алтайдың кең алқабындай,
Көлдердің аумағы мол шалқарындай.
Келеміз табиғатты бағындырып,
Өмірде қонған бағым шайқалынбай.
Ауданым Сарыарқаның шұғласындай,
Оңтүстік облысымның құбыласындай.
Бәрінен дулығасы асқақ тұрған,
Алатау Талғарының тұлғасындай.
Үдетіп өрге шауып біз келеміз,
Ентелеп екпініміз бір басылмай.
Қар суы — қатық болып құт орнаған,
Ырыстың алтын қазық шынғасындай.
Бұл өзі қилы заман көрген Торғай,
Жайратып жау жазасын берген Торғай,
Өткізіп бір басынан талай тартыс,
Қария жүз он беске келген Торғай.
Болды оның нелер шебер шешендері,
Торғайдың күнгейіне нешеулері,
Торғайдың күнгейіне көлеңдетіп
Ту тіккен революция көсемдері.
Ақыным, біздің жаққа қарасаңыз,
Сөйлеп бақ, теңдесуге жарасаңыз.
Табысым таудан биік болса дағы,
Таспаймыз,

кішіпейіл,

аласамыз.

Мәдениет сән-салтанат сауық құрған,
Біздің көп таңғажайып тамашамыз.

Келсе де Қазақстан қай түкпірі,
Тайқымай табан тіреп таласамыз.
Көрдіңіз ел аралап талайларды,
Тағы да сіз көрмеген талай қалды.
Нақыштап, әшекейлеп зәулім биік,
Салдырдым сауық үйі —

сарайларды.

Жайнаттық гүлдендіріп көк алаңды,
Айнала колхоз елі қалаланды.
Радио үй басына саңқылдайды,
Жеп-жеңіл жер бетінен хабар алды.
Көріп пе ең Сталиннің кең қаласын,
Көркіне көзің тоймай таң қаласың.
Жалықпай «Жаңа тұрмыс»,

Шұбалаңға,

Жеті күн тамашалап айналасың.
Біреуі Жанкелдиннің жаңа ауылы,
Толтырған байлықпенен ел қанасын.
Атақты алтын кентті Албарбөгет
Дер едім көрмей жүрсің, құр қаласың.
Барып қайт, тілімді алсаң тағы аралап,
Осыдан таңғажайып үлгі аласың.
Ғажайып төрт түлікті мекен жайы,
Салдырттым салтанатты мал қорасын.
Менде бар толықсыған тоғыз қала,
Өтінем, тілімді алсаң бір барарсың.
Бар десем кей ісінде кемшілігің,
Несіне мойындамай арланасың?
Салақсың, кем-кетікті санамайсың,
Радио колхозыңның көбінде жоқ
Жым-жылас құлаққа ұрған танадайсың.
Бар екен колхозыңда қамыс қора,
Халыққа аты мәлім таныс қора.
Әйтеуір әлеуметтің көзін алдап,
Салыпсың ауданыңда он үш қора.
Таң қалдым сіздің елдің қорасына,
Келіпті ұлы дене жобасына.
Жарбиып жар басында жантайып тұр,
Ұқсайды Қожанасыр моласына.
Жарылып бүйірінен дал-дал болған,
Тәсілін таба алмапсын о басында.
Кеткендей қасқыр талап қабырғасы,
Жазылмас май жақсаңда жарасына.

С ә т

Көп сурет беріп өзің ауданыңа,
Биік шың, теңеп құздың аңғарына,
Байлықты, берекені, көркемдікті,
Алыпсың бәрін жиып албарыңа.
Қала ма барлық аудан артта сонда,
Кеткенде бәрі саған аударыла.
Кетіпсің шығыңқырап шеңберінен,
Көлеңке келем беріп аумағыңа.
Жалғыз-ақ өзің ғана араласып,
Қырық жыл табыспенен толғанына,
Тілде сөз, қаламда із көп деген рас,
Сенің бұл айтқаныңнан аңғарыла.

Менің де ауданым тұр шалқып өсіп,
Көрсеткіш артық үлес табыс қосып,
Ғылымның салмақты көп саласына,
Мәдениет баспалдағын басып көшіп.
Ақыным, құлағың сал, қара маған,
Түрлерін жұмысымның салалаған.
Келісті көңілі зерек, қолы шебер,
Меңгерді техниканы үш жүз адам.
Ешкім жоқ сырттан келген осыларда,
Өзімізден оқып шыққан кадр-маман.
Ойы алымды, өнерпаз жетік, ұста,
Тудырған осыларды жаңа заман.
Қостамдағы Молдаштың қойыменен,
Кіріп шық, жатқан шұқыр қазбасына.
Сауысқандар тұғыр қып күлісіп жүр,
Қотыр қойдың мініп ап таз басына.
Сұлулап салдым дейсің сәнді сарай,
Сөз бен шаруаң арасы алшақ қалай?

Н ұ р қ а н

Ақын сөйлер халыққа пайдалыны,
Таппаса талғап-талғап ойдағыны.
Сөйлесе әділетті бір ғанибет,
Соқпаса қайдағы мен жайдағыны.
Көріп пе ең

«Аққұма»,

«Тосын»,

«Қаракұмды»,

Сыртында қоңыр бұйрат «Балақұмды»
Жерінің жемісінен шық тамшылап,
Май қылған кебісім мен балағымды.
Көрмедім Сар тосын дүлейімді,
Жаз көшіп, қыс қыстайтын тың ойымды,
Ішіне кірсең алар үрейінді:
Қара тал, көк теректі, көк ырғайлы,
Бұтадан аттың басы бұрылмайды.
Салбырап мәуелері тәжім етіп,
Сыбдырлап жас арудай сыбырлайды.
Гүл майса шырмауықты талға бөлеп,
Қайтады қарашада қаз бен үйрек.
Білгендей ел келерін ертең бүгін,
Батысқа аң жосиды тау жебелеп.
Түскенше бокқыраудың бозқырауы,
Тұрады мұнарланып алқаракөк.
Жаз жайлап Қарасайды, Майқаралы,
Ерте өргізіп, кеш қойын қайтарады.
Болғанша күзгі мезгіл күзем айы,
Теңелді ақауызға марқалары.
Шел басып тұла бойын туырлықтай,
Мамықтай ырғалады арқалары.
Ерқаттың етке берген бағландары
Гір тартып алты пұттан шалқалады.
Ғажайып сиырымның сүті артты,
Бұзауым құнан-өгіз гiрiн тартты.
Түйедей ту сыртына қом арқалап,
Шыға алмай өрге басып жүре жатты.
Жылқым бар сәйгүлікті қазан аттан,
Жығылмас шабуылда қазақ аттан.
Тай қымыз, құнан қымыз, дөнен қымыз,
Тең-теңдеп қара нарға сабаны артқан.
Қарттарым жиналысып ертеменен,
Шаттықта жүрегінде жел кернеген.
Тегештен тай жүзгендей қымыз құйып,
Алыңыз, алыңыздар, кел-кел деген.
Әңгіме думан қызып қызғылықты,
Жатқаны ажуаласып тең-теңімен.
Түндігі ақбоз үйдің желпілдеген.
Осындай салтанатың бар ма сірә?
Озбасаң бүгін қалып, ертең менен.

С ә т

Аралап барып қайттым Сіздің елге,
Екеулеп зер салайық осы жерге.
Үйінде Алпысбайдың алты бұзау
Бірге отыр адамымен бұл да жөн бе:
Тұтасқан қотыр барлық денелері,
Әлі жоқ алдындағы шөбін жеуге.
Сыпыртып осы сөзді Қайырбегің,
Жұмсамай мал дәрігерін емде деуге.
Қораның қидан қалап қабырғасын,
Дедің бе суық соғып дамылдасын,
Ақ боран, үскірікте қора салып,
Сақтайсың қалай аман малдың басын?!
Қыс күндер қора салу, айғағы ғой
Өрісі шаруашылықтың тарылғасын.
Шырағым ал мойныңа кемшілікті,
Айтылған анық факт, сөз расын,
Еске сап ескертемін достықпенен,
Түзет деп кеміс-кетік шаруасын.
Жөні жоқ жаурап өлген сегіз жүз бас —
Бұл қойлар мойындайсың, шындық рас.
Күзетпей түнде қойын жалқаулықпен,
Қасқырдан көп шығынды көрді Молдаш.

Н ұ р қ а н

Тұра ма сөз қуған соң бадаламай,
Сыпайы сөйле, ақыным, қараламай,
«Хан сыртынан жұдырық» соқпа, Сәке,
Аймағын ауданымның араламай.
Осы ма өтірікпен мықтағаның,
Аға деп көңіліңді жықпағамын.
Жағалап өтірікке жамбастадың,
Білмеп пе ең қортынды әлі шықпағанын.
Бұл сөзің халыққа шын көрінген жоқ,
Дәл бүгін еңбекке ақша бөлінген жоқ,
Сен өзің жасадың ба бұл есепті,
Отырсың сырттан соғып мақтаған боп.
Сенің де қойларыңда күй қалмапты,
Күй түгіл, бойда қуат, жәй қалмапты.
Жылы су, жем жегізіп бақпайды екен,
Малға жай жанын күтіп үйге алмапты.

Менің бір құмартатын аңсағаным,
Соларды көрсем сүйіп, тамсанамын.
Қолхоздың шаруасын басқаруда,
Менің бар жүз қаралы комсомолым.
Мақтасам артық емес Қоныспайды.
Жұтқызып Қошалақтың құдық суын,
Ай сайын шүйгін жайып қоныстайды.
Жас жігіт көріп пе едің Шортанбайды,
Ол өзі тірі жаннан қорқа алмайды.
Жарылып қошқарлары құйрығынан,
Таяқтап қуаласаң жорта алмайды.
Сарагүл оның сүйген келіншегі,
Майысып сынғалы тұр шеміршегі,
Жарыста одан озған ешбіреу жоқ,
Бордақтас баққан малын семіртеді.
Қалаңда қыз-келіншек көп-ақ екен,
Бозбала, жастың жалқау еріншегі.
Бозбала Бұзауғали бұзау бақты,
Әжесі алпыс сиыр бұзаулатты.
Болған соң малы семіз, көңілі жай,
Өзіне бір жан жолдас қыз аулапты.
Қалайша қызымды айтпай жай қалайын,
Көргенде балаларымды айналаймын.
Қой бақты орта мектеп бітірген соң,
Қарағым Күнжамалым, айналайын.
Оңай ма жеті жүз қой жас балаға,
Ер жүрек туған бала жасқана ма?
Бәрі де сыйлық алып қырық жылдықта,
Атағы мәлім болған астанама.

Қарасаң жас сәбидің қабағына,
Күн сүйіп, ай қонғандай тамағына.
Ойланып осы жылы кіргізіпті,
Малшылық мамандықты сабағына.
Ата мен мұғалімдер анасындай,
Бәрі де мәпелейді баласындай.
Ғылымның кең бұлағын ағытты олар,
Сан өлке тоқсан судың саласындай,
Менің көп таңғажайып мектептерім,
Көп әлі бізге қуып жетпекке елің,
Ұшырған күнге қарсы көккөптерің.
Сен дағы жеңілместің қамын істеп,
Бір талай омыраулап төкпектедің.

Сәтеке, нағыз заржақ шешен едің,
Мен сендей көшеге күл төсемедім.
Ескі үйде есігі тар әлі отырсың.
Қалаңның қоқыс басқан көшелерін.
Қатты айтам құлағың сал, есіттің бе?
Кірсейші бір шатырлы есікті үйге.
Аралай клубынды барып едім,
Ишанның әлі отырсың мешітінде.
Сөйлесе жиып-теріп сөз қала ма?
Сен дағы құрғақ даумен созбалама,
Қойсайшы егіз қозы секілді едік,
Мен қойдым, сенде енді қазбалама.

С ә т

Отырған Аманкелді ауданы елдің,
Ерекше бір байлығы тағы жердің.
Бәрі де дүнияға шығып жатыр,
Тығылып жер астында жатқан кеннің:
Пайдасы мемлекеттік қанша ма көп,
Бокситтен жасалатын алюминнің.
Қызылқозы және де Қызылталдың,
Байлығын іздеп тапқан өзің көрдің.
Алюминнен жасалған самолетпен,
Қалаға екі сағат ұшып келдің.
Завод үшін керекті көп материал,
Күнде алып жатқаны инженердің.
Нұрқаным, елу сегіз осы жылда,
Табыспен тасқындаймыз өрлеп шыңға.
Ынтаның, ынтымақтың салтыменен,
Ерекше қой өсірмек болдым тыңға.
Көбейтіп төлдің түрін, малдың санын,
Береміз сонда саған тура сынға.
Белгісі байлығымның осы емес пе,
Жаңа жылда ие болдым Қызыл Туға.
Қызыл Ту қызықтырып бар әлемді,
Бөленді менің халқым асыл нұрға.

Партия съезінің тапсырғанын,
Орындау осы жылы түгел бәрін;
Табыстың тасқындайтын кілтін бұрап,
Жасаймыз қаһарман күш, жігер жалын.

Н ұ р қ а н

Елге бір жаңа хабар сөз келіпті,
Зор бақыт ырысыма кез келіпті,
Бестаудан жаңа совхоз ашылмақ боп,
Бұл хабар қуанышты тез келіпті.
Кеудесін мақтаншылық жел керіпті,
Болады табыспенен ел көрікті.
Келеді енді қашан деп тұрғанда,
Біз көрдік жалғыз келген Қарбеновты.
Бір сыр бар ел көңілінде көтермелі,
Сансыз күш сар даланы күңіrentіп,
Жиналды жаңа қоныс мекенге елі,
Халыққа келді тосын бір сын қатты,
Деп сызды қала орнайды бір сымбатты.
Ақорқаш, алпыс көлдің айналасы,
Ай болмай айқай-сүрең гүрсіл қақты.
Таң қалдым өнерпаздың келбетіне,
Қор төкті таң-тамаша жер бетіне.
Ғалымдар қазық қағып, сымдар керді,
Ақбелес,
Арал көлдің жел бетіне.

Қолданып жеңіл тәсіл-амалдарды,
Орнатты айналаға қамалдарды.
Қаратас, асыл болат тау-тау болып,
Сырғытты қолдан-қолға самандарды.
Бұралап фундаментті жатты төсеп,
Қаланды қабырғаға тас пен кесек,
Бір күнде үшкүндікті орындады,
Еңбегін ешбіреуі етпейді есеп.
Сайыстың сан алуан батырлары,
Жалықпай жанын салып жатыр бәрі.
Сырылдап нәскүріктер, балта шауып,
Басында балға, қашау шақылдады.
Арқасын күнге төсеп шағаладай,
Жарқырап жабылуда шатырлары.
Аз уақыт ауқаттанып алғаннан соң,
Түкірік асыққаннан қақырмады.
Мынау күш таңқалдырды тамам елді,
Толтырды тамашаға Алакөлді.
Түскендей ел бағына көк жүзінен,
Ғажайып бір сәулетті қала келді.

Гүрілдеп тракторлар тынды айырды.
Ел бетін ауыр істің бір қайырды,
Теңіздей тербетіліп егіні өсті,
Шұбыртып жүргізді кеп комбайнды.
Ел жұмсап қолға түсіп табылғаны,
Еңбекке көрдім елдің жабылғанын.
Үйілді тау-тау мая баз басына,
Білмеймін; қалай жиып шабылғанын.
Күркіреп көкке атылды күш борасын,
Зырқырап «Победа» мен шыр айналып,
Қар түспей көріп қайттым үш қаласын.
Жайлады Қайыңды мен Мүлкіләнді,
Қосқыз бен Бөбекейге жылқы барды.
Ақшақұм, Қарасайдың арасында,
Қой қаптап, майға пісіп былқыған-ды.
Сиырлар Базылбек пен Жалау барды,
Ентікті майға пісіп танаулары.
Қарқынның қаһармандық арқасында,
Еңбектің жанған оты алаулады.
Жырластық елдің күшін біраз сермеп,
Ортайды ойдағы сөз жүрген кернеп.
Сәтеке, аяқтайық осы айтысты,
Айқаймен ауыз кеуіп, кеттік терлеп.

НАЗИҚА МЕН АҢСАҒАН

Назика

Үлкенді құрмет тұту біздің елде,
Сүйекке әдет болып сіңген мүлде:
Сіз іні, мен апа болып келіселік,
Мұнан жоқ келер зиян, інім Сізге.
Дарынды болмасам да сөзге шешен,
Кеткен жоқ ешбір жанда сөзден есем.
Сенімін жастарымның ақтау үшін,
Сайысқа белді буып, түстім бекем,
Көңілім думан десе кетер тасып,
Тұрғам жоқ айтысудан қорқып-сасып.
Құрметті қонағым ең жол берейін,
Хал жайын жастарымның айтшы ашып.
Аташы ерлеріңнің есімдерін,
Қалаймын айтуыңды мұны сенің.
Орындап шықты қалай аудан жасы,
Орталық Комитеттің шешімдерін?

Аңсаған

Назика, жасың үлкен апа деймін,
Жан едім мен де жастан жырға бейім.
Өрмелеп өлең деген биік өрге,
Келемін ілгеріге,

кетпей кейін.

Қашаннан ел еркесі ақын, сері,
Аузынан ел деп шығады әрбір демі.
Айтыстың арқауы боп ел еңбегі,
Тобылдай тасқындасын өлең селі.

Еңбектің еленбейтін бар ма жері,
Біледі аудан түгіл облысың.
Тың ері Шарыго мен Шаймерденді,
Талпынсам талқандайтын дария мұзын,
Бүгінге тар келеді кешегі ізім,
Тыңдағы санай берсем ерлерімді,
Жыр емес, шығар еді сансыз тізім.
Өмір шат, Отанымыз бақыт бағы,
Жастардың сырға толы алтын шағы.
Қырықтың қырқасына қырмызы боп,
Сан жетпес табыстармен келдік тағы.

Н а з и қ а

Сайысып қалың топта тіл безедім,
Берген соң өзің топтап сөз кезегін.
Үздік жас, жақсы өнім бізде де бар,
Тыңдай бер келгенінше өз кезегің.
Ленин сызып берген сара жолда,
Ұстап ап Қызыл Туды берік қолға,
Нық басып келе жатқан жастарым көп,
Партия бастаушымыз ұлы тұлға.
Болса егер сенде астық, менде өндіріс,
Табасың өндірістен нендей кеміс.
Байытып әділдікпен көзің салшы,
Айнала шабытты еңбек, қызу жұмыс.
Бізде көп үздік жастар жеке дара,
Тұрарлық мақтауыма ісі сара.
Үлес көп жастар қосқан айта берсем,
Бәрін де артық болмас озат десем,
«Сенімді партияның серігі» деп,
Бекерге атамаған Ұлы көсем.

А ң с а ғ а н

Мінекей, екінші рет келді кезек,
Шабытпен шарықтайын тілді безеп,
Еш жөнсіз жолдан неге жығылайын,
Апа деп құрмет тұтып, қылсам да ізет.
Жырлайын Семиозердің өрендерін,
Аз сөзбен аңғартайын көпті мезгеп.
Жас жігер көрікті өмір көктеміндей,
Тағдырды табындырар өктем үндей.

Тар келсе жер танабы талабына,
Шайқарлық жермен қоса көкті бірдей.
Тарихтың кенже ұлы қайратты ұрпақ,
Анасы арайлы таң Октябрьдей.
Еңбектің сан тараулы саласында
Жастарым желпінуде жаңа сынға.
Ауылда үш мың жас бар, бұл жөнінен
Қостанай ерсе жарар қарасынға.
Бітіріп он жылдықты мен де бардым,
Жүрмек боп қызу еңбек арасында.
Мектептен малға барған отыз бала
Сезерсіз игі тілек шамасында.
Бір кезде барам деген тілекте еді
Мектептің он үшінші түлектері.
Жейтіндей Рудный рудасы,
Қалып па дауаламай жүректері.
Жалғандық жаман қылық жастарыңа,
Бос айғай он бес күннен аспады да
Айтшы, бұл еліктіріп елді алдау ма,
Әйтпесе, қиындықтан қашқаны ма.
Өзіңнің саусағыңды санашы екшеп,
Кімде озат, кімде жалқау еріншек көп?
Екінші автобазың мың міндеттің,
Әлі жүр бір түйірін орындамай.
Ұмтылып үлес қосар ұлы іске,
Елімнің ең сенгені — жас емес пе?
Білімді бес жүз қырық комсомолдан
Барыпты жүз-ақ адам өндіріске.
Жоқ демен Қостанайдың табысын да,
Еңбектің еркін жүзген ағысында.
Өркендеп өндірісің өрге шыққан,
Үлгісің мәдениет жарысында.
Табысым табысыңмен терезе тең,
Қалаңнан Семиозердың қай жері кем.
Наз апа, сөйле кәне бердім кезек,
Мақтанад Қостанайың тағы немен?

Н а з и қ а

Шіркін-ай, мақтануың қандай жақсы,
Салмағын әр сөзіңнің ойлап бақшы.
Азғана көрсеткішті бетіңе ұстап,
Ойың бар, алдымды орап болмақ басшы.

Өзінді-өзің алдап жұбанасың,
Балаша әлің білмей қуанасың.
Екі-үш сауыншыңды мақтағанда,
Шыңына қай белестің шыға аласың?
Тағы да малшыларың кеттің мақтап,
Жадыңа мына сөзді алшы сақтап:
Атағы «малшы», «шопан» демесеңіз,
Отырған жастарың жоқ мұны ақтап.
Дәлелім оған айтар мынау қарсы,
Абайлап сөз төркінін құлақ салшы,
Ақын мен Тілеубайдай шопандарың,
Қойға емес, картаға екен өте жақсы.
Астында мотоцикл зырылдаған,
Жері жоқ олар барып ұрынбаған.
Оралды «Аққұдыққа» алты мыңмен,
Айтпайсың неге мұны өзің маған?

Аңсаған

Наз-апа, Сіз мәнді де, мен мәнсіз бе,
Ақында сіз жүйрік те, мен әлсіз бе?
Түйінсіз түңілдірер жыр жолдарын
Айтқан жоқ сияқты едім бүгін Сізге.
Жаратпай жалқауды айтсам жалт бұрыла,
Жөнелдің бөтен жаққа сөзді бұра.
Көрсетпей көмсейші онда бір шұңқырға,
Шындықты мойындамай жалған десең,
Құрбың ғой Қабиева барып сұра.
Сорлы емен мәдениет жағынан да,
Тамсанып табысымды тағы тыңда.
Орнаттық Сұлтанымның ескерткішін,
Ел үшін жанын қиған батыр ұлға.
Клуб пен кітапхана ауыл басы,
Көбіне соларға үйір ауыл жасы.
Ерлерді еңбектен соң еліктірген,
Наз-апа, айтпай-ақ қой горсоветке,
Тағы да ұрсып жүрер Гороноға.
Бір үйді бес жыл болды бастағалы,
Жатақ деп студенттер қақсағалы.
Бөлінген институт екі-үш жерге,
Бір шағын таба алмай жүр баспананы.
«Кустанайстройдың» бастықтары
Қаулыны жастық қылып жастанады.

Ыбырай Алтынсарин мектебі де,
Көп болды бір жатаққа таласқалы.
Жастардың жайын ойлап, жандары ашып,
Осы ма бастықтардың қарасқаны.
Жас адам арақ ішсе дейміз «күнә»
Әділ ғой ақын жаны, өзің сына.
Не дейміз су деп кейбір комсоргтар,
Сусынға «қателесіп» ішсе сыра?
Деп бізде мәдениет өте жақсы,
Наз-апай, кемшілігім дейді тапшы.
Көшіп ед филармония неше жерге,
Рахымжан, Сейтім, Сыздық, сендер айтшы!

Н а з и қ а

Ақын деп халқың отыр сені нағыз,
Ақынға әділ сөйлеу болар парыз.
Картина барлық жерде болып жатса,
Жастарың жазып жатыр неге арыз?
Қыс түгіл, кино көрмей алты ай жаз,
Қамтылмай елді қоныс қалды біраз.
Халықтың дабылына құлақ аспай,
Болады Боголомов несіне мәз?
Жаттанды бастықтардың сөзін айтып
Көңілім тұрғаныңа қалды қайтып.
Жыл бойы жүргізілген жұмыс қайда,
Бермейсің сартылдатып неге айтып?
Бұл істің екеуміз де куәсіміз,
Неменен мұны шайып жуасыңыз?
Жатақ кір, асхана лас, тазалық жоқ,
Көргенде келмеді ме намысыңыз?
Рас, мен кемшілікті мойныма алам,
Талапқа таудай жетпей жатыр шамам,
Алайда аз кемістен облыста
Түсе ме көп алдында жақсы бағам?!
Данышпан бастаушымыз Компартия,
Алынған нұсқауымен нелер қия.
Сенімді серігі ғой соңына ерген
Жігерлі комсомолдық гвардия.
Наз-апа, құрдық біраз жыр базарын,
Әлеумет өзі анықтар асыл нәрін.
Табыспен келер жылы кездесейік,
Кеселді кемшіліктің түзеп бәрін.

Аңсаған, ойың зерек, сөзің маржан,
Байқадым бағытыңды қанат жайған.
Қатты айтқан апа сөзін іні кешер,
Артық сөз көңіліңде болса қалған.
Өлеңмен қоссақ үлес Отан үшін,
Қате деп кім айтады мынау ісің.
Келелі табыспенен кездесуге,
Келгейсің алдағы жыл жинап күшің.
Самғадым мен де асқар өр қияға,
Қоспаққа тамшы үлес дарияға.
Ақындар, жырымыздың ең асылын,
Арнайық Коммунистік партияға.

ӘЛИ МЕН АХМЕТХАН

Ә л и

Шабытың дуда қызар жел аяқсың,
Қақпайтын шаужайыңнан ешкім жолай.
Қырық жылдық Ұлы Октябрь құрметіне
Ағаңмен айтысуға жайың қалай?
Сайраңдап шұғылалы күн, айлы түнді,
Біз келдік өткізгелі тойлы күнді:
Топ жара, ақын інім, шырқа әнге,
Төгіп айт жұрт алдында байлығыңды.

А х м е т х а н

Туғызған Ұлы Октябрь асыл адам,
Білімге, батырлыққа басым адам.
Өсірген алтын бесік, ақ уызбен
Әлпештеп аясында асыраған.
Қырық жыл елдің кәміл толған жасы,
Өмірдің күн сәулелі мұнарасы.
Асыққан өнер-білім, ғылымға да,
Толықсып тұрған шағы әр тұлғасы.
Кемеңгер шықты елімнен ер данасы,
Шалқыды шаттық кернеп ел арнасы.
Игеріп ел жұмысын өркендетті
Кешегі Октябрьдің бел баласы.
Дұрыс-ақ, байлығымды сұрағаның.
Дос көңілдің ғұрпымен сынағаның.
Айтысты жасың үлкен өзің баста,
Мен дағы іздегенге сұрағанмын.

Ә л и

Көз салсам әрбір істің саласына,
Мадақпен мақтан қоспай арасына.
Көз тартқан күндік жерден зәулім үйлі,
Барып па ең біздің колхоз қаласына?
Жиналып жас өспірім ауық-ауық,
Халықты дем алдырып, ойын тауып.
Шүйгітіп тамашадан тамашаға,
Кұрады ауылымда ойын-сауық.
Сен жүрсің бұл жұмыстан алысырақ,
Күй-сауық салтанаттан қалысырақ.
Аулыңның бар зейнетін мадақтап өт,
Басып айт мінім болса бәрін сынап.

А х м е т х а н

Біздің де қаламыз бар сыр-сымбатты,
Бізде де мотор қайнап, гүрсіл қақты.
Ұлы той, мерекенің қарсаңында
Ән шырқап үй басына күй тыңдатты.
Алты өзен ағып жатқан Арқадағы,
Кең жайлау бетке соғар сар самалы,
Өрепкіп өр кеуделі бұйра толқын
Толтырған топыр қағып бар сабаны.
Торабын тоқсан судың байлап алдым,
Күшіме көрген кісі тамсанады.
Осындай өрен күшің бар ма сенің,
Мадақтап, мақтамасаң сай-саланы?
Достық сол бірін-бірі күндемеген
Жетпесе барды бөліп, бірге жеген.
Қайыра қыс зымыстан қысып кетсе,
Жағалап жәрдем сұрап жүрме менен.

Ә л и

Дұрыс-ақ әзіл сөзбен алысуың,
Ортаға байлығыңды салысуың,
Белдесіп биыл қысқа түспек болсаң,
Менімен лайық-ақ жарысуың.
Жерінді көп алдында өттің мақтап,
Қалмапсың кемтігіңді еске сақтап,

Торабын тоқсан судың байлағанда
Дақылың қанша болды алған қаптап?
Мен саған сөйлер сөзге бөгелмедім,
Көрдің ғой кең өлкемнің көгергенін.
Мың сала арқыраған асау суды
Қойша иіріп, қозыдай көгендедім.
Тәттінің білмес дәмін татып алмай,
Ақыным, жеміс өсір жатып алмай,
Болады қолда жоқтың бәрі ділгер,
Қайтесің жеңсік асты сатып алмай?!

А х м е т х а н

Маған да келді кезек тіл қатарға,
Көрінбей жасырынып, мін жатар ма?
Нәрсені ұсақ-түйек әңгімелеп,
Сырлайсың сымбатты ғып тыңдатарға.
Мадақтап төрт түлігім түгел айтсам,
Келмейсің деңгейлесіп бір қатарға.
Сарыөзен, Сартосынды алып жатқан,
Құйрықты қойым жетті қырық отарға.
Өрістеп өлкені өрлеп жатқан құлап,
Сары бел, кең жайлауым аққан бұлақ.
Ежелден еңбектері елге сіңген,
Күресте тайынбайтын белдесуден,
Олжабай, Оңай, Сейсен қарияларым
Ерінбей егіздетіп төлді өсірген.

Ә л и

Мен сені сөйлер сөзден ұтқандаймын,
Жамандап жас жаныңа дақ салмаймын.
Қырық отар сенде бар да, менде жоқ па,
Сірә да байлығыңа сұқтанбаймын.
Ақыным, енді өзің шешілерсің,
Сөз берсем соза тартып көсілерсің.
Отырмын байлығыңа қанағаттап,
Артық сөз ағалыққа кешірерсің.
Білеміз арамызда жарыс барын,
Жарыста сен де менен қалыспадың.
Ұлы той, мерекеге тарту етіп
Әкелген құтты болсын табыстарың.

А х м е т х а н

Асқар тау алдымызда аға-шырақ,
Ғапу ет, кетсем сөйлеп ағатырақ.
Сенің де байлығыңа басымды иіп,
Отырдым шын жүректен жаратып-ақ.
Біздерде достық басым, жүрек кірсіз,
Жан болмас жаралғанда жалғыз мінсіз,
Болса да аз кемшілік кел жоялық,
Деген бар «мін түзелмес, әділ сынсыз».
Үлгі алдық ұлы дана кемеңгерден,
Біздерге бақыт берген, өлең берген.
Көсемім Компартия, ұлы басшы,
Жасасын жаңа өмір Ленин берген!

Семей сблысынан

ҚАЛИХАН МЕН ТӘҢІРБЕРГЕН

Қ а л и х а н

Теңіздей түбі терең ағаң Абай,
Толқын ат, жатпа сіз де тек шымырлап.
Дәріптер дархан елміз ақын жанын,
Келіп тұр мерекелік салт сыбырлап.
Ел кезу емес бүгін бізге дәстүр,
Жоқ қазір надан қауым көп шуылдақ.
Отанның, Партияның тарапынан
Қамқорлық қолын созып тұр жымыңдап.
Ал, Тәке, Октябрьдің құрметіне
Қырандай қия беттен тарт зуылдап.

Т ә н і р б е р г е н

Айғайлап алсам қолға домбыраны,
Әсерлеп бойға өлеңді қондырады.
Асқақтап ақын жыры салса құлаш,
Тұлпардай шапқан жерін ор қылады.
Ойнақтап ұшқыр қиял шықса шалқып
Теңіздей терең ойды кетем малтып.
Ақындық арнасынан ақтарылса,
Ауызыма сөз тасқынын алам тартып.
Партиям десем бойды қуат кернеп,
Жүректен ел шаттығы шығар тербеп.
Шарықтап, шалқып-тасып бір кетейін,
Қырандай қияға ұшқан қанат сермеп.
Ардақты ақын інім, алыстағы,
Жармадан іздеп кепті таңысқалы.

Қалбаның қызыл балақ жас қыраны,
Шар топта күш сынасып алысқалы.
Албырт жас айтты сөзін бұрын бастап,
Адымын арта сілтеп, кең құлаштап.
Ал, тарлан, ағындайтын келді кезің,
Ол отыр сөз аяғын саған тастап.
Айтарлық енді маған келді кезек,
Отыр ем бағанадан бойды тежеп.
Қырық жылдық мерекенің құрметіне
Он саусақ перне бойлап қақсын безек.
«Көкпекті», «Келбатырдың» өзендері,
Тәкеңе естіртші бір сарыныңды.
Көрсетші Абдырахман, Кәкім, Омар
Меңгерген мал ғылымын дарыныңды.
Болғанда қойың арқар, қозың қойдай,
Көргем жоқ тоқты-торым арығыңды.
Әрқайсың он сегіз мың сыйлық алдың,
Айтыңдар қымсынбай-ақ анығыңды.
Отыз жылдан озатым шопан Омар,
Кәрілік қайтарған жоқ жалыныңды.
Жібек жүн ата қошқар асыл тұқым,
Арқардай, ақбөкендей нәсіл-тұқым.
Шалғыны ширатылған жайлауларда,
Паң күйсеп, құнық оттап жатыр мұқым.
Қасымда баздарымның маяларым,
Мал азығы, тірегім, таянарым.
Тасып жүр тракторым күндіз-түні
Жазда жоқ жалқау тартып аянарым.
Кеткен бір жолаушылап туысымдай,
Қыс келсе құшағымды жая аламын.
Аюлы, Қопа менен Ұрысайым,
Төл жатыр бетегеңнің түбі сайын.
Қаз-үйрек, перевалка қойны толған,
Айтыста енді неден ығысайын.
Алдыңа мен салайын табысымды,
Әлеумет тұрсын көріп шабысымды.
Семей мен Қарағанды айтысқанда
Табыстан жібергем жоқ намысымды.

Батыс жақ Семейтаудың сағасында.
— Құт қонған қара Ертістің жағасына.
Қаз-қатар көше бойлап көк төбелі үй,
Мін бар ма колхозымның қаласында?!

Аймағы ат шаптырым тартқан көше,
Осындай бір көше емес, әлденеше!
Таңырқап тамашамен сайран салып,
Қайттың ғой өзің барып күні кеше.
Аймағы үш ашаның қалың қорық,
Көз жетпес алабына тұрсаң шолып,
Қыс — қыстақ, жазда — жайылым, жасыл алқап
Жатқаны айналасы малға толып.
Ежелден суы балық, қыры киік,
Ырысы арылмаған дәулет ұйып,
Көкжайқын қасиетті қара Ертіске
Табиғат бар байлығын берген үйіп.
Баурынан Семейтаудың бақша орнатып,
Жеміске лық толып тұр сай-саласы.
Салмағы әр қарбыздың он бес қадақ
Секілді жемістердің қарт анасы.
Тапжылтпас таразыны салмағы бар,
Қазандай кіші-гірім аумағы бар.
Осындай кесек перзент туғызатын
Ертістің толқынының толғағы бар.

Қ а л и х а н

Совхоз бар Көкпектіде «Ұзынбұлақ»,
Бар ма еді естуіңіз ұзын құлақ.
Еңбектің алты бірдей сұңқары ұшқан,
Жарманы соның бірі етті тұрақ.
Орталық Георгиевка селосында,
Тоғайлы, тамашалы жер осында.
Он бес жұрт бауыр басып, басын қосқан
Үлгілі, өнегелі ел осында.
Ұй сайын құдық анау, бақшасы анау,
Қаз-тауық қоңыраулы қақпасы анау.
Сап-сары шляпасын жел қозғаған,
Өскелең күнбағыстың патшасы анау.
Сүйеміз сауыншы қыз Марияны,
Ағызған әппақ сүттен дарияны.
Тракторист Ламерт, Иван Волков
Еліме ежелден-ақ жариялы.
Қарақат, мейіз бенен лимон, өрік,
Жерімді жадыратып берген көрік.
Ойлайсың Қырым көшіп келген бе деп,
Жемісін тамсанасың татып көріп.

Бар мұнда қазыналық кітапхана,
Ішінде томдарым бар төрт мың дана.
Бір миллион екі жүз елу мыңға,
Мәдениет сарайын салдым жаңа.
Түгелдей ауданымның құрылысына
Осының жауап береді өзі ғана.
Кеншілер қыр астынан қала салған,
Аталған юбилей боп жаңа салған.
Сипатты сұр шатырлы түгел үйлер
Бірі жоқ жауын шайып аласарған.
Қайт, Тәке, осы сыйыңмен Семейіңе,
Жетпедің өзім түгіл деңгейіме,
Бой жазып құлаш ұрып кетер едің
Ауданың кесе тұрды-ау көмейіңе.

Тәңірі берген

Жылқышым, көп жылқыны басқаратын,
Алтай қыс мұз бен қарды жастанатын,
Қабдішүкір, Түсіп пен Сәрсенғали
Тайсалмай сұрапылдан қасқаратын.
Үскіріп соқса дағы қызыл жалын,
Көрген жоқ жұтқа беріп баққан малын.
Жыл сайын бір жылқыдан сыйлық алып,
Еліме атақтары болған мәлім.
Осындай жылқың бар ма тұлпар тапқан,
Қандай жан бұл сөзімді дейді мақтан?!
Бәйгеден жалғыз қара келді озып,
Жарқылдап жай отындай көктен аққан.
Бәйгеден тағы келіп менің атым,
Жармадан асқан жоқ па салтанатым.
Өсірген жорға менен жүйрік баптап,
Мұқаңның айтпай кетем қайтып атын?
Бастығы бар жылқыны баптайтұғын,
Көзінің қарасындай сақтайтұғын,
Асырған еңбегімен елдің даңқын,
Мұқанды кезім келді мақтайтұғын.
Қойлары асыл тұқым, жібек жүнді,
Еті май, жібек жүні сатсаң құнды.
Қарыштап қаулыға сай еңбек еткен,
Қойшың бар ма Махамбет, Төлеу сынды?
Шалқыдың құрғақ сөзбен, ақын інім,
Албырт жас қайдан білсін елдің сынын.

Тау мен тас табиғаттың көркін жырлап,
Кетірдің босқа лағып, сөздің құнын.
Дәлелсіз құр даурығып, соққанменен,
Қалмай ма тезге түссе қаусап мұның?
Орныңнан үш ұмтылып тұра алмассың,
Тапжылтпай Жармаңыздың айтсам мінін.
Ең алды мақтаныңның совхоз «Жарма»,
Жауып қой сол Жарманды аузыңа алма!
Дайындық, келер жылға күзгі егістен,
Алдағы зябь жұмысы ойда бар ма?
Облыста жүн жоспары орындалды,
Малтығып Сіздің аудан артта қалды.
Дұрыстап жаймаған қой, жүн бере ме,
Мақтайсың өсірдім деп талай малды.

Қ а л и х а н

Кемшілік сізден дағы табылады,
Көмекке қала ылғи жабылады,
Бөлектеп жинайтұғын егінді айтсам,
Тапжылтпай табандатып дәл ұрады.
Қасында алтын арна Ертіс жатыр.
Ауданың әлі аспанға табынады.
Шаншылған шыбықтарды тоғай қыпсыз,
Паркіне Алматының орай қыпсыз,
Қала орнатып, маздатып электрін
Ауызбен бәрін дағы оңай қыпсыз.
Төбесі Алатаудың күнге жақын,
Дегені есінде ме Абай ақын?
Семейге жақындығың сол секілді,
Мәселе бұл бір мықтап толғанатын.
Отыз-ақ сауыншыдан озатың бар,
Соны да мақтан етіп жазатын бар.
Оның да механика емес көбі,
Емшекті қолмен жұлқып созатындар.
Бар-жоғы алпыс-ақ мың қойыңыз бар,
Түйе жағын айтпай-ақ қойыңыздар,
Бір емес мал жағынан үш ораймын,
Жеңістен енді қандай ойыңыз бар.
Деменіз ауданыммен асып айттым,
Мен сыйлап жасы үлкен деп жасып айттым,
Айтыстың күні тығыз болғандықтан
Мініңді шала-шарпы ашып айттым.

Тырнам қан шығарып алам ба деп
Жай ғана сипалатып қасып айттым.

Тәңірберген

Айтыстық бағанадан артық-кемді,
Дәріптеп, елден туған еңбекші ерді.
Байлығын Ұлы Отанның жырлай білген
Ақынсың жас та болсаң өзім теңді.
Жырладық екеуміз де ел табысын,
Демейміз, біреу қалып, біреу жеңді.
Көп сыншы өз көзімен көре жатар,
Жарайды қол алысып қойсақ енді.

ТӘҢІРБЕРГЕН МЕН ШӘКІР

Тәңір берген

Біз емес, құрғақ сөзбен таласатын,
Кім жеңіп, кім қалды деп санасатын.
Қызметкер біз халықтың ақынымыз,
Жырлаушы партияның саясатын.
Мақсат бір, қуаныш бір, тақырып бір,
Өмірдің өзі шабыт шақырып тұр.
Дауылдай бұрқыратып соғайын да
Өлеңнің тау-теңізін сапырып бір.

Шәкір

Ақын ба, ақындығы ақталмаса,
Қазнасын асыл сөздің ақтармаса.
Аузына «ал» дегенде сөз түспейді,
Алдымен ақын шалқып мақтанбаса.
Арқада ағынды өзен Есілдеймін,
Керілсем Алатаудың төсіндеймін.
Түйінмін тоқсан түрлі тетігі бар,
Ой жорып, ми қорытпай шешілмеймін.
Айта алсам ел дәулетін, жердің кенін,
Міндетім атқарылар еді менің.
Жер бетін, күннің астын таңырқатты,
Халқымның дәулетінен өнген өнім,
Бақыттың бесігіне бөленді елім.
Ал, інім, бердім кезек, көрсет өрнек
Кеуденді тұрған шығар өлең кернеп.

Тіліңнің майын ағыз, балын тамыз,
Ақынсың сезімі алғыр, ойы сергек.
Жабыстың кәрі ағаңның жағасына,
Жас озады, бәйгемді шаппай бер деп.
Абайдың ықтап ұшқан балапаны ең,
Талдырма қанатыңды қарсы сермеп.
Ол анық, туған елді сүйесің де,
Сөзімнің тоқта, інім, жүйесіне.
Рахатын көрген елдің, суығына
Тоңасың, ыстығына күйесің де.
Кескекке кез болады деген мысал,
Ақпанда бура ұмтылса иесіне.
Аптықпай алды-артыңды андай сөйле,
Абайдың ұшырарсың киесіне.

Тәңірі берген

Ақыным, ашуланба айтқан сынға,
Айтысайық келелі тоқтап шынға.
Біз салдық сауық үшін он бес клуб,
Ақшадай төрт миллион, бес жүз мыңға.
Байлығым бұл тұрғыдан тағы артық,
Қарыштап барған сайын бастым артып,
Өткізіп сауық кешін клубымда
Жастарым сайран салар ән-күй тартып.
Тағы бар оқу үйім жеті жерде,
Оқудан үлкен-кіші емес кенде.
Отарда қызыл отау үш жерде бар.
Үйренсең өнер-ғылым біздің елде.
Жиырма үш кітапхана ол да бізде,
Өзінде жоқ кітапты бізден ізде!
Үлгілі дәл осындай ісің болса,
Көрсетші көп алдында айтып бізге.
Темір жол тереземнің көзінде тұр,
Станция колхозымның өзінде тұр.
Барсам да қай тарапқа бөгетім жоқ,
Тізгіні паровоздың өзімде тұр.
Алматы ауыл үйдей біздің жаққа,
Барсаңыз саяхатқа жүр қонаққа.
Қыс болса бар машинаң тоқтап қалып,
Көбіңнің қолың жетпес жүрдек атқа.
Сырың жоқ мен білмейтін ақын, Шәке,
Алды-артын ауданыңның ойлап мақта.

Ш ә к і р

Артында ардақтарлық ат қалатын,
Тарихтың дәптерінде сақталатын.
Ерлерім ел жүрегін елжіреткен,
Маған да келді кезек мақтанатын.
Түйешім айта кетем Мұсаны да,
Мұсаға бір бақташың ұқсады ма?
Суретке түсірсе де артық емес,
Сиғызып ботаны оң құшағына.
Жұманбай, Сақтаған мен Мейірқаным
Түсінген мал бағудың әбден мәнін.
Әйел шопан Күлипа, Несібелді
Еңбектің ел алдында татты дәмін.

Т ә н і р б е р г е н

Кем емес, мың қақпадан әр колхозда,
Ағаш үй көк төбелдеп салған сарай.
Қаламның көрік беріп көшесіне
Бау-бақша, түрлі жеміс, еккен тоғай.
Болғанмен атағың зор, атың дардай,
Отырсың сол жерінді ұқсата алмай.
Гүлденіп Абай елі кетпес пе еді,
Қажымай еңбек етсе елің талмай!

Ш ә к і р

Облыстың отырсың қолтығында,
Шойын жол, техника бәрі дайын.
Егер де мүмкіндігі сендей болса,
Қиындық емес бізге, тіпті, уайым.
Сөзімде қате болса сынат көпке,
Сірә жүрмес сын менен шындыққа өкпе.
Байлығымды айтпаймын цифрменен,
Ақын тілі айналар мәліметке.
Елді ел, егін, малды өсірер жер,
Халқыңның қырағы бол міндетін көр.
Озам деп келешекте сертіңді бер!

Қызылорда облысынан

ТІЛЕГЕН МЕН СЕЙТҚАСЫМ

Т і л е г е н

Осындай ұлы жиын-табысуда
Жүйрікке жарасады жарысу да.
Сейтқасым, өскен елім өнегесі
Ойым бар өлеңменен қағысуға.

Мен келдім «Қызылдихан» кеңісінен
Төрт түлік мал қаптаған өрісінен.
Еселеп еңбек еткен біздің ерлер
Әркімді-ақ таңдандырар жеңісімен.

Шаттықтың шалқарында ел ұл-қыздары,
Тартты алға табыстан тау тұрғызғалы.
Белгісі сол ерліктің омырауда
Жарқырар ордені мен жұлдыздары.

Бәрінің келешекке сенімі зор.
«Жыл биыл дейді алар өнімді мол!».
Отанға берген сертті орындасақ,
Ең қымбат, ең ардақты абырой сол.

Қаз-қатар салтанатты колхоз аулы,
Жас ағаш, жаңа еккен бақша-баулы.
Май шыққан түгін тартса төрт түлік мал
Жаз шыға жайлап жатыр Қаратауды.

Балауса балбырар үй іргесінде,
Жылқылар жайсаң көлді білмесін бе?

Бас койған бал құраққа құлын-тайлар
Шұрқырап белуардан су кешуде.

Күмбірлеп канал толып суы аққан,
Аңызға кетіп жатыр атыз-жаптан.
Жаңартып қу даланы торғынменен
Колхозшы ел табысымен рахат тапқан.

Аймағым бүгін тегіс күлімдейді,
Жүзінен реніш із білінбейді.
Алтын дән аялаған кең алқапта.
Жер кемесі — комбайн гүрілдейді.

Көл жатыр көк толқыны шудаланып,
Жер жатыр кең кеудесін нұрға малып.
Қайтейін байлығымның айтып бәрін,
Жігітсің өзің дағы сырға қанық.

Аралап көрсең келіп алабымды,
Жаутандап шаршатар ең жанарыңды.
Егінім ну қарағай, қарыз алсаң
Тоса бер қабың менен қанарыңды.

Сыңсып тұр жеміспенен атырабым,
Бал дәмін татып кет деп шақырамын.
Ойнап сепкен дәнің де шындап шығар,
Туған жер, неткен асыл топырағың!

Көре бер осыдан-ақ ерлігімді —
Бақшаға толтырдық біз өрді күллі.
Қалқаны қауынымның — әр пәлегі
Түндіктей желпілдейді желді күнгі.

Айғабақ қанат жайып асығады,
Жарқырап алтын гүлі ашылады.
Күн шыға көзің салсаң бұл өңірге
Жан-жақта жұлдыз-гүлдер шашылады.

Қарбызым көгенінде тізбектелген,
Сұрасаң біреу емес жүздеп берем.
Қашан да қанып кетер сусын етіп,
«Ақтоған» ауылынан іздеп келген.

Қолхозым табысты өзі құндақтаған,
Біз емес жорық жолда сырғақтаған.
Жемісі сол еңбектің егінім тұр
Үкілі бойжеткендей бұлғақтаған.

Тыңдасан, досым, менің тынысымды
Қостар ең әр қадамым, жұмысымды.
Қолхоздың қоражайы қысқа әзір,
Мақтан ғып айта аламын бұл ісімді.

Әлде де қаптатар ем сел сөзімді,
Қипақтап қадай бердің сен көзіңді.
Қалайда қапыл қалып жүрмесін деп,
Тыңдауға кезек бердім мен өзіңді.

Болып ем бұрын мен де «Ақтоғанда»,
Сиюшы ед қалай айтса, мақтағанға,
Қайранмын кейінгі кез керден кетті —
Жақсы атақ, жарқыным-ау, жақпаған ба?

С е й т к а с ы м

Тілеген, өлең айттың маған арнап,
Сөзің бар қалың қолдай шыққан андап,
Қалайша жауап жазбай бөгелермін,
Безбенге тастаған соң таңдап салмақ.

Бұл тойға «Ақтоғаннан» мен де келіп,
Қызықты отырғанда көзбен көріп.
Селдетіп өлеңінді бүйірімнен,
Құлаққа сөзің жетті атой беріп.

Сын айтқан дұрыс-ақ қой баса-баса,
Кер кеткен кемшіліктің артын аша,
Кемшілік мерез тектес, індетпен бір,
Қозатын қалтарыста қалса таса.

Індетті денемізден сылып тастап,
Отырсақ өне бойы ілгері аттап.
Озамыз оқтан да атқан, қиялдан да,
Асамыз асқардан да асу-асқақ.

Сол үшін қуанамын қойнымды ашып,
Дөп айтқан әділ сынға жаным ғашық.

Сен айтқан бірсыпыра сырға-сынға,
Отырмын кәдімгідей шалқып-тасып.

Ал, досым, құлағың сал, тыңда шынын,
Бұл менің әрі ақылым, достық сырым.
Ақиқат шындық іске мейрің қансын,
Қақтығыс естіп келсең бұдан бұрын.

Ісі бар «Ақтоғанның» даңқына сай,
Келеді ел дәулеті шалқып ұдай.
Күшіне колхозшының өлшеу жетпес,
Мысалы, таудың селі тасығандай.

Жайлауда өсіп жатыр малы семіз,
Егісін көрсең бейне толқыр — теңіз.
Колхозшы жеке-жеке міндеттеме ап,
Сертке арқау, етіп жатыр іске негіз.

Әсем бау еңгізіп тұр ауыл көркін,
Дем алып саясында жатсаң еркін.
Көңілің қарыс өсіп бір жасарсың,
Электр орнатқанда колхоз ертең.

Бізде жоқ ырың-кезек бас бұзарлар,
Туғандай бір анадан колхозшылар.
Ауылдың кәрі-жасы аға тұтып,
Салтайдан¹ өне бойы ақыл сұрар.

Колхозға қастық еткен бүлікшілді,
Колхозшы күн ілгері таба білді.
Сендерден көмекке адам сұрамай-ақ,
Аластап ортасынан «құрым ілді».

Ерніңнің емеурінін ұғып, бақсам,
Сөзің бар жел мінезді, тілің шапшаң,
«Атаңды Қаратауда бір жығып ем»
Дегенсіп жымиясың ұялмастан.

Кім озып, кім қалғанын сынар халық,
Кезінде байқайтұғын тезге салып,
Ойыңа мініңді әзір бір салайын,
Жөн десең түзетерсін назар салып.

¹ С а л т а й — колхоз председателі.

Болғалы председатель Оразмахан,
Арада өтіп жатыр талай заман...
Көтеру ауыл көркін деген сөзді,
Жан емес Оразмахан ойына алған.

Колхоздың орталығын алсақ мысал,
Тілдеуге дәл келеді сынап қатал.
Егілмей әлі күнге қалып келді,
«Нан болмас» деген сөзбен терек пен тал.

Ахмет, Әбдіқадыр деген шалың,
Көрді ме бір күні істеп қинап жанын.
Колхоздың дәулетінен пайдаланып,
Салады өсек десе ар-иманын.

Молдаң мен сопың да бар бірлі-жарым,
Сенің де оларменен бар хабарың.
Насжанға Әбдіқаппар деген дүмше,
«Некесін қиып берді» Айбаршаның.

Насжан нас, артта қалған тірі сүлде,
Жеткізбей кеткен оған өмір мүлде.
Таңылған бір еркекке екі әйелдің,
«Майданы» боп тұрады осы күнде.

Болсаң да қанша жіті, Тілегенім,
Көрмедің, күн ілгері елемедің.
Ертерек осылардан арылмаса,
Кетеді етене боп денелерің.

Алдымен осындайға соққы бермей,
Шықпайды жарқын-жарқын даусың мендей.
Кел, достым, кемшілікті жоя отырып,
Табысты тасытайық тасқын селдей.

Т і л е г е н

Сейтқасым, жауап сөзің жетті маған,
Дұрысты бұрыс етіп бұрмалаған.
Көп ісін көзбен көріп байлам жаса,
Жөні жоқ айқай салу құр даладан.

Әріптес айтысушы тыңда ақын,
Өзіңе шын жолдастық айтсам ақыл.

Бар істі батыл, батыр сынау керек,
Кемшілік өз аулыңда толып жатыр.

Мергендей қуанатын қоян атып,
Құмарсың сөйлеуге сен бұтып-шатып.
Табысың болмағасын талыңды айтып,
Күлесің сүрінгенге құлап жатып.

Көркейтіп көрсеткенмен жоқтың бәрін,
Мақтанып айтарың тек бес түп талың.
Тал бағып, мал бақпаған мақтаныш па? —
Жүз жетпіс қайда құртқан ферма малын.

Арбаңа жарамай жүр сегіз өгіз,
Дегенің қайда сенің малым семіз.
Барлығын сұғанақтық сездірмей ме,
Саулықтың туғаны аз биыл егіз.

Шопаның «шалқаяды» Шыныбеков,
Жүрсе де малы өспей, қыры кетіп.
Туатын егіз қозы қойдың бәрі,
Ауысып жүр ме біздің фермаға өтіп?

Көрсеттің Салтайыңды дара қылып,
Ол айтса тыңдайды деп бәрі ығып.
Ролі авангардтық партияның
Есіңнен қалай сенің қалды шығып?

Салтайдан өнеге алса жұрт жиылып,
(Көпшілік өзі шешпей құр бұйығып)
Салтайдың ақылымен жүр ме Әуезов,
Колхоздың мүшесіне қамшы үйіріп.

Белді актив ауылыңдағы Иманберді,
Қалайша Перузаңнан таяқ жеді.
Уығын тастады ма шайпау жеңгең,
Әйтпесе, өзіңе де қауіп төнді.

Жөн еді ұрлыққа да тоқтағаның,
Себеп не сенің оған соқпағаның.
Білдің бе төрт пұт тұқым күріш ұрлап,
Оразбек звеновод сотталғанын.

Болмай ма жазсаң барып, көріп түрін,
Тарысын отақ басқан Ибагүлдің.
Күріші Кеңкуатов, Тәжбеновтың,
Шиіннің көтермей тұр «артқан жүгін».

Бидайың орылғасын шала пісіп,
Жаншылып сабанмен дән жатыр ұшып.
Қоймаға астық алды құйылмастан
Қырманнан қымқырылды қапқа түсіп.

Кінауыз, Айша, Алмакүл, Қаныкүл де,
Нормасын орындамай жүр ғой күнде.
Әңгіме бұларменен өткізуге,
Үгітші ауылыңда жоқ па мүлде.

Дем алыс клубыңда толған есек,
Еденін бағып жатыр етіп төсек.
Мектебің екі жылдан әлі бітпей,
Езіліп, жаншылуда құйған кесек.

Қолхозың қыш заводтың әуресінде,
(Салтайың тоқылдақтың тәубесінде)
Көрмепті мұны көзің шағылысып,
Болашақ электр шам сәулесіне.

Жоңышқан жолда төсек, атқа мәйдан,
Сұрашы суғарып па, Патшабайдан?
Жиналмай жемістерің желмен ұшты,
Аласың еңбеккүнге ақша қайдан?

Дегендей суға кеткен тал қармайды,
Таппаған табылғанын талғамайды.
Бар-жоқты құрастырып өлең айттың,
Онымен «құдай» сені қолдамайды.

Мұқатпақ болыпсың бір «молда» көріп,
Оны да аулымда емес жолда көріп.
Ол адам молда екенін қайдан білдің
Ішірткі алдың ба өзің сонда келіп.

Аулыңда Іскендірдей «үлкен тәуіп»
Жүрсе де тамыр ұстап, пайда тауып,
Байқамай жүруіңде мән бар шығар,—
«Үшкіртіп» жүрсің бе әлде көңілің ауып.

Орекең көпген бізге колхоз бастық,
Табысқа ешуақытта етпес мастық.
Колхозым ерте егісін орып болды,
Өткізіп мемлекетке артық астық.

Әр іске коммунистер күш беретін.
Парторг Еспембетов іс білетін.
Еңбекке жұмылған ел үлкен-кіші,
Адам жоқ елең-селең бос жүретін.

Қартымыз Оразымбет жетпіс үште,
Қайраты жастан артық, үздік істе.
Ақ бидай ат баурынан ол өсірді,
Өң түгіл, елестемес саған түсте.

Пістенің күріші тұр жұмырланып,
Кең айдын көк теңіздей мұнарланып.
Қасына бара қалсаң кеткің келмей,
Қарайсың қайта-қайта құмарланып.

Айнакүл, Мампош, Қалтай, Марал қандай,
Екпінді Үрзия мен Жамал қандай.
Орақта озып шыққан еңбек ері,
Табыстың өзі оларға оралғандай.

Болдың ғой өзің де оны аңғарғандай,
Сендердей жүргеміз жоқ жанжал қалмай.
Аралап көрсең бізде тамаша көп,
«Ақтоған» адамдары таң қалғандай.

Түйедей жантақ жеген, жарда тұрып,
Жарар ед мерт болмасаң құр жығылып.
Түсінсең бұл сөзімді өзің дағы,
Тұрарсың құламасаң бір сүрініп.

С е й т қ а с ы м

Тілеген, шын сөйлейтін келді кезім,
Баладай сенің бақсам бар мінезің.
Дәлелге құлақ аспай ісіп-кеуіп,
Көтердің аспан етіп өзіңді-өзің.

Алдымен Ибагүлге жала жаптың,
Сөйтіп сен жолдан шығып босқа лақтың.
Тарыны науқарағай маскара боп,
«Шиін» — деп ел алдында бұтып-шатып.

Ойнаса Иманберді жеңгесімен,
«Ұрды» деп сүрен салған оны да сен.
Сен шығар жеңгеңе әзіл айта алмайтын,
Осындай құрғақ мылжың, сөзің кілең.

Көтеріп «Орекең» деп бастығыңды,
Боласын көпсіткендей жастығыңды.
Жұмысқа өз әйелін шығара алмай,
Оның да көп алдында жүзі сынды.

Сондықтан тығылады, тілі қысқа,
Жүз жарып, айта алмай жүр сөзін тысқа.
Бұл жайды Бибосыннан сұрап білсең,
Қалар ең сен де ақыным алып «нұсқа».

Аулыңның активтері көкпар іздеп,
Кезіп жүр, дейсін бе сен мұны да тек.
Басқармаң Аймақанға атын беріп,
Қойыпты көтермелеп, қолтыққа үрлеп.

Әуейі Аймақаның аттан құлап,
Болып жүр колы сынып, мойын қосақ.
Ділмәрси біраз ақыл айтып едің,
Қойғаның сол екен ғой тәртіпке сап.

Ақтадын Әбдіқаппар молданы аяп,
Сол үшін артық деме жесең таяқ.
Бұрынғы «Қызылдихан» колхозының
Мүшесі. Біліп ал, ол қашқын, саяқ.

Аулыңа барып жүріп, молдалық қып,
«Хауіпті» адам көрсе кашар лыпып...
«Іс білгіш» Еспембетов күніне жүз,
Кездесе қол қусырып, тұрады ұшып.

Насжанның әріптесі Жұмашыңды ал,
Қос әйел ортасында ол жүрген «сал»,
Токалы өзіменен бірге тұрса,
Бәйбіше «Ақтоғанда» Ұлбазар бар.

Бауды айтсам ауыл көркі сондай бол деп,
Көңліңе әжептәуір ұстадың кек...
Өскелең ісімізге мін емес пе,
Колхоздың орталығы тұрса жүдеп.

Жатканда ерте егісті жиып-теріп,
Сөйледің қызу-қызу өңеш керіп.
Өнімі таразыға өлшенгенде,
Отырсың «Ақтоғанның» шаңын көріп.

Жүз пұттай қырманыңнан астық кем боп,
Ізі де әлі күнге табылған жоқ.
Осындай былыққа әбден батсаң дағы.
Етекке жабысасың арамтер боп.

Басқа да кемшілігің толып жатыр,
Жел сөзге семірме сен, аңғал батыр.
Әуелі бар жағынан озып алып,
Қатарға қалып қойсам сонда шақыр.

Біздерде күріш те көп, тары да көп,
Озамыз кеш егісте тағы да үдеп.
Отанға артық астық беру үшін.
Дәл кеше уәде еттік үстемелеп.

Ай көріп жүргенінде өзінді-өзің,
Таңырқап, «аспанда» боп екі көзің.
Зуылдап, желдей есіп, біз кетерміз,
Орнына сонда түсер шыққан есің.

Т і л е г е н

Сейтқасым, жауабыңның иіні жоқ,
Орынсыз жала сөздің сиымы жоқ.
Сөзіңнің тоқсан ауыз толғап айтқан,
Тоқтарлық тобықтай да түйіні жоқ.

Мен емес, сен боп шықтың ісінетін,
От жақпай деміңе нан пісіретін.
Жарыста жарты жолда қалғаныңды,
Кез келді есіңе енді түсіретін.

Байбалам салдың бізге бәлені үйіп,
Бақытым озғаннан соң ішің күйіп.

Тентегің қазан бұзар Әуезовті,
Түзеуге шамаң да жоқ күшің жиып.

Мақтандың «әзілкеш» деп жігітіңе,
Қамшымен қыр көрсеткен үгіті ме?
Малыңның кем болса да басы-саны,
Көнілді ырза қылдың түбітіне.

Орнынан парторігің қалды түсіп,
Орынсыз жеңгесімен «әзілдесіп».
Жақсы әзіл Құтышовың тапқан екен,
Қайтадан жүрмесін ол төбелесіп.

Сол жеңген Құтышовпен «әзілдескен»,
Бетіне жан қаратпай шайпау өскен.
Жақында біреуменен тағы ұрсысып,
Сабалап орақпенен қолын кескен.

Бір жеңген Әшіркүлдей «әзілменен»,
Ұрлық қып қыстық азық әзірлеген.
Қылмысы заң орнында ашылса да,
Мәмлең оған: «барға мәзір» деген.

Күлістак, Перузамен ерлі-зайып,
Болады жұмыс десе көзден «ғайып».
Жарты еңбек жыл басынан таппаса да
Үлестен құр қалды ма ол «лайық»?

Орақта Қалымың мен Тұрсынай, Бек
Отырар «бұл жұмысың құрсын-ай» деп.
Салтайды бұл туралы сынағанда
Тоқымын бауырына алып ыршыды-ай кеп.

Әуезов Бақирдинің арба айдаған,
(Арбасын он екі айда бір майлаған).
Пунктке астық артып жіберсеңдер,
Қыс қыстап, орта жолда жаз жайлаған.

Күденді аралдағы мал жеп жатыр,
(Барарсың таусылғасын ақыр-тақыр).
Таспанов ферма бастық жүр ғой «тасып»,
Қора істеп қоюға да таппай ақыл.

Анабаз, кермек шабу жоспарларын,
Ескермей жүргені анау басқармаңның.
Өсіріп он процент жібек құртты,
Өлді деп «ажал жетіп» — астарладың.

Жүрмейді комбайның күнде сынып,
Машинаң астық болмай босқа тұрып.
Масақ көп жерде калған орғаннан да,
Бау жетпей Тәжбенов жүр есі шығып.

Біздегі Перне, Дәме, Күләйналар,
Табыстың өзі оларға шырайналар.
Сиыршың бар ма сенің Молдабектей,
Місе етпей зор табысын сынай қарар.

Орсары мақтанарлық мұрабым бар.
Екі етпей толқын оның тілін алар.
Телжан қарт қызылдаса, қырман тасып,
Топаны «Ақтоғанды» басып қалар.

«Ақтоған» айкайменен жүргенде құр,
Желбуаз сөздер айтып, таусылмас жыр.
Орындап он күндікте жоспарларын
Ауданның ең алдында колхозым тұр.

Боламыз орақты да сенен бұрын,
Бір дәнін төгіп-шашып етпей шығын.
Егінді орып жинау басталғалы,
Ойлашы бар ма бізден озған күнің.

Кемісті дұрыстайық мұнда да-онда,
Күш салып өлеңменен осы жолда.
Бірақ сен өз мініңді өзің көрмей,
Басқаға сын тағуға әуес болма.

Жел тұрмас сен бекерге ысқырғанмен,
Жықпайсың келмесе әлің күш қылғанмен.
Шаңыма ілесе алмай шаршап тұрсың,
Жүгіріп есің кетіп ышқынғанмен.

Аяғың шығып жатыр көрпешеңнен,
Сөзім де, табысым да асты сенен.
Мен дайын, айтсаң тағы берем жауап,
Еркің бар тоқтар болсаң осыменен.

Сейтқасым

«Аяғың шығып жатыр көрпешеннен,
Сөзім де, табысым да асты сенен»
Деп маған, Тілегенім, жаңа ғана
Мақтанып бар даусыңмен айқайлап ең.

Одан соң дәлеліме аспай құлақ,
Кетіп ең тіліңменен орып орақ.
Ойыңа келген сөзді былапыттап,
Соқтың-ау өз айтқаның өзіңе ұнап.

Шамдандың сын айтылса өзіңе арнап,
Жалтардың жол тапқан боп жоқты қармап.
Жолдастық борышымды мен түсінсем,
Айтты деп сен түсіндің артығырақ.

Екі санның қоса алсаң басын анық,
Қарауын ғой жан-жаққа назар салып.
«Ақтоғанның» өнімін көріп кел де,
Менімен сөйлесе бер сосын барып.

Айтасың көп сөзіңді босқа адасып,
Отанға бердің бе астық бізден асып.
Біз бергенде үш мың пұт артық астық,
Отырып қалған жоқ па ең басты қасып...

Біз алған бір гектардан күріш, бидай,
Сен алған төрт гектардың табысындай.
Жөн сөзге тоқтамаушы ең бұдан бұрын.
Бұған да кетесің бе тағы тұрмай.

Тілеген

Оралса өлең-өнер ой-жаныма,
Жүрегім селт етпес от ойнағына.
Қияға шүйгіп ұшар мұзбалақтай
Қорықпай самғаймын бұлт қойнауына.
Түнерген тұмандарды түре серпіп,
Оң тартып, оза жетем ойдағыма.
Етек пен жеңін түріп еңкейе бер
Жалт берсен шыдай алмай айбарыма.
Бірақ мен секірмеспін сен секілді,
Мастанып, маңызсыз бір тойғаныма.

Жалындай жарқыраған жанымды аштым,
Бірақ та жүрер жолдан жаңылмаспын.
Жан сырын сезе алмайтын құр сүлдеге
Жалпаңдап ешқашанда жалынбаспын.
Мейлін ұқ, мейлін ұқпа бұл сөзімді.
Әйтеуір кеуденің бір шаңын бастым.
Өленді өр кияға өрлетейін,
Іркілмес жүйрік ойды желдетейін.
Ағытып серіппесін серпінімнің
Сөзімді тасқын судай селдетейін.
Талмайтын қанша ұшса да қиялымды
Шүйгіген қыран құша серметейін.
Жаныңды жарқын болса жазғы күндей
Жайната, жадырата тербетейін.
Шуаксыз, шұғыласыз сұрғылт болса,
Жасканта, жалтаңдата жерлетейін.
Сынар бел, құлар жерді сезбес болсаң,
Орнында омақата меңдетейін.

Сейтқасым, мен жеңдім деп өзеуредің,
Қолыңнан кетсе де ұшып кезенгенің.
Сөлекет сөздерінді өрге баспас,
Өзің де секем алып сезер ме едің!

Жарай ма осындайда қызбағаным,
Сеземін сезіміңнің мұздағанын.
Жырыммен жүрегінді жібітейін,—
Ашылар, сонда бәлкім, мұз-қабағың.

Айтам деп сылап-сипап қапыл қаппын,
Жаныңа наркескенді батырмаппын.
Көздеген оғың тимес көзсіз мерген
Жантақтың тасасында жатып аттың.

Мен еркін шырқап ұшқан мұзбалағың,
Жетпейтін бір сен емес, жүзқаралың.
Асқарын табысымның алдыңа әкеп,
Суретін тарту етем қыз-даланың.

Шіркін-ай, біздің сұлу дала қандай,
Қызығып күннің өзі қарағандай.
Гүлі — інжу, алтыны — астық, көлі — шәрбәт.
Бойынан бар сұлулық тарағандай.

Мейлі сен табысымды назырқай бер,
Ойым жоқ ондайыңа әзір қой дер,—
Көреміз сыңсып күріш бой түзесе,
Билеткен музыкамен әзілқой жел.

Аулымның айналасы толды баққа
Тұрғандай қару алып алғы сапта.
Жебелі жез мұрттарын ширатады,
Ақ бидай еркелесе таңғы шақта.

Алтынын түгел елге ақтарғандай,
Жүрсін сен бұл байлыққа тап бола алмай,
Лап қойса комбайндар кең алқапқа
Танктер атақаға аттанғандай.

Теңкиіп шөккен нардай белеңдерім,
Жусатқан көп жотаның көгендерін.
Ортасын жарқын өзен жарып аққан
Сайратып бұлбұлының өлеңдерін.

Шығыстан сәуле шашса күн нұрланып,
Еңбектен ән айтылар, жыр жырланып.
Егінде еңкейген қарт, жарқын жастар,
Бұл шақта үйде отырар кім бұлданып.

Күрішті бұл суғарып жатқан кезең,
(Мұндайда құрғап тұрған жаптан безем).
Омандай озат сушы ойға тартса,
Онымен жарысады аққан өзен.

Самал жел тербегенде бір ырғалып,
Оралған шырмауықпен шынжырланып,
Шеңгелдің қоңырауы қозғалады
Бойжеткен шолпысындай сылдыр қағып.

Көлімді көрсең көзің арайлайды,
Серуендеп толқынында бала ойнайды.
Бір көрсең кетпес едің өзің дағы,
Сен түгіл қайтқан құс та қарайлайды.

Шыркатып табыс шыңға шаруамды
Еңбектен дала түгел дәру алды.
Қуәсі етем соны көз алдында
Ауылға айнала еккен ару талды.

Қаптар мал Қаратаудың қаңқасында,
Қос көл бар шар айнадай ортасында.
Жайылған көл жағалай сәйгүліктер
Ер тимей еркін өскен арқасына.
Сендерде неге осындай жүйріктер жоқ,
Ұстауға ондай малды қорқасың ба?
Аңсарың ауса, бізден мініп кетсең
Құйғытып шабасың да, жортасың да.

Қорамның тесігі жоқ тамшылаған
(Қалайша ондай іске жан шыдаған!)
Төрт түлік малға түгел қора дайын,
Жем-шөбін жинап алды қамшыл адам.

Жайлаудың шөбін босқа жұлдырмадық,
(Бұл да бір үлкен істі тындырғандық)
Мал қаптап жайылғанда су бүркеді
Мөлдір шық гүлге қонған түнде ұрланып

Табысым артық деп сен бізді алдадың,
Шын жақсы болсаңдар мен қызғанбадым.
Мақал бар: «Балапанды күзде санар»
Тағам мен күзде жеңіс қызғалдағын.

Бел будым берен оймен бересіме,
Ол кісен болар күлді көмешіңе.
Әркім-ақ өрмелейді өрге қарай
Шарықтап өзінің шақ өресіне.
Бақытқа баяны жоқ бой ұрдың сен
Симайтын шағын ғана тегешіңе.
Өлеңді жаза алмасаң, өзге емес
Өзімнен сұрасайшы келесіде.

Жігіт ең емес бұрын сырың қанық,
Өзіңше жүр екенсің мығымданып.
Көктегі айға қолды ерте созып,
Алуға қам қылсаң да бұрын барып.
Бұлдырап бұлттай ұшып, сағым-үміт
Бұл күнде кеткен жоқ па қырынданып.
Бары да ойдағы аздың бүйте берсең
Додада дал-дұл болар жырымданып.
Тағы да тоқтаттым мен түсіне алсаң
Көмейің қалған шығар тығындалып.

Қызылорда мен Жамбыл облыстарынан

Мағираш пен Шекербек

Ш е к е р б е к

Мағираш, мен де өзіндей жас баламын,
Белгілі жана жаза бастағаным.
Келдім мен Қызылорда қаласына,
Жамбылдың жеткізсем деп асқақ әнін.

Ыстық кой адамзатқа өлең деген,
Жас жаным өлең десе елендеген.
Кез болам зор шаттыққа қайда жүрсем,
Жерім жоқ қуанышқа бөленбеген.

Ия, мен жастайымнан көңілдімін,
Қызықты ұмытылмас небір күнім.
Жасалған адам үшін бар қамқорлық,
Тілейді дәл осылай өмір бүгін.

Мен келдім Жамбылымды жырлаймын деп,
Айтыста босқа қарап тұрмаймын деп.
Кетпейді көз алдымнан байлығы асқан,
Дәулетті колхозды ауыл тұрған гүлдеп.

Айтуға облыстың табыстарын,
Қолыма домбырамды тағы ұстадым.
Тік айтсам көрмей жатып кешіріңіз,
Сізбенен осы болды танысқаным.

Ауданым алқабында «Аспараның»,
Мақтанбай несіне мен жасқанамын.
Орнаған шағаладай аппақ үйлер,
Қуанам көркін көріп жас қаланың.

Мағиран

Болғасын аздап ауыл алыс бұрын,
Жок еді менің жақсы таныстығым.
Жеріме желе жортып келе қапсың,
Шайкасып келе ме күш салыстырғың?
Өлеңге мен де жас ем жаным күштар,
Бойымда жыр боп жанған жалын-күш бар.
Бірлесіп ел бақытын жыр етерміз,
Сондықтан келгеніңді көңіл коштар.
Ақын ба көмейден жыр, күй таспаса,
Өлең бе отты сөзбен ұйқаспаса?!
Көктемдей көтеріліп көңіл шіркін,
Халыққа қазыналы сый тастаса.
Жырымды төгейін бір толқымалы,
Жүрекке тұр ғой симай толқып әні,
Тәтті жыр, сұлу ұйқас сылдырына,
Сүйсініп қансын елдің мол құмары.
Еңбекке ебі жокты, жаны күйрек,
Өмірде кездессе де саны сирек,
Ақындық өткір тілім, сын семсерін
Тауып дәл төбесінен таны түйреп.
Еңбектің көзді салшы қарқынына,
Жастардың жалынына, жарқылына.
Жаныма өмір отты жігер берген,
Риза Отан өзі өсірген халық ұлына.
Күн сүйген кенпейілді көшелерім,
Асырған әшекейлі неше өнерін.
Бау, бакша көкталменен көмкеріліп,
Кілемдей көгал жазда төсенерім.
Шекербек, айтшы қандай табысың бар?
Жіберме жігіт болсаң намысың бар.
Соңымда қалайын деп қорықпасаң,
Кел, біздің облыспен жарысыңдар.
Менен де тапсаң кеміс талдап сына,
Қалмаймын көңілге оны салмақсына,
Қалайша бітпей салған техникумың,
Талай қыс қар, жаңбырдың қалды астында?

«Не жаздым, тұрмай жатып құлап қалдым,
Көз салып жауап берер сұраққа кім?»
Дегенде қалқиған көп қабырғалар,
Бастықтар баса қашар құлақтарын.

Болса егер мәдениет жақсы орында,
Құрмай ма ойын-сауық жастар онда?
Айтшы өзін, әлі күнге қалайынша,
Қлуб жоқ мақтап өткен «Аспараңда?»

Ш е к е р б е к

Мағиранш, сөзің албырт қарқындысың,
Мұндайда танытады әркім күшін.
Отпын деп бекер босқа күйіп кетпе,
Бізге де белгілі ғой қарқынды ісің.
Отырмын мен халықтың ортасында,
Шаттанып қиял шалқып, ой тасуда.
Мағиранш, қамданатын кезің келді,
Менімен дәмең болса шайқасуға.
Ал бүгін сілтеп қалғын құлашыңды,
Тегінде жек көрмегін сынасуды.
Ақындық бір міндетті өткерейік,
Әдемі, тәтті сөзбен ұнасымды.
Бұл жерде ән тасқыны, қызған өзен,
Менің де айтыс десе қызба денем,
Әттең шіркін, бастырмай өтер едім,
Мінезім жұмсақтау ғой қызға деген.
Сонда да әнге басып көрейін мен,
Егер де жыр төгілсе көмейімнен.
Айтайын білгенімді мақтан етіп,
Мағиранш, одан басқа не дейін мен?!

Жамбылым келеді өсіп қарыштаған,
Кемшілік бір жерің сол таныспаған.
Жарыста үздік шығып отыр алда,
Жарысқан облысынан қалыспаған.
Біздің де мақтанатын қаламыз бар,
Сенбесеңіз картаға қараңыздар.
Жақсы екен деп айтқанға қызықты деп,
Ойлайтын шығар бәлкім бала қыздар.
Жамбылда өнеркәсіп өркендеген,
Үйлерім әшекейлі көркемдеген.
Мұндағыдай сияқты аласа емес,
Төбесі жерге қарай еңкеймеген.
Көңілдің нөсеріндей дүркіреген,
Қызық қой ұға білсең, шіркін, өлең.
Ойлашы, арман бар ма өміріңде,
Өткізсең шаттық думан, күлкіменен.

Меркені алсаң мысал іретінде
Ақынға қандай жақсы жыр етуге.
Отанға берген сертін орындады,
Шығарсыз сіздер оны білетін де.
Көшесін араласаң өзің барып,
Қарарсын тым қызыға көзің талып.
Ілесіп менімен барар болсаң,
Сол жерде қояр едің өзің қалып.
Жамбылда көп құрылыс қанат жайып
Салынды зәулім үйлер таңғажайып.
Мінеки, Меркедегі барлық колхоз,
Атанып миллионер, өсті байып.
Іздесең Жамбылға кел тамашаны,
Терегі көгіменен таласады.
Бір жерде алты-жеті заводы бар,
Жамбылдың мұнан да зор болашағы.
Мағираш, жақсы қызсың, тамашасын,
Менімен сонша неге таласасың?
Ақын қыз, ашып айтқын бұрмаламай,
Көңілің мені тіпті қаласа шын?
Сырларым сонда ғана шешіледі,
Жақсы әзіл көңіліңді өсіреді.
Мен қалай сіздей қызға кез боп қалдым,
Еріксіз қуантады осы мені.

М а ғ и р а ш

Жаста болсаң мейман едің меркелік,
Жараспайды бірақ жөнсіз еркелік.
Қиналғаннан, қысылғаннан қайран-ай,
Маңдайыңа қалыпты ащы тер келіп.
Көтеріліп тағы көңлің кетіпсің,
Көз тұндырған көркем нұрлы жер көріп.
Еріксізден тартып биге тұрғандай,
Ұлы еңбектің сазды күйі тербеліп.
Жармасыпсың жөнсіз әзіл келтіріп,
Желбуаз сөз келіп жетті желпініп.
Мәдениет мәселесін мақтапсың,
Бар әліңше көтеріліп, серпіліп.
Мерке ауданын мен де жақсы білемін,
Ерлеріңнің екендігін серті нық.
Қара тер боп қысылмас-ақ едің ғой,
Қармақшымен терезеңіз тең тұрып.

Жанармаған көшелерің көп жылдан,
Еңселі үй, салынбаған кең клуб,
Тұрған үйдің тұлғалары тозыпты,
Құлайды анық кетсе қатты жел тұрып.
Сылдыр сөзге салынғанша сол үйді
Тәртіпке сал белді байлап, жең түріп.
Қалайынша асыра айтып мақтандың,
Қармақшымнан көрер көзге кем тұрып.
Осыларды айтпай босқа асқақтап,
Нан пісірдің оттай демің еңтігіп.

Ш е к е р б е к

Мағиранш, не айтсаң да жарасады,
Жігітпін іздеп жүрген тамашаны.
Сапыртып білгенінді үйіп төктің,
Шекербек сізбен қалай таласады?!
Жаспыз ғой тамашаға тоймаған шақ,
Өлеңді әкетесің ойдан алшақ.
Ауданның кемшілігін мойындамай,
Неліктен шырылдайсың байбалам сап.
Күпініп неменеге мәз боласың,
Мен дағы сізге айтайын азғана сын.
Мағиранш, ойлашы өзің бола ма екен,
Орынсыз мақтай берген өз қаласын!
Барғам жоқ ауылыңа арнап шыным,
Алайда кемшілігін Қармақшының
Жасырмай әділдікпен бетке айтып,
Халықтың талқысына салмақшымын.
Мен бұрын Қармақшыны көрген едім
Өзінше тұрсын былай шөлдегенім.
Ауданнан көлеңкелік тал таба алмай,
Ойпырмай, естен кетпес терлегенім.
Сөзіме менің құлақ саласың ба?
Болсаң да Сырдария жағасында,
Тапшысыңдар суға да, о Мағиранш,
Қарызға Таластан су аласың ба?
Еріксіз, әрине, бір ой келеді,
Меркенің көп қой сұлу байтерегі.
Ауданның берекесін кетіргенше
Біздерден көшет алсаң қайтер еді?
Қарқының күшті болса жалындаған,
Құрылыс қолға неге алынбаған?

Бітпеген мал қорасы кейбір жерде,
Сақтайсың қайтып қыстан малыңды аман?
Ықтырып сөзді орынсыз сапырасың,
Меркені жарысуға шақырасың.
Жарыссаң Меркеменен, меніменен,
Жете алмай орта жолда отырасың.

М а ғ и р а ш

Қашаннан асқақ жыр ед аңсағаным,
Ерке өстім, құшып бақыт таң самалын.
Шекербек, сен де серме құлашыңды,
Әрқашан әділ сынды қарсы аламын.
Жас қиял, шарықта енді, кезің келді,
Белсенді жаным ғажап сезімге енді.
Жүректі тербеші бір, тербеші бір,
Төгейін тасқынды асыл сөзімді енді.
Жеңісті күнде жатыр тойлап қалам,
Еңбектің озаты көп ойнақтаған.
Апарып көрсетейін, о Шекербек,
Әсерлеп дейтін болсын оймақтаған.
Шіреніп шындыққа бір бұрылмайсың,
Шайқассаң құрғақ сөзбен қырындайсың.
Жалтарып сөз бергенде сонша неге,
Шекербек, шыныңды айтшы, шырылдайсың?
Сын айтып тырысасың тигізуге,
Шеберсің барды-жоқты мін тізуге.
Калинин колхозында кітапханан
Әлі отыр қырық шоқпыт киіз үйде.
Ертайдай арақ тескен құлқындарын,
Сарқыттай көп ақсаусақ сылқымдарың.
Көрмеген тамаша етіп қояр ма еді,
Солардың бізге әкеп, шіркін, бәрін!
Жарлы емес көрінесің, жалқау бала,
Берілген жатып ішер жан сауғаға.
Сейтжаппар, Дәуіт, Жырғал жеңгейлерің.
Пайдаға пысык, іске аңқау ғана.
Мақтарсың Меркедегі Токтарбайды,
Деп әр кез төбелестен тоқталмайды,
Үлгі етіп мүмкін бізге ұсынарсың,
Жариялы ол істеген сотқар жайды?
Шекербек, депсің маған тамашасың,
Күтіп ем сенен мықты жаңашасын.

Тойып ап қонақ үйдің қымызына,
Түс көріп оянғандай бал ашасың.
Адамның ақын емес бишарасы,
Сыпайы сыр сұлуға қараса кім,
Қадірсіз қалжың емес халық сенген,
Жыр шыңы алдымызда бар асатын.
Жел сөзді сыпырғанша жете білмей,
Айт, кәне, қандай табыс санасасың,
Кемісім болса бірден мойындайын,
Ешкімнің күтпей көмек арашасын.

Ш е к е р б е к

Мақсатың мақсатыммен бір шығыпты,
Халқыңыз ұлы еңбекке құлшыныпты.
Аз да болса әділдік сезім үшін,
Лебізді жүрегіңнен жыр шығыпты.
Естіртіп өлеңінді ашып айтқын,
Көбейтіп кемшілігін басып айтқын,
Маскүнем Ертай деген есте болсын,
Жазасын бергізерміз о суайттың.
Сөздерің ақын жанын шаттандырып,
Сөйледің табысыңды мақтан қылып.
Менің де көз алдыма кетті елестеп
Өмірім жас шағымдай жатқан күліп.
Белгілі маған бұрын ту алғаның,
Газеттен оқып оны қуанғанмын.
Алайда кейбір жеке колхоздарда,
Қоймай жүр көп жалқаулар бұлаңдауын.
Махамбет, Орынкүлмен ерлі-зайып,
Көрінбей көзден таса болды ғайып.
Газеттен енді білдік жалқау болып,
Жүр екен ауылында өсек жайып.
Тәртіп жоқ Қармақшының клубында,
Мүмкіндік болмайды бір тынығуға.
Массовик Развеев «көк мойынды»
Жұтып ап, көрінгенге ұрынуда.
«Абылада» Әлжәнов Зәкен деген,
Серті бар арақ ішіп өтем деген.
Кейбірде түнеп шығып далаға да,
Ауру тауып алды жөтел деген.
Маскүнем ондай ерке «серілерің»
Көтерер көрінгенге көкірегін.

Зияны болмаса оның пайдасы жоқ,
Ондайды тез құртыңдар, өтінемін.
Мақтайсың өзінді-өзің, мол екпінің,
Жанбайды неге жөнді электрің?
Әйтеуір күн өткізіп Әлиев жүр,
Солардың жөнге салу керек бәрін.
Шықты деп мақтанасың бұрын атым,
Орын жоқ көп колхозда жуынатын.
Моншаны басшыларың ұмытыпты,
Болған соң Сырдария суы жақын.
Партия баулыған соң қанаттанып
Келіп ем айтысуға талаптанып.
Сынадық кемшілігін екі жақтың,
Шаттанып байлықтарын мадақтадық.
Көрейін тоқтау салып өлеңіме.
Ал оны соза беріп керегі не?
Тағы да бір күн тойда айтысармыз,
Өлеңнің сүңги алсақ тереңіне.
Аралап көп жеріңе барып қайттым.
Сырымды жасырмадым, халыққа айттым.
Мағираш, сіз де келіп Жамбылыма,
Ауылымнан үлгі-өнеге алып қайтқын.

М а ғ и р а ш

Даңқы шыққан дүниеге Сыр мәлім,
Сырды шертіп талай-талай жырладым.
Ұлы Октябрь серпіп артқа тастаған
Сырдың жүдеу сонау кезгі жылдарын.
Жетікөлді жетектедік тізгіндеп,
Баурайына орнаттық та гүл бағын.
Түркстан мен екі арасын Аралдың
Алып жатқан тасқын күшті тұлғамын.
Мақтандың деп маған кінә айтпассың,
Облыста білсең Қызыл ту барын.
Дәстүріңіз болар, бәлкім, бұл сіздің,
Тілмен талай тамаша үйлер тұрғыздың.
Қордайлықтар монша таппай түсуге,
Қаласына жүгіруде Қырғыздың.
Болсаң жайын құрылысыңның көрмеген,
Тартам тағы алдыңызға көлденең.
Шолақтауда он метрлік биікке,
Техника жоқ, кірпіш тасиды қолменен.

Бастықтарын аспанда ма, жерде ме,
Көніл бөліп бұл жағдайды көрмеген.
Ылай, батпақ басқан барлық көшеңді,
Тістеп тартып жібермейді өкшеңді.

Сәнді ауылға жараса ма ол, ақын дос,
Жеңілгенің бізден нағыз осы енді.
Келер жылы басшыларың ескерсін,
Сәлем айтам ал, Шекербек, қош енді!

ТАУБАЙ МЕН ДУЛАТ

Т а у б а й

Айтыстың асқақтатып аштық жолын,
Еске алып ескіргенін көптен мұның.
Халықтың жаны үйренген салты еді бұл,
Тыңдаған қызық көріп айтса бұрын.
Жамбылдың халық сүйген, жас ақыны,
Кездестік дидарласып сізбен бүгін.
Жиналдық екі жақтан жарыс құрып,
Қиядан өлең-жырды жарыстырып.
Жамбылдың жағдайына келейін мен:
Қадірлі қант болатын қызылшаң бар,
Жақсы ғой өсіруді ұғынсаңдар,
Қап сүйреп қарға білек сұғынсаңдар.
Тамызық тастадың деп өкпелеме,
Отыңа өзің жаққан жылынсаңдар.
Қызылша сан мың гектар егесіңдер,
Талғамай талай қиды төгесіңдер,
Үсітіп қар астына тастап көбін,
Тоқсанда тоңып азап шегесіңдер.
Еңбекке ие болмай етіп ысырап,
Есепте не деп жауап бересіңдер?

Д у л а т

Салтқа сіңген дәстүріміз бойынша,
Отты өлеңмен сайысуға шақырдың.
Алып ұшпа мінезім бар жыр десе,
Тілегінді қабылдаймын ендеше.
Көрдім біраз жағдайыңмен танысып,

Келсем дағы қалаңызға мен кеше.
Ақын ағай, сөздің дағы сөзі бар,
Жөнсіз кетпе дегенге сіз «сөзуар».
Жала жаппа, қаға беріс қалдырып,
Істелінген шаруамызды қыруар.
Облысым ерекше бай егінге,
Ойлаңызшы мұның өзі тегін бе?
Арланбай-ақ үйреніп ал, айтайын,
Әдісім көп жерге дақыл себуде.
Игерілмей, елсіз жатқан бұрынғы,
Тың далада тоғыз совхоз құрылды.
Сан алуан дақыл өсіп көгеріп,
Жердің беті шым кестедей құбылды.
Он мыңдаған жастар келіп жігерлі
Еңбегімен түрлендіріп жіберді.

Т а у б а й

Ақыным, айтқанымға жауап бердің,
Бірі едің Жамбылдағы талапкердің.
Айтайын мен облысымның тағы жайын,
Табысын ал ендеше санап көргін.
Жайқалып жазда күріш сағымданған,
Еңбектен ерлерім көп шағылмаған.
Сылдырлап Сырдың суы аққан кезде,
Жер қалмас көкшапанды жамылмаған.
Арықсыз ауданым жоқ су беретін,
Жеріме жоңышқа көп өң беретін.
Орындап партияның тапсырмасын,
Облысым бұдан да артық гүлденетін.
Айтайын оңбай жатқан тағы ісінді,
Сен мақтан еткенменен табысыңды.
Игеріп ерте жинап, ерте алмастан,
Отырсың қолдан беріп намысыңды.
Мерке екен ауданыңыз озып тұрған,
Қызыл ту беріп мақтап, қызықтырған.
Жиылмай қызылшасы қарда қалып,
Үмітті көрінесің үзіп тұрған.
Осындай кемшілігің толып жатыр,
Мал жеуге ең болмаса жарамайды,
Сөмпиіп соры қайнап солып жатыр.
Егісті Қызылорда ерте жиды,
Ақыным, ар көрмей-ақ көмек шақыр.

Д у л а т

Бір бағалы дақылымыз қызылша,
(Ақын дәлел табады екен қызынса)
Көптігінің белгісі ғой, ақсақал,
Оны жинау ұзағырақ созылса.
Күрішке бай облысың белгілі,
Кей адамның мақтанарлық ерлігі.
Әйтсе дағы қытығыңа тиеді
Осы жылғы өніміңнің кемдігі.

Т а у б а й

Қызылорда облысым асқан бағы,
Жарқырап тұр айдай боп аспандағы.
Табысты таңғажайып етіп отыр
Қамқоршым партияның басқарғаны.
Жамбылдың облысы, аудандары,
Шығынсыз неге осындай басқармады?
Жамылып қардан көрпе жатыр тоңып,
«Көбейіп» қызылша мен шашқан дәні.
Ауданың атағы бар біреуі Шу,
Аз емес кемшілік пен сондағы ду.
Жаз бойы еңбек еткен қызылшаның
Жиналмай қырық проценті боп кетті су.
Мойында кемшілікті, аштың деме,
Қазбалап бізде жоқты таптың деме.
Егер де болса өтірік соның бәрі,
Облыстық газетіңе бастың неге?

Д у л а т

Сөзің солғын, оралымсыз көңілге,
Тереңірек үңіліңіз өмірге.
Бар ма еді, әлде, қызылшада кегіңіз,
Қайталайсыз жырыңыздың көбінде?
Бұл жөнінде орынсыз ғой таласқан,
Заманыма сәулетіміз жарасқан.
Алмамыз бар әрқайсысы бір қадақ,
Жолаушылар тамсанып кеп қарасқан.
Пайдасы көп бізде осындай жемістің,
Бір түрі деп есептейміз егістің.
Қайда барсаң бақ көрерсіз миуалы,
Жайнатқанбыз осылайша жер үстін...

Т а у б а й

Ақыным, болды таныс сөзің маған,
Шыдамсыз көрінесің қызулы адам.
Көрнекті кемшілікті мойындамай,
Мен емес сіз боп тұрсыз дызылдаған.
Аударма олай қарай ойыңды аса,
Жалтару жаман әдет қойылмаса.
Партия большевик деп соны айтады
Орынды берген сынды мойындаса.
Мен саған бердім сынды анығынан,
Қалмайсың, құр тепектеп шабуылдан.
Бір жұсаң денең тегіс болар салқын
Ала қайт Сырдың суын арығымнан.
Аяма, қарыштап қал сен барыңды,
Көрсетсең еріктісің ызғарыңды.
Қызыл ту құрметі артық мөлшерлеп тұр
Өзіңнен менің еркін озғанымды!

РАХМЕТ ПЕН ӨКІМ

Р а х м е т

Өр қиял, асқақ ойым, аңқы қалам,
Жүйрік тіл, желпіп көңіл, шалқы қалам.
Кеудемнен жыр тұйғыны қақшы қанат,
Шалқардай кезім жоқ ед шалқымаған.
Қытықтап құлақ құршын, жан айызын,
Ақын ба ән мен күйі аңқымаған.
Халық үшін кең ойлыға келісе ме,
Сөзінің бал қаймағын қалқымаған.
Сырымды халық алдына тарттым міне,
Сабамды сараң емен сарқымаған.
Жүйрігі Жамбылымның сен де сөйле,
Ықласын отыр барша артып саған.
Естідім көптен бері белгілі еді,
Дүбірің, даңқың менен дәрпің маған.
Төк кәне, үй ортаға, жи ортаға,
Сөзіңнің сары алтынын жарқылдаған.
Және де шаһарымда еттің сайран,
Ой салды қандай сізге халқым, қалам?
Көркіне кім қызығып талпынбаған,
Байлықтың атын әлі атағам жоқ,
Табыс мол, таразыма тартылмаған.

Ө к і м

Армысыз, ақын ұлы шулы Сырдың,
Өрені өнер қуған нұрлы өмірдің,
Өркендеп өңі жайнап өскен аулың,
Ежелден бесігі еді өлең-жырдың.

Естідім дабысынды сырттан танып,
Тыңдадым лебізінді мейрім қанып,
Қашаннан қадірменді халқымызға
Сәлемін Жамбылымның келдім алып.
Шабытым шалқып құстай қанат қақты,
Қиялым кезді дала, қала, бақты.
Өзгерген өмір көркі, өскелең ел
Көңілге шаттық жырын қонақтатты.
Партия жолы жарық, басшы дана,
Ойлаған бақытыңды қамқор, пана.
Ойымыз жеткен іске қол да жетті,
Сәулетті саясында Отан — ана.
Өзек қып өлеңіңе заман сырын,
Өзендей ағындасын, ақын, жырын,
Мадақта ел еңбегін, ердің ісін,
Бөлеген сұлу гүлге ой мен қырын.

Р а х м е т

Қиялдың мұз балағы ағындады,
Алтайдың түлегіндей бабындағы;
Сыпырып томағасын өрен көңіл,
Қашаннан самғауды бір сағынғаны.
Басайын арынымды, аптығымды,
Қызық қой тердің тұңғыш алынбағы.
Қосылдым облысымның бәйгесіне,
Жүрегім қуансам да жарылмады.
Облысым — Қызылорда туған өлкем,
Көлі көп, желі салқын, жері көркем.
Ойы орман, қыры қырман, қырқасы мал,
Құлпырған қызғалдағы, гүлі — көрпем.
Өндіріс оңы-солы, ойы-қыры,
Байлықтың желісі ұзап, жайған өркен.
Үйім жоқ, ыза басып, көк шөп өскен,
Көшем жоқ, жел қуалап, қоқыс көшкен.
Қоярға қойма таппай қойған көміп,
Ұрам жоқ, дауыл ашып, тышқан тескен.
Тандыры кеуіп тамбай жалғыз тамшы,
Далам жоқ қу татыр боп ылғалы өшкен.
Қашанғы ескі обадай, иесіз аулақ,
Төбем жоқ құлазыған, құмдағы өскен.
Сан ғасыр салып келген топалаңды
Сыр суы шідерленді, ноқталанды.

Ингендей жетекке еріп, сылқ-сылқ күліп,
Сылдырап шөлге барды, баққа барды,
Аралап көше бойын, дала қойнын.
Даланы, қаланы да баққа орады,
Бұрынғы бүйі, шаян мекеніне,
Қарашы, қандай сұлу қала орнады!
Ол қала, плотина су байлығы,
Елімнің осы еді ғой ой-арманы.
Тағысы табиғаттың басын иіп,
Кеткен соң керней ағып көп арнаны.
Еріксіз шаттық сезім биледі де,
Қиялдың бұлағынан сөз парлады.
Құрылыс жайды жедел керегесін,
Еңселі үй, көтерді асқақ кенересін.
Көбейіп мектеп, завод, парк,
Көрсетті басқалардан кем емесін.
Келмесін көңіліңе, ақын достым,
Артықпын, жасырамын неменесін?!

Өкім

Көріп пе ең, ақын досым, Жамбылымды,
Естіп пе ең шырқап салған ән-жырымды.
Қаламның хал-жайымен таныс болмай,
Қалайша ашып салдың жан сырыңды.
Елім бай, жерім жомарт халқыма аян,
Өзгерген кең өлкесі өмір саям.
Тасыған тау суындай табысымды,
Жыр етіп, мақтан етіп жұртқа жаям.
Жадырап жаңа өмірмен жаңғырды аймақ,
Жыл санап Жамбыл қалам өсті жайнап.
Арқырап Талас аққан іргесімен,
Көк долы толқынында балық ойнап.
Көз тартқан әсем көше, жасыл бағым,
Нұр шашқан төңірекке Ильич шамым.
Келеді қатар түзеп сәулетті үйлер,
Жамылып қайың, терек жапырағын.
Қаламда өндіріс көп жаңа салған,
Коллектив біздерде аз артта қалған.
Өнімін еселеп сан өнеркәсіп,
Жарыста Қызыл туды жеңіп алған.
Қалаңды Қызылорда көп мақтадың,
Сынауға басшыларды бір батпадың.

Жасырып ісіндегі кемшілікті,
Жалтақтап жай нәрседен сырғақтадың.
Ол рас, келеді тез өсіп қалаң,
Бар екен небір жақсы үй, парк, алаң.
Сонда да Жамбылымның сәулетіне
Жетпейді көп жағынан Қызылордаң.

Р а х м е т

Өкімім, өрепкіме, баспалама,
Батыл сөз байбаламнан жасқана ма.
Әділет — сынның, шынның таразысы,
Ол үлгі өзімізге, басқаға да.
Жел соқса қалаңызға дала беттен,
Шаң-тозаң бұрқырайды жерден-көктен.
Көрсетсем кемшілікті көзге түртіп,
Әрине, менің айтқан сөзім өктем.
Түн түгіл, күндіз тауып жүре алмайсың,
Сүрінтіп көшедегі тастар шөккен.
Ақын-ау, көрмейтін бұл кемшілікті
Қаланың бастықтары қайда кеткен?
Көргеннің көңілінде көркі тұрар,
Па, шіркін, Қызылордама қай жер жеткен!
Есінде бар ма сонау Шолақтауың,
Ол жерге мүмкін мені жолатпауың.
Өзің-ақ сол араны шолып қайтшы,
Ағытып қиялыңның балақ бауын.
Отырмын тауып сонан бір сұмдықты,
Байқалды құрылысқа олақтауың.
Бітпепті монтаждауы әлі күнге,
Жан-жаққа көп болғаннан алақтауың.

Ө к і м

Керек қой, достым, әсте сөздің шыны,
Көрсеттің меймандостық сен бір күні.
Үйінде шайға қосып берген ақ қант,
Ойласаң облысымның о да өнімі.
Нашар ғой дүкенінде сауда-саттық,
Дей алман овоць, жеміс жеуге таптық.
Аулымның әдейі әкеп алма, өрігін
Қыдырып қыздарыңа сыйға тарттық.

Р а х м е т

Тағы да кеттім шырқап, шалықтадым,
Жыр десе, жыл жырлауға жалықпадым.
Тұрмыс, салт, байлығымды жырға қосып,
Көрген соң кемшілікті анықтадым.
Аралда алты балық заводы бар,
Таңырқап, жеп жүрсіндер балықтарын.
Елу үш миллионер колхозым бар,
Озат ер, шыңға шыққан алыптарым.
Біреуі ауданымның Шиелі еді,
Әркім-ақ Шиелімді сүйер еді.
Мун Син Ок, Қим Ольга, Ыбрайы бар,
Олар да өрен күштің иелері.
Күріштің күміс тауын көрсе көзің,
Бетінен Жақаевтың сүйер едің.
Осындай ерлерім көп тізе берсем,
Суымда маржаным көп сүзе берсем.
Жерімде ырыс-құт бар, берекем мол,
Бағымда миуам көп үзе берсем.
Олқылық, кемшілігің көзге түсер,
Айналып Жамбылыңа, сізге келсем.

МЫҢАТАЙ МЕН ДУЛАТ

Д у л а т

Хат жазамын қабылдасаң хош алып,
Жүр едіңіз «жүйрік жігіт» атанып,
Үні естілді ақындардың айтысқан,
Кәне, біз де соған үлес қосалық.
Қаз тұрса да бөбек бала жырларым,
Отанымды жан күйіммен жырладым.
Осы қағаз орап асыл ойымды,
Алып барсын құрбыңның жан сырларын.
Қатты кетсем намыстанба, төзіңіз,
Мұндай сынға шыдамдымыз өзіміз.
Жаза білсек қисынына келтіріп,
Жарасады қалжыңымыз, сөзіміз.
Ойламаңыз мұғаліммін өзім деп,
Айтып салдым тұрғаннан соң кезім кеп.
Шаруашылық — көпке ортақ, қашпаңыз,
Онда менің ісім жоқ деп безілдеп.
Біз өзіміз жұмыс десе, белсеніп
Қатысамыз, бір саласын еңсеріп.
Шаруашылық —

біздің міндет емес деп,
Жеңіл іспен жүре алмаймыз теңселіп.
Бақытты елдің ұрпағымыз, ұлымыз,
Еңбек сүйген ізгі жанның біріміз.
Октябрьге тарту болып қосылсын,
Көгершіндей қалықтаған жырымыз.
Мектеп, клуб, аурухана, асхана,
Құрылыс көп көз тартатын басқа да.
Табылмайды ешбір жерден байқасаң,

Мыжырайған, қыжырайған баспана.
Екі көркем паркіміз бар гүл атқан,
Жарқын жүзді жастар оны ұнатқан.
Сұлу қыздың көзіндей-ақ мөлдіреп,
Су ағады сылдыр қағып бұлақтан.
Шөлдеп барып суыңды ішсек қанбаймыз,
Шайханаңа ықыластана бармаймыз,
Жүрер болсақ жаз кезінде қалаға,
Жол сусынын алдын ала қамдаймыз.
Мал өнімі тағы баяу, білсеңіз,
Тез өседі болса егер мал семіз,
Себебін айт, неден туды кемшілік?
Ен шаруаға араласып жүрсеңіз.

Орындамай жылқы, сиыр жоспарын,
Құсты тегі мал санына қоспадың.
Иімпетті сиырларың кәрі ме,
Қандай себеп болып жатыр бәріне?
Сіздің сектен біздің тоқты салмақты,
Деп айтады міне осыны мал бақты.
Орындаған тапсырмасын асыра,
Еңбек Ері шопандар көп ардақты.
Қора салу, шөп дайындау сіздерде
Нашар дейді, сырт хабарым, бұл кезде.
Көршім едің, қыс түскенде қысылып,
Келіп жүрме қарыз сұрап біздерге.

Мыңатай

Хош алдым сәлеміңді, Дулат ақын,
Менің де жаным сендей, жырға жақын.
Ақындар құлақ түре сапқа тұрды,
Қаламдасым, болсын тек жырда татым.
Қоныстас, көрші жатқан ел едіңіз,
Белгілі маған көптен дерегіңіз,
Газеттен оқта-текте бір көрінген,
Дулеке, құтты болсын өнеріңіз,
Тау жағын ауданыңның көрген едім,
Салт атпен қия жонға өрмеледім.
Сол жолда «пассажирка» кездеспестен,
Есізде ұзақ күнге шөлдегенім.
Айдарлы, Бөлектрудың қыраттары,
Қазбалы фосфориттің бұлақтары.
Қазна іші толған бұл таулар деп,

Ғалымдар нүкте қойып, тұрақтады.
Аулында осы айтқандай кенің бар ма?
Балықты Ақкөңілдей көлің бар ма?
Мақтанар көл жөнінен, кен жөнінен,
Біз тұрғанда өзіңнің жөнің бар ма?
Бар екен алты совхоз ауданыңда,
Қыры жоқ кейбірінің мал бағуға.
«Жайылма» совхозында Бейсенбиев,
Боларлық басшы ма еді малды ауылға?
Неге ерте ол малға азық қамдамады?
Жарамас малды сөзбен алдағаны.
Азығы, қора-жайы жетіспесе,
Емес пе малды қыста жалмағаны?
Мәз емес «Түркстанның» сүрлемі де,
«Сарысуың» одан аз-ақ ілгеріде.
Қыс келіп, қысып алып кетпесін, дос,
Ырғалып-жырғалумен жүргенінде.
Бар ма біздей жаңашыл адамдарың?
Бекер айтсам дер едің жамандадың.
«Қоздай алмай өлді,— деп,— еркек қойлар!»
Акт жасап жүр ме әлі мамандарың?
Назар сал біздің Талас қойнауына,
Көз жетпес шексіз-шетсіз қойлы ауылға.
Еселеп өндірістік табыстарын,
Әзір тұр жүлделерін тойда алуға.
Түгелімен төрт колхоз миллионер,
Жаңалық ашып жатыр көрсең нелер.
Радио торабы көшесінде,
Электрдің жарығы сәуле себер.

Оңтүстік Қазақстан облысынан

ӨМІРСЕРІК ПЕН БӨРІБАЙ

Ө м і р с е р і к

Өнерді бойға сақтап ап қалмайын,
Сандығын маржан сөздің ақтарайын.
Айтыс деп халқым қолдап жіберген соң,
Мен неғып айтар сөзге тоқталайын.
Жүргем жоқ,
біреуді алдап,
біреуді арбап,
Өлеңмен үнем етіп жүрек жалғап.
Халықтың көңілін көтер,
көмек бер деп,
Өсірді мені халқым, жүрмін сайрап.
Өтіпті бізден бұрын бірнеше ақын,
Бермеген топта теңдік ылғи саңлақ.
Солардың өнерінен тәлім алдым,
Берейін ал, Бөрібай, біраз толғап.
Мен айтсам ауданымның табыстарын,
Қандырар сусыныңды біраз қозғап.
Ауданда аты шыққан ерлерім көп,
Еңбекпен елі-жұртын жүрген қолдап.
Ағабек, Әнәпия, Алпысбайлар,
Еңбекте мәлім болды гүл-гүл жайнап.
Осындай ерлерімді айта берсем,
Шығады жүзден елу талғап-талғап.
Мен дағы өз әлімше жүйрік едім,
Мәнерлеп сөз кестесін саптайтұғын.
Осымен кезек беріп доғарайын,
Мен емес сөз желісін таппайтұғын.

Б ө р і б а й

Өмеке, аманбысың, ақын досым,
Қаламдас, жүрек сырлас жақын досым.
Халінді білейін деп кеп отырмын,
Өлеңім боп жүрмесін сізге тосын.
Өмеке, айттың мақтап табысыңды,
Мен дағы көрсетейін шабысымды,
Көпшілік алдыңызға мен тартайын,
Мақтанбай Өмекендей бар ісімді.
Біздерде ардақты адам толып жатыр,
Бәрін де мақтан етіп айтсам татыр.
Еңбекте жүлде алып үздік шыққан,
Небір ер, не азамат, нелер батыр.
Табысын құрметтеуден жасқандым ба?
Кіршіксіз, қиянатсыз дос жанында.
Рахима, Бибіныса, Бейсенкүлді,
Жырыма сондықтан ғой қосқаным да.
Мен болдым жауап беріп сөзіңізге,
Айта бер және не бар өзіңізде.
Гасыған ауданыңның табысын айт,
Өмеке, кезек бердім енді сізге.

Ө м і р с е р і к

Бөрібай, кезек берсең толғанайын,
Айтар сөзді азырақ ойға алайын.
Айтысқа белді байлап түстік міне,
Шешіліп боз жорға аттай жорғалайын.
Теректі, Ащы құдық, Шөл жайлаудан,
Жағдайың бар ма, сірә, хабар алған?
Көрмесең көргенімді мен айтайын,
Қораңның көбі дұрыс жасалмаған.
Сикы жоқ қораларың аңғал-саңғал,
Шығарды малшыларың күнде жанжал.
Сыпайы сындап қана мен айтайын,
Бұл сөзімнің салмағын өзің аңғар.

Б ө р і б а й

Суы бал, жері жомарт Сарыағаштың,
Жемісі иіліп тұр әр ағаштың.

«Ақ алтын», меруерт дән, төрт түлік мал,
Тыңнан да көзін аштық зор табыстың.
«Ақ алтын» әуелден-ақ бізге мақтан,
Үйіліп қарлы таудай болып жатқан.
Тыныштық қамалындай біздің бидай,
Қойма мен қамбаларда толып жатқан.
«Дарбазам» жан ордасы, дән ордасы,
Сәулетті кең клубы — ән ордасы.
Қырлары дән толқыған бейне теңіз,
Қызықты еңбек думан қырман басы.
Қолхозды Киров атты кім білмейді,
Еске алсам жүректе жыр күмбірлейді.
Ерлердің зор еңбегі көзге елестеп,
Құлақта той-думаны дүбірлейді.
Өмеке, ал айта бер барың болса,
Мініңді мойындай айт жырға қоса,
Сын түзелмей мініміз түзелмейді,
Ыстық сөз өкпелеме қарып алса.

Ө м і р с е р і к

Бөрібай, кезек берсең ал бастадым,
Сескеніп айтқанымнан бір саспадым.
Айтысқа амандасып түстік міне,
Кеп отыр жүйрік аттай ойқастағым.
Шағыртас, Азартеке асқар белі,
Көрініп о да жатыр мақпал көлі.
Кем емес Кавказ беінен Сырымбеттен,
Мақтаған Лермонтов пен Ақан сері.
Па, шіркін, өзенімнің суы қандай,
Ішкенде көтерілер аттың белі.
Тексеріп геологтар қазып жатыр,
Мәлім-ді өздеріңе шыққан кені?
Несіне сүйеп айтпай қазбалайын,
Беруге кезек сөзді қозғалайын.
Бөрібай, барға мақтан жарасады,
Айт кәне, мен де біраз ойланайын.

Б ө р і б а й

Сөйлейсің қалай-қалай, Өмірсерік,
Отырсам досымсың деп саған сеніп.
Қаусатып сүйегімді жаншып кетер,
Жіберсем мен сөзіме ерік беріп.

Өмеке, күнде көрем қырларыңды,
Сондықтан анық білем сырларыңды.
Қаратас алтын астық жан ордасы,
Деп бастап жазғам талай жырларымды.
Ақындар бұл жағдайға жаны ашымай,
Қалайша назарынан құр қалдырды?

Мақтауға тұрарлық тек мақтаң екен,
Көп еңбек, тамшылап тер аққан екен.
Қаулыға кеткен қағаз бір тоннадай
Келіпті гектарыңа шаққан екен.
Ақ мақтаң бес центнерден беріпті өнім,
Керемет «жаңа рекорд» тапқан екен.
Апыр-ау, жаңалықты елге жаймай,
Мамандарың құр босқа жатқан екен.
Еңбегі еш болмапты бастықтардың,
Айқайлап атқа мініп шапқан екен.
Аудандық басшының да үлесі бар,
Талайға сөгіс, бұйрық таққан екен.

Ауылыңда дәулерің көп атқа мінер,
Дөкей көп заң тармағын жатқа білер.
Амал не, сүйсінерлік бір ісің жоқ,
Мақтан ғып бүгін тойда хатқа ілер.

Осымен тоқталайын кезек беріп,
Мол болса табысыңа біз де серік.
Ал енді ақтала ғой әділ сыннан,
Өмеке, сөйле сөзің болса берік.

Ө м і р с е р і к

Сөйлейін ал, Бөрібай, берсең кезек,
Айтыстан кім тұрады бойын тежеп.
Сен дағы бір қалыспай сөз сөйледің,
Аянбай қызыл тілді безеп-безеп.

Бөрібай, айтқаныңнан жаңылмаған,
Айтуға өзара сын жағындамын,
Ленин атты колхоздың сырын айттың,
Айтуға соған жауап дайындадым.
Жазық жоқ жаңылғанда деген мақал,
Тексеріп ашар халық мақұл жағын.

Жас ақын Қаратастан кеп қапты деп,
Қазбалап кеп отыр ма тақымдағың?

Кемшілік әркімде бар, нанасың ба?
Қарасаң әрбір істің саласына.
Халық боп кемшілікті түзетейік,
Қетпейік өнбес сөздің таласына.

ЖЕЛЕУ МЕН КӨПБАЙ

Желеу

Жолдастар, есенсіз бе, жас пен қартың,
Білдіңдер екендігін еңбек алтын.
Бас қостық қуанышты салтанатпен
Көрсетіп үлгілі істің шама-шарқын.
Ақындар, құтты болсын бас қосқаның,
Үлгілі қарт, білімді жас достарым.
Көптің мейірін қандыра ән шырқайық,
Өлеңнің кеңнен жайып дастарханын.
Ісімнің алды жарық, арты қалың,
Мен неге көре тұра тартынамын.
Көтеріп көкке шырқап жырлап өтем,
Аталық қамқорлығын Партиямның.

Айтысқа түспекші едім Шымкентпенен,
Көпшілік, тыңдаңыздар құрметпенен.
Талантты жас қаланың ақынымен,
Далаға көздегені құр кетпеген.
Баулыған батырлыққа елім менің,
Қаланың қазыналы төріндемін.
Ұранын Отанымның ту ғып ұстап,
Еңбекке көзімді ашып берілгемін.
Бойымда жас та болсам қасиет көп,
Бекіген еңбекпенен белім менің.
Бетімнен кейін тұр деп қақпайды ешкім,
Ерлікпен ел көзіне көрінгенмін.
Еншіме тауды да алдым, тасты да алдым,
Үлгілі қарт, білімді жасты да алдым.
Жайнатып жер бетінде жаңа қала,

Сарқылмас мол қазына астын алдым.
Екі жыл болды міне содан бері,
Үн қосып қырық жылмен тасқындадым.
Көпбай ер, сәлем бердім халқыңызға,
Қолхозшы, қалаң менен жалпыңызға.
Кенжеңмін Кентаудағы жаңа талап,
Ілескен қолқанат боп артыңызға.
Арнаймын жеке сәлем өз басыңа,
Демеңіз кіна қылды болмашыға.
Алайық көп алдында бір шайқасып,
Белдесіп облыстың ортасында.

К ө п б а й

Қырандай қалықтайын қанат қаққан,
Аққудай құлаш жайып көлде жатқан.
Жез тандай жыр жібегін дестелеші,
Асқақ үн, ақын жаны бойға жаққан.
Толғансам сөз тасқыны төңкерілер,
Сарқылдап тау суындай толқын атқан.
Ашпаса ән іргесін осындайда,
Ақынға үлкен кінә күйбең қаққан.
Ойланып шабан ақын алдырмайды,
Шалшықтай жырадағы жылжып аққан.
Айқайлап әупіріңді бір басайын,
Өлеңім көпке тарту менің тартқан.
Ойнақтап ұшқыр қиял тұра алмадым,
Аңқытып ән еркесін шығандадым.
Бас қосқан жиналысты құттықтармын,
Алғыр ой, іске шебер ұландарым.
Оңтүстік облысым, Шымкент қала,
Қондырған он бес отау шыр айнала.
Ағашы құшақ жетпес аспандаған,
Төрт қабат үй салынған бәрі жаңа.
Асырып сағат сайын өнер, білім,
Ер, әйел, оқып жатыр қыз бен бала.
Электр, асфальт көше әсемделген,
Жаз курорт, тамаша бау сай мен сала.

Ж е л е у

Ақыным, қазыналы ел едіңіз,
Біз інің, жасың үлкен бел едіңіз.

Орнаған облыста жас қала едім,
Халқыма құтты болсын демедіңіз.
Қазақтың сара жолын ұмыттың ба,
Көп жеген елдің нанын ер едіңіз.
Кентауда жолыңызды жаздай күттім,
Үлкендік ойладың ба, келмедіңіз.
Мен сізден жәрдем сұрап тұрғаным жоқ,
Бұйырсын өздеріңе көмегіңіз.
Кентауға күйеу ме едің ұялатын,
Қайсы еді бармай жүрген себебіңіз?
Жұмыстан қолым тимей қалдым дер ме ең,
Келеді енді осыған не дегіңіз?
Мен келдім, сіз бармасаң өзім арнап,
Сізде жоқ бізден өтер ауыр салмақ.
Желеуді кайтсем орға жығамын деп,
Жинапсың материал ерте қамдап.
Сізге ұқсап шабан үйрек бола алмадым,
Көзбенен көріп айттым жеке талдап.
Болғалы Шымкент қала қаншама жыл,
Қара орын, қазыналы үлкен шаңырақ.
Тұрғын үй, баспанадан нашарсыңдар,
Бұл жағын байқадың ба өзің аңдап?
Жүсіпов қаладағы басшыларың,
Осының айтар өзі себептерін.
Айтқанда біреуінді шымшып алып,
Деп айтар труба жөнде демеп пе едім.
Осындай кемшілікке көмектеспей,
Сен өзің бұл қаладан бөлек пе едің?

К ө п б а й

Жасымнан Шымкентте жүрмін жайлап,
Зор табыс, қызу еңбек жатқан қайнап.
Бау-бақша, өлке бойы қалың дарак,
Ән салар бұтағында бұлбұл сайрап.
Бау-бақша, Кентауында дарағың жоқ,
Басқарып істейтұғын адамың жоқ.
Жаз болса Шымкентіме шұбырасың,
Алма, өрік, қауын, дарбыз аламын деп.
Таңырқап тәтті жүзім жемісімді,
Бізден ап кетіп жүрсің, амалың жоқ.
Орынсыз айта берме мысқылыңды,
Айтқаным есте болсын қысты күнгі.

Шақырғаным, жазда кеп біраз жатып,
Кетсейші бір шығарып ыстығынды.
Қаламның қалай айтсаң көркі келген,
Қарқынды, қазыналы келдің жерден.
Кентауым отауымсың ортадағы,
Ағаңмын, өз қолымнан енші берген.
Қаламды, Желеу ақын, келіп көрдің,
Аралап көруіңе ерік бердім.
Үстіне алтын орда отау тігіп,
Еншінді Түркстаннан бөліп бердім.
Зейнеттеп, отауыңды құлпыртар деп,
Келешек жеміс күтіп сеніп бердім.

Ж е л е у

Жемісті ағаш дегенің терегің бе,
Бара алмадың табыстың тереңіне.
Бойы биік, саны көп теректі айтпай,
Жарайтынды айтсайшы керегіңе.
Бізден артық сізде жоқ жемісті ағаш,
Мен тұрмаймын артықпын дегеніңе.
Бәрін көрдім аралап бау-бақшаның,
Біраз күн болды осында келгеніме.
Көпке берген көлемді жемісің жоқ,
Мақтанбасаң өзіңнің жегеніңе.
Тыңдаңыз Нилтаевтың жеке басын,
Жеті айда орындады жыл нормасын.

Екпінді озаттарым есепсіз көп,
Кенімнің көпке ұсынған қазынасын.
Осындай батырлар көп біздің жақта,
Еңбегімен ілінген зор атаққа.
Тас қозғалып тұрады, тау сілкініп,
Щецовым жұмысқа барған шақта.
Депутатым Мәскеуге Досжанова,
Сынық мінез, кең пейіл дос, жарына.
Қуанбайтын халық жоқ депутат деп,
Бәйгіге қос қыранды қосқаным!
Ортасынан ел сайлап еткен ерке,
Бір біз емес,
біледі барлық өлке.
Осындай озаттарды айтып берші,
Болмаса кеш қалдың ба, туып ерте?

К ө п б а й

Ардақты Ащысайды кен деп едің,
Кеніңнің қазынасын кем демедім.
Әр төбенің басында отыз кепе,
Кеніне үйлеріңді тең демедім.
Көп болды Ащысай ашылғалы,
Жай салып айналасын жөндемедің.
Үкімет қамқорлық қып, үй сап ал деп,
Босатты миллиондап теңгелерін...
Сөйлесіп төрт-бес әйел тұрғанында,
Түсіпті көз қиығың трубаға.
Мінімді аянбастан қаттырақ айт,
Бірақ та әуес болма құр жалаға.

Ж е л е у

Жерімнің астында алтын, үстінде үйім,
Кемдігі бар демейді ешкім мұның.
Токсан түссе тоқтаусыз бу жіберіп,
Жаздан жылы етеміз қыстың күнін.
Сынық мінез, кең пейіл басшыларым,
Көрдің ғой істі алға бастырғанын.
Жайнаған электрлі зәулім үйлер,
Салынған үлгісімен Москваның.
Дариямын толқыным бар, екпінім зор,
Қарқыны ұрып кетпесін бір жағыңнан.
Қазналы қаласын жамандатып,
Қайтып шыдап отырар мұндағы жан!
Қалама тіл тигізді Бердалинің,
Ашулы зіліменен бержағының,
Осы ма үлкен үйден күткен сыйым,
Панасы деп жүргенде жел жағымның?!

К ө п б а й

Мен айтсам шынымды айтам, мініңді айтам,
Көруге кемшілікті белді буын.
Ұйтқисың соққан желдей Бердалинге,
Қарамай біле тұрып өз әліңе.
Өзің соғып алғандай мақтанасың,
Желеужан, Кентау үшін елеуреме.
Сәрсенбай басқара алмай асхананы,

Жұмысын қожыратып тастағаны.
Есігін асхананың жауып қойып,
Көшеде арақ ішіп мас болады...

Ж е л е у

Көрмейсің жалқауларыңды еліндегі,
Кесірлі, кербез басып керілгенді.
Қалтада дипломын бос шіріткен,
Ақсаусак, қызыл тырнақ келіндерді.
Ауылдың тілегіне жауап бермей,
Ақиқат отырғанын көзім көрді.
Қаладан қия басып шықпаймыз деп,
Кейбірі араға сап жүр көрінгенді.
Дұрыс па Роза мен Нағиманың,
Ауылдағы еңбектен жерінгені?

К ө п б а й

Табыспен өркені өрлеп, ассын даңқың,
Қарқынды ұлы табыс еңбек алтын.
Қояндай жалғыз аяқ жолмен қашып,
Келмейді сұрағыма жауап айтқың.
Жазбаңды оқып бір жауап айта алмайсың,
Тарыдай бойың тартып сөз ұқпайсың.
Тағы да келер жылы кездесейік,
Орындап әрбір істің барлық шартын.

НАСЫР МЕН ҚАЛМАХАН

Н а с ы р

Жарқырап коммунизм шашқан нұрын,
Кім көрген мұндай дәулет бұдан бұрын.
Кәсібім өлең емес — темір жону,
Шарықтап көмейімнен төгіл, жырым.
Ән салып бұрын топта көргенім жоқ,
Көпшілік, айып болмас менің мұным.
Жайлауым Жетіқоңыр арқадағы,
Шу алқабы қыстауым ортадағы.
Қанаттас Қызылорда, Жамбылменен,
Бір шеті Қарағанды, Қарқаралы...
Басып айт, білсең егер бетке мінді,
Білейін достық көмек еткенінді.
Мен айтсам нашарлығын сынға аламын,
«Алтынтау», Сызғандағы мектебінді.
Тәртіпсіз бұл мектептің балалары,
Жақсы емес мұғалімнің аралары.
Дүйсенов жетпістегі бір қартты ұрып,
Бет-аузын шиедей ғып жаралады.
Ел-жұртың мұны көріп тұрса дағы,
Қамқорлық, арашаға жарамады.
Осындай жан төзбейтін кемшілікке
Қолданған бар ма басшы шаралары?
Мен айтсам ауданыңда толып жатыр
Қалдығы ескіліктің санадағы.
Жылқыбай деген жігіт өткен жылы
Қыз ұрлап қанша жерді аралады.
Он бесте Шәке қызы көнбеген соң,
Сол үшін, есінде ме, сабағаны?

Қалмахан, неге мұнша қуыстандың,
Деп жүрсем Шаян, Созақ туысқанмын.
Салтымен халқымыздың сәлем бермей,
Алқымнан келе сала уыстадың.
Мен сенің бұл жалаңа төзе алмаспын,
Өйткені облыста ту ұстадым!

Қ а л м а х а н

Құмкентте тоғыз мыңдай мал өліпті,
Жақсы ақын мінін айтпай тартына ма?
Бидайың төрт жүз тонна суда қалып,
Көгеріп, шіріпті ғой ақырында.
Бұл кезде көп адамың көкпар шауып,
Бой ұрған ескі әдеттің салтына да.
Жазым боп көкпарда біреу өліп,
Түсіпті талай адам талқыға да.
Мұны да, Насыр аға, жасырасың,
Білсең сен қылмыстысың халқыңа да.
Бұдан да сорақы ісің толып жатыр,
Бұл сөзге ашуланып қалтырама!

Н а с ы р

Жығылған күле ме екен сүрінгенге,
Бұрын сізден бұл мінез білінген бе?
Адамды арақ ішкен қалдырмастан,
Жазып алып келіпсің тізіміңе.
Күлуге бұған сенің орының жоқ,
Мұндай іс болған жоқ па сіздің жерде?
Ішуден шаяндық та кем түспеуші еді,
Келгенде салыстырып бірме-бірге.
Өткен жыл январьдың бірі күні,
Айтайын тыңда, досым, сен де мұны.
Совхозда Жамбыл атты төбелесіп,
Шаяннан кімдер өліп, кім жығылды?
Сол «соғыста» өзің де бар деуші еді,
Қалмахан, сау-саламат қапсың тірі.
Қатысқан төбелеске қырық адамның,
Қалмаған жараланбай бірде-бірі.
Жайылған аудан түгіл облысқа,
Досым-ау, іс бола ма бұдан да ірі?

Қ а л м а х а н

Жауапқа жауап берем, Насыр ақын,
Жөнің бар артық сөйлеп тасынатын.
Кемшілік ауданыңда толып жатыр,
Әдетің бар ма кемді жасыратын.
Шудағы төбелесті неге айтпайсың,
Мен айтсам жерің осы басылатын.
Завферман шопандармен арақ ішкен,
Айтайын тыңдасаңыз ашып атын.
Бірінші сөз етемін Арыныңды,
Есірік, өр көкірек жарымыңды.
Тәженің төбелесте дәу шығыпты,
Аманды Қәріпбекпен қосып сабап,
Күш айтқан: бере бер деп, шағымыңды...

Көкшетау облысынан

МҰСА МЕН ҚҰДЫКЕН

М ұ с а

Жүрсін бе сау-сәләмат, ақын құрбым?
Сен дағы бұлағы едің сұлу жырдың;
Атым — Мұса, танысалық қол алысып,
Ақындық дәстүрімен, сөзден бұрын.
Ал, құрбым, жөнелейін толқындатып,
Маржандай сөз асылын түптен тартып.
Мен болсам Көкшетаудан қалағаның,
Өлеңді жіберейін көшіңе артып.
Шақырсаң майдан жерге, жекпе-жекке,
Қорғалап Чистопольдай қалман жатып.
Ақыным, әділ сын ғой көңілге алма,
Өткір тіл шымбайыңа кетсе батып.
Салайық таразыға екі ауданның
Байлығын ақ алтындай жатқан шалқып.

Қ ұ д ы к е н

Өзің де амансың ба, ақын Мұса,
Жасыңнан өлең-жырға жақын Мұса,
Келіпсің айтысуға Айыртаудан
Шыңдай бер, шабытыңды шақыр, Мұса.
Менімен айтысам деп дәмелендің,
Отырып қалып жүрме тақыр мұзға.
Жырлайық екі ауданның табыстарын,
Жарыста екеуара табысқанын.
Сөз бердім бастасын деп ақын, Мұса,
Қанекей, өз әліңше қарыштағын!

М ұ с а

Ал, сайра, бұлбұл құстай қызыл тілім,
Сайрайтын келдісаған кезек бүгін.
Қолбасшым партияның нұрыменен
Ырғалып қанат қақсын асқақ жырым.
Партия десем бойды жігер кернеп,
Құйылар сөз асылы жүрек тербеп.
Қайнайды бойда қуат, қайрат-күшін,
Жайлайды жайлауымды ерлік еңбек.
Қонысым Саумал көлдей жер шұрайы,
Шалғыны кең суатты, малға жайлы.
Бес түлік малдарымның бәрі күйлі,
Шығады түгін тартсаң қарыс майы.
Кешегі сері Ақанның туған жері.
Ән салып, сауық-сайран құрған жері.
Ұрпақтың ұрпағына аңыз болған,
Топ жарған тұлпар тұяқ Құлагері.
Қос өркеш, нар келбетті Айыртауым,
Ерге азық, тарыққанда болған сауын.
Туғызып талай батыр саңлақтарды,
Ән-күйден алқа жапқан омырауын.
Отыз бес мың гектар жерге егін салып,
Көшіне коммунизм алтын артып,
Айыртау атындағы совхозымыз,
Ен жайлап, жарқын келіп жатыр шалқып!
Симентал сиырларым — асыл тұқым,
Келісті, еті қалың майлы құтым,
Лықсып арнам толды ақ қаймаққа,
Болған соң жылы қора, жақсы күтім.
Үш жылғы табысыңды алады орап,
Тек қана өткен жылғы сауған сүтім.
Қазна, құт орнаған Саумал көлім,
Ақтайды құнарымен ел еңбегін.
Орденді, Еңбек Ері атын алған,
Соның бірі —
атақты Тұрлыбегім!
Көрсетіп қадамынан үлгілі істі,
Еңбек десе бел шешіп алмас демін.
Қайыржан, Төлеу, Өтеш, Әбділмандар
Ісіне бәрі маман, өңшең өрім.
Құрылған шым болаттан берік шебім,
Құр мақтан емес сөзім айтқан менің.

Кем емес жұмсақтығы құс төсектен
Оранып ақ бөстекке жатыр төлім.

Құдықен

Болса да ауданым жас жасқанбаймын,
Жыр менен өлең десе аспандаймын.
Толтырып сырлы сөзбен кемдігімді,
Мен сендей жай олжаны жастанбаймын.
Айыртау — дедің маған жер шұрайым,
Қазаннан жерің бар ма асқандайын?
Білесің бізде де бар ондай көрік,
Қалайша мен оныма мақтанбаймын.
Табысым артып отыр жылдан жылға,
Жаңадан бороздалар тартып тыңға.
Биыл да зор байлықты игермекпіз,
Дабылға біз көтерген қанықсың ба?
Еңбекті еселеген, жігер қосқан
Ауданның үндеуімен таныстың ба?
Тұқымды құйып алған қамбасына,
Күтіп тұр колхоздарым жазды асыға.
Аламыз әр гектардан артық өнім,
Менімен шамаң бар ма сайысуға?
Үйлерің шымнан салған, шалаш күрке,
Неге сен жөндемедің шамаң келсе.
Селкілдеп тіреуі тұр құлағалы,
Мектебің, астық қойма, ескі кеңсе.
Егіске дайындалу жоқ ойыңда,
Өлеңмен алқымыңнан алайын ба?
Шашылып айыр, тырма, жарма, қамыт
Жөнделмей әлі жатыр сарайыңда.
Аулыңда көз тартатын жалғыз клуб,
Оның да терезесі қалған сынып.
Ішінде не бар, жоғын кім біледі,
Бір адам маңайламас халін біліп.
Қысы-жазы кино көрмей колхозшыңыз
Ренжулі көрінгенге арыз қылып.
Алты ай бопты ішіне жан кіргізбей
Есігін күзеткелі қара құлып...
Барайын енді аяндап Сартүбекке,
Салайын кемшілікті жалпы көпке.
Алады ертеңгі күн қандай өнім,
Тұқымды сол қалпымен барып сепсе?

Қоймасы «Новый быттың» қарға малтып,
Кетпей ме күн жылынса суда қалқып?
Өзі шым, қабырғасы ашық-тесік,
Астықты жатыр інге тышқан тасып.
Осындай кемшілікті көзбен көріп,
Тұрайық мезгілінде айтып беріп.
Мұның да көмегі бар игі іске
Кінәлап ешкім бізді жатпас сөгіп.

ИМАНЖАН МЕН ӘБІЛҚАСЕН

И м а н ж а н

Бастайын ініме сөз шын жүректен,
Ағамын, ағын судай жырым өктем.
Отаным қырық жылдық тойын тойлап,
Әлемді таң қалдырып, тебіrentкен.
Шырағдан жағылғандай көңілім жарық,
Аймағым қызыл-жасыл гүлге бөккен.
Күй шалқып домбрамнан әуелейді,
Мен дағы шаттанамын шын ниетпен.
Кел, інім, біз жырлайық шат заманды,
Жеріме байлықпенен бақыт еккен.

Ә б і л қ а с е н

Уа, аға, қабыл алдым сәлемінді,
Ізгілік ұмытқам жоқ кәде жырды.
Қырықта біз басайық шаттық әнге,
Ақыннан жұрт естісін әдемі үнді.
Жырлайық — дедің аға, — бар дауыспен,
Жайнаған салтанатты жаңа өмірді.
Айыртау бұл өлкеде жер шұрайы,
Суы бал, атпа бұлақ, шөбі майлы,
Майқара, Бадам, Созан, Тарлауқияқ,
Аңқыған жұпар исі жанға жайлы.
Қыры егін, ойы шабын, белес тебін,
Шөбі мол, жемі дайын, қора сайлы.
Айыртау малға толған бар аймағы,
Шалқыған мол дәулеттің мол айғағы.
Мың жарым сиыр өріп қотанымнан,

Толықсып ақ уыздай бал қаймағы.
Екі пұт бір сиырдан май алады,
Табысы сауыншының бір айдағы.

И м а н ж а н

Матады ақын біраз мал мен өзін,
Бабыма шабыттанар келді кезім.
Мал баққан, өнер шашқан өңіріме,
Шопанға арналады асыл сөзім.
Бақайды кім білмейді өңірімде,
Арнаған малға өзінің өмірін де,
Үскірік, нөсер, дауыл жеңген емес,
Еңбектің қайнап піскен көрігінде.
Тұрады жайнап-күліп бір жасымай,
Әжімсіз, арқауы жоқ әлі өңінде.
Әжімбек озат шопан Күдерұлы,
Ол бақты төрт жүз саулық өткен жылы.
Қозы алып бір жүз жеті жүз саулықтан,
Семіріп, қыстан шыққан сынбай қылы.
Үздік ер Тоқболатов Махмұтым,
Ақтап жүр еңбегімен ел үмітін.
Қарт қойшы Есімбаев Жармағанбет,
Сияды сол деп айтсам нағыз құтым.

Ә б і л қ а с е н

Қоныстың Аққорада Төлегені
Жемшөпке баққан малын бөлеп еді.
Соқса да бірнеше күн боран долы,
Торсиған торпағы да елемеді.
Келіні Шопағұлдың аты Қалыш,
Көптен-ақ аймағыма ісі таныс.
Сүт сауып мың литр әр сиырдан,
Елімнен талай рет алған алғыс.
Тошайды шебер, ер деп көп мақтадың,
Шеберлік одан өнер мен таппадым.
Қырсызды шеберім деп лақап шашып,
Апырай, өтірікке мізбақпадың.
Ыдысы жем беретін екі табақ,
Жүз тоқты қалай жейді одан тамақ?

И м а н ж а н

Сайыстық, ақын, біраз қазып мінді,
Мақтадың аруларды батыр сынды.
Түйрелік тоғышарды аямастан,
Жырладық ерімізді безеп тілді.
Май мен ет, сүт пен жүнді мол өндіріп,
Бөлейік ен байлыққа елімізді.
Жояйық бейқамдықты, сақ болайық,
Ешбір жау бұза алмасын шебімізді.

РАМАЗАН МЕН САРБАС

С а р б а с

Уа, достым, бұл сапар да халықта шын
Таланттар молын тағы анықтасын.
Тартайық томағасын жас шабыттың,
Қыран-жыр биік самғап шарықтасын.

Тамаша өмір қандай, көктем өмір,
Шұғыласын сан жүрекке төккен өмір!
Ертеңі бүгінінен сәнді, нұрлы,
Сондықтан шалқымай ма көкке көңіл?

Бақыт қой бұл күнде өмір сүру дағы,
Атану дәуірдің жас буындары.
Еңбек ет өз ортаңа деп тұрғандай
Балға, орақ, гербіммен туымдағы.

Толқытып ойлы, күйлі қазақ әнін,
Жырлайық өмірімізді, Рамазаным.
Авторы алып тұлға совет халқы,
Өлең ғой өзі нұрлы замананың.

Шадыман, шандоз жастық жас жанында
Ініңді сөкпе айтысты ашқанына.
Амандық ағаданың болмаған соң,
Мен міне мәжбүр болдым бастауыма.

«Сөйлеген аға тұрып, без ініден»
Деп жүрме, — қай дөкірге кезігіп ем?!
Ат-тоныңды ала қашып, одырайып,
Сен неге сөз бастаудан безініп ең?..

Мінсең де ерте-ақ ерттеп қайратыңа,
Томаға тұйық қалдың айбатыма.
Дүбірге қайшылаған қос құлағын
Ұқсайық елеңдегіш бәйге атына.

Танадай құлаққа ұрған тынып қалдың,
Торғайдай қырғи көрген бұғып қалдың.
Із-түзің үшті-күйлі болмаған соң,
Мен сені ауданыңа қуып бардым.

Мен сені ауданыңа барып көрдім,
Жай-жапсар, жағдайыңа қанып келдім.
Айтшы ақын, айтшы кәне, тайсалмашы,
Айтысқа нендей табыс алып келдің?

Р а м а з а н

Уа, Сарбас, түрулі ме етек, жеңің?
Жарысушы ауданың менің елім.
Озайын өнермен де, өлеңмен де,
Дауылдай дабылдасын ұшқыр демім.

Уа, Сарбас, айтарым көп айта берсем,
Көзіңе көрсетейін байқай білсең.
Шаруамды шалқып жатқан мадақтайын,
Шабытты еңбегімнің шебін көр сен.

Чкалов, Көкшетаумен — екі аудан,
Елі іргелес жатады әрқашаннан.
Белдесіп шықсаң, Сарбас, айтыс іздеп,
Тайға ұқсап қала көрме тұсау салған.

Ал менің казір сенен жайым мығым,
Туып тұр оң жағымнан айым бүгін.
Теп-тегіс техникам жөндеулі тұр,
Асып тұр ауданыңнан дайындығым.
Айтыссаң айтысқа кел — бекем денем,
Мұндайда балқып жырға кетер денем.
Ет пен май, сүт алуда таяу жылда
США — ны басып озып кетем дегем.

Несіпбай — Қали қарттың замандасы,
Еңбегін мол сіңірген шопан басы.

Екінші тыңға кеткен жастарым көп,
Еңбекке сыпырылып томағасы.

Мен айтам Рабиғадай еңбек ерін,
Елінде бар ма сондай жеңгелерің?
Жүз отыз бес қозы алып жүз саулықтан
Еңбегін мадақтады бүкіл елім.

Ағызды сүт бұлағын Циммер, Баер,
Озады Баерімнен сенде қай ер?
Осылай сүт бұлағын тасытуда
Үлгі қып көрсетеді біздің бай ел.

||

С а р б а с

Мақтанның мініп ап жел қанатына,
Есесің әр сөзіңмен таң атыра.
Аузыңмен орақ орып даурығуың
Ақын-ау, қалай сиды талантыңа?

Жауырды жорға дейсің, жүйрік дейсің,
Жемшөп пен тұқымды мол үйдік дейсің,
Көзіммен кеше көріп кеп едім ғой,
Шындыққа ептеп неге илікпейсің.

Түймені түйедей қып асырмақсың,
Оныңа мен де сірә бас ұрмаспын.
Мініңді жел сөзіңе мінгестіріп,
Шындықты алақанмен жасырмақсың.

Қыранша көзім тастап жан-жағыма,
Оралсам мен де өзімнің ауданыма,
Қарамды анда-санда бір-ақ шалып,
Тұншығып қаласың ғой шаңдағыма.
Сен біздің Люба қызды білесің бе,
Шарқ ұрып Ұлы Отанды жүр есімі.
Сүт сауды үш мың литр әр қашардан,
Қарашы, малымыздың сүбесіне.

Айта бар ауданыңа етіп үлгі,
Теңеуге көмек берер кемтігіңді.
Мәз болма бүгін шыққан төбешікке,
Мақсат ет мұнан да әрі жетілуді.

Күмбезі тілдесетін көкте күнмен,
Келмейді мектебіме мектебің тең.
Ондағы жас ұрпаққа тәрбиені айт,
Одан да озықпын ғой оқ бойы мен.

Ерлерім, ер еңбекті еселеді,
Үш жылда тамам қала өсе келді.
Айғағы — Симферополь селосы оның
Жарысқан оқтай түзу көшелері.

Десе егер ер еңбекпен өмір егіз,
Бұл село — куәсінің өзі деңіз,
Сәнді үйлер бұлағыңның көзі деңіз.
Жабуды жаба тоқып жөнелмейін,
Жасырсам оны халық көрер кейін.
Мінімді көздеп ат та, көзінен ат,
Мен оған, Рамазан-ау, бөгелмеймін.

Орынды сөз тиеді нысанаға,
Орынсыз сөзден ақын күш ала ма?
Саман үй, сабан қора аз ба сенде,
Отыр ғой көп семья шошалада.

Мен озық жылқыдан да, сиырдан да,
Моторы су тартады шығыр онда.
Жемшөбім сендей емес, жеткілікті,
Көресің еңсемізді қиырдан да.

Не керек құр сылдыр сөз, босқа мақтан,
Бөлімше колхоздарың шалғай жатқан.
Бір кино үш ай бойы көре алмайды,
Әлде бұл жаңалық па өзің тапқан?

Көптеген клубыңда қара құлып,
Тастауға шамаң бар ма оны жұлып?
Клубыңда думандап ойын қызсын,
Айта бар бастығыңа сәлем қылып.

Қалай сен тең келесің табысыма,
Өрлеген социалистік жарысыма.
Бүркелеп кемшілікті қоймақсың ба,
Сын өтіп сүйегіңе жабысты ма?

Несіне қарай қалдың қозғалақтап,
Әнге бас шабытыңды сөзбен аптап.
Айтып бер міндеріңнің мәні-жайын,
Егер де құламасаң тайғанақтап!

Мен өзім ұнатпаймын тайыз үнді,
Есемін желге қарсы қайығымды.
Тоғытып шабытымның толқындарын,
Алайын бір қандырып айызымды.

Мен саған лапылдаған сөз айтайын,
Тартып ем тізгінімді, босатайын.
Манадан аяңқырап отыр едім,
Шайлығып қала ма деп жазатайым.

Кемшілікті ауданыңнан аршып болып,
Келгендей лепіресің шалқып, толып.
Теңіздей тебіреніп мен сөйлесем,
Қаларсың көзге ілгісіз шалшық болып.

Судай-ақ сылдыр сөзді сапырасың,
Мініңді мұнша неге жасырасың?
Семсердей сықағымды сілтеп қалсам,
Көмекші ауданыңнан шақырарсың.

Жемшөбің жоқ деп сөзді жырақ бұрдың,
Өзіңе айтқаның ғой бірақ мұның.
Шөп іздеп Қызылтуды ығыр қылған
Біз емес, өздеріңнің тракторың.

Кемтігің мұндай сенің жоқ па мүлде,
Өзіңді көтересің көкке, күнге.
Ал өзің басқаратын автоклуб,
Қар басып неге қалды Октябрьде?

Жалған сөз жақсы жырға қоса ма, аға?
Жала ғой, отырсың деу шошалада.
Жөндем үй ауданыңнан таппай жүрсең
Көшіп кел, кіргізейін босағама.

Жемшөпті жаз қораға тасымаған
Сиқың бар, оны қалай жасыра алам?

Мен көрген «Коммунизм» колхозында
Сиырды қаңбақпенен асыраған.

Жүз қойдан жүз отыз бес қозы өсірген
Зейнептей озаттармен кездесіп ем.
«Жастар жоқ фермамызда, жастар керек!
Дегенін бірге тұрып сен де естіп ең.

Көп менің сәлемдерім айта берсем,
Бәрін де басшыларға айта бар сен.
Кемшілік тамырына балта шауып,
Айтысқа келер жылы қайта кел сен.
Шын ақын әділ ойын жасыра ма,
Сөз құтын жалған айтып қашыра ма?!
Деген ғой «сын түзелмеймін түзелмес»,
Ал, артық кетсем кешір, ақын аға!

Менге қарап аяғым қатты астап
Сенге бас қайтамын деген астап
Айтып бер жетпейсің деген жайып
Аяғым қатты астап астап

Мен сенге қайтамын деген астап
Сенге бас қайтамын деген астап
Айтып бер жетпейсің деген жайып
Аяғым қатты астап астап

Мен сенге қайтамын деген астап
Сенге бас қайтамын деген астап
Айтып бер жетпейсің деген жайып
Аяғым қатты астап астап

Қамшыдай аяғыммен астап астап
Қамшыдай аяғыммен астап астап
Айтып бер жетпейсің деген жайып
Аяғым қатты астап астап

Қамшыдай аяғыммен астап астап
Қамшыдай аяғыммен астап астап
Айтып бер жетпейсің деген жайып
Аяғым қатты астап астап

Жамбылдың жолы
Сенге айтқан
Шөп іздеп
Біз емес,

Жырақ
Жырақ мұң
Аяғы
Трақ

Кемтігі
Өзіңді
Ал ө
Қағ

Сенін
Көк
Ы
У

Мен кәрген «Коммунизм» қолжазында
Сиырды қанбақпенен асыраған.

Жүз қойдан жүз отыз бес қозы әсірген
Зейнептей озаттармен кездесіп ем.
«Жастар жоқ фермамызда, жастар керек!
Дегенін бірге тұрып сен де естіп ең.

Көп менін сәлемдерім айта берсем,
Бәрін де басшыларға айта бар сен.
Кемшілік тамырына балта шауып,
Айтысқа келер жылы қайта кел сен.
Шын ақын әділ ойын жасыра ма,
Сөз құтын жалған айтып қашыра ма?!
Деген ғой «сын түзелмеймін түзелмес»,
Ал, артық кетсем кешір, ақын аға!

Алматы облысынан

АРТЫҚ ПЕН ТЕМІРҒАЛИ

(Халық ақыны Қалқаның
ақындарға арнау сөзі)

Лениндік партия
Халқымызды мәпелеп,
Жас бөбектей тербетті,
Жеңістен бастап жеңіске
Алға құлаш серметті.
Шаруасын өрлетті,
Октябрь-күн астында
Елім өсіп, ер жетті.
Жайнады өмір келбетті,
Қызы — қыран, ұлы — алып,
Оқу оқып тең жетті.
Жайлауына бейбіт күн
Жазыла қонып жадырап,
Мақсатына ел жетті.
Советтік ғылым жеңісі —
Жер серігін ұшырдық.
Қараталдың Артығы —
Ақынның бұл бір өрені.
Нартәуекел деп отыр,
Талдықорған Темені.
Ой түбінен табыңдар,
Алтын сөздің келесін!
Екеуің де, тарланым,
Өз күшіңе сенесің!

А р т ы к

Бас ием көпшілікке сәлемдесіп,
Қол берем, үлкен-кіші, амандасып.
Құттықтап бүгін думан мерекенді
Кеп қалдым ортаңызға қадам басып.
Көпшілік, тілектеспін берекеңе,
Бас қосқан кеп отырмын мерекеңе.
Барайын енді аяңдап Темекеңе!
Ел-жұрттың, шаруаның жайын сөйлеп,
Құрбыңмен белді шешіп бүгін сырлас.
Партия көзімізді жіберді ашып,
Соқырлық екеуімізге түкке тұрмас!

Т е м і р ғ а л и

Қаратал, сәлем бердім елдеріңе,
Ерінбей еңбек еткен ерлеріңе.
Тағы да, Артық, саған жеке сәлем,
Қаратал ауданынан келгеніңе!
Ей, Артық, таныс едің мына көппен,
Сөйлеші табысыңды қолың жеткен.
Мен өзім соқырмын деп айта алмаймын,
Менің көзім — Партия, үкіметпен!
Мектебім білім берді жас балаға,
Жүйрік тіл шаршы топта жасқана ма?
Ал енді жағдайласып сөз сөйлейік,
Отырмыз облыстық астанада.

А р т ы к

Сөйлелік жайын шаруаның,
Соқыр деген сөзіме
Ашуланып қалмағын.
Азулы ақын бірі едің,
Жүрмесін батып бармағың!
Қылышын сүйреп қыс келді.
Айтыстың біраз салалық,
Мал жағына салмағын.

Т е м і р ғ а л и

Ей, Артық, еңбектен біз қорынбалық,
Бес түлік малдың басын толымдадық.

Ет пен сүт, жүн, жұмыртқа, басқасын да
Жүз отыз проценттен орындадық.
Қызыл тіл — сөздің туы желбіреген,
Менің де нысанам бар белгілеген.
Ауданым екі туды бірдей алған,
Сен бүгін оза алмайсың енді менен.

А р т ы қ

Қараталдың жағдайын
Енді біраз сөйлелік,
Жарыс туын қолға ұстап,
Жыл санап өсіп, өрледік,
Мемлекет алдында,
Борышты болып көрмедік.
Ауданымда аз емес
Еңбектің озат ерлері.
Күтімі жақсы болған соң
Қойлары егіз төлдейді.
Қабытай баққан отардың
Бір қозысы өлмеді.
Шопандарым аз емес
Қойға сіңген еңбегі.
Көріп қайтты бәрі де
Москвадағы көрмені!

Т е м і р ғ а л и

Әуелі айту керек істің жолын,
Еңбектен жүрсе сенің тимей қолың.
Мақтанып байлығыңды айта бердің,
Ауданың облыста нешінші орын?
...Айтқожа Жапсарбаев байқады ма,
Тіреусіз тұзу тұр ма мектебіңіз?
Мектепті Жапсарбаев аралай ма,
Болмаса көзін салып қарамай ма?

А р т ы қ

Темекен маған дұрыс сұрау қойды,
Бұл сұрау кеңітеді өріс-ойды.
«Бірінші май» жаңалыққа көшіп отыр,
Биылғы кем-кетікті түгел жойды.

Жақында клубы да бітіп қалар,
Тамаша кеңсе, дүкен салып қойды.
Қаласын сол колхоздың тамашалап,
Көргенде сүйсінесің өрнектерін.
Көрмеге алып келген киіз үйдің
Көргенде жұрт таңғалды сәулеттерін.
Басқарған сол колхозды Нұрмолдаңыз,
Оның кім ұмытады еңбектерін?
Өлеңге тағы біраз желемін мен,
Бәрін де баян етіп беремін мен.
Темеке, ойдағынды сұрай бергін,
Беремін мен де жауап керегіңнен,
Ақтарып ойдың асыл тереңінен.

Т е м і р ғ а л и

Елімнен қуат алып, жоғары өрлен,
Құлақтап кетейінші көкке сермеп.
Екеуміз белдесіп бір сілтесейік,
Халайық қалап отыр, сөйлеп бер деп.
Өсірген шошқа, торай, балапанды
Таңғалтты, таңырқатты талай жанды.
Сталин колхозында биыл ғана
Сап берді бір жүз елу жаңа тамды.
Жайнатып жайшы төрге сөз кілемін,
Дегенің, бекер екен сөз білемін!
Шөп-шалаң, шаң тозанды бұрқылдатпай,
Айтсаңшы елдің жақсы көзге ілерін!

А р т ы қ

Темеке, мына сөзді ұғып отыр,
Еттің-ау ретсіздеу сөзді топыр.
Бастығың Әбдіқадыр Даировың,
Жалқаудың шанасына мініп отыр.
Сәулетті мәдениет үйі салам деп
Төрт-бес жылда бір кірпіш қойып отыр.
Кітаппен ашылады ой мен сана,
Темеке, осы сөздің парқын қара.
Қызыл мүйіс, оқу үйі, мектеп, клуб,
Бар бізде ауыл сайын кітапхана!
Ауылым күнде сауық, күнде қызық,
Өнерпаздар көп қыз-бозбала!

Бағыпсың жас күнінде байдың малын,
Сол кезде рас шығар қайғырғаның.
Бағалы болса кәзір бақташылар,
Лайық па сол кәсіптен айырылғаның?!
Көп айттың өткендегі кемшілікті,
Өкімет берді бізге кеңшілікті.
Бәдеке, мал жайында жетік болсаң,
Қасыма қарауыл боп келші, тіпті.
Естиміз арғы атаңыз арғын, найман,
Демейміз біздің жаққа келдің қайдан.
Ұстаз боп шыққан шығар шәкірттерің,
Малды бақ, елімізге тисін пайдаң.

Б ә д е л

Болыпты жиырма бес жыл келгеніме,
Сәтина, сүйсінемін желгеніңе.
Бұл колхоздың мен дағы, еңбекшісі,
Таңырқадым руға бөлгеніңе.
Жұмсасаң қай жұмысқа бара аламын,
Болсын деп отырмаймын қалағаным.
Мен дағы бақташымын біле-білсең,
Баққаным сенің жап-жас балаларың.
Сәтина, жұмыс та еңбек, білім де еңбек,
Екінші дүниенің бәрін жеңбек.
Еңбектен ер атанған, Сәтинаш-жан,
Жатырсың кұлашыңды маған сермеп.
Жырлайын дабысыңды, сынды қойып,
Жөнелші кең жарыста озып, өрлеп...

Солтүстік Қазақстаннан

ТЕМІРҒАЛИ МЕН ИГІБАЙ

Т е м і р ғ а л и

Ассаламұғаләйкум, ұлы жиын,
Мен келдім шертейін деп Отан күйін.
Шат заман, бейбіт өмір, дәулетті елдің
Әніммен жаңғыртамын әсем үйін.
Айтамын байлығымды түгел талдап,
Ақынмын аққу үндес, жорға бармақ.
Өлеңші айтысуға дәмесі бар,
Аяғын басатұғын аңдап-аңдап.
Халқыма сынатамын шабысымды,
Жарыста жібермеймін намысымды.
Октябрь ауданынан, Әлібаев,
Сен дағы көрсет аяқ алысыңды!

И г і б а й

Менің атым Игібай,
Жырға терең, тілге бай.
Тап осылай деп еді,
Ақан сері, Молдабай.
Молдабайдың әніндей,
Әнім асқақ аңқыған.
Үлгі алдым Абайдан
Жырдан сірә тарылман.
Суалса да кейде өзен,
Артылмаса сарқылман.
Жаңылмайтын қарқыннан,
Пресновтың ақыны

Т е м і р ғ а л и

Отырсың, Артық, неге мұнша сасып,
Айналып бір ізінді қайта басып.
Қайта-қайта құмдағы шөпті айтасың,
Судан қалған қызылшаңды айтсаңшы ашып.
Қызылшаңның «түсімі мол» болған соң
Бітірмей жатырмысың әлі тасып!
Емхана тағы салдық алты бөлек,
Шам жақтық маңдайына айға бөлеп,
Ішінде екі маман дәрігері
Жанына ауырғанның болды себеп.
Бар болса осындайың неге айтпайсың,
Артеке, артық мақтан неге керек!
Қысылма, ренжіме, шешіл енді,
Бар еді бір кісідей есің енді.
Бар болса артық-астам айтылған сөз
Көңіліңе артық алмай кешір енді!
Шарықтап кезім еді толғанатын,
Халқым — теңіз, жастарым — қолқанатым,
Жасымнан жолдас болған өлең шіркін,
Айт десе сөз желісі қозғалатын.
«Ал!» десе сөз шығады қиялымнан,
Белгілі сөз тұлғасы сияғымнан.
Жібек жал, болат тұяқ арғымақтай
Тас бассам от шығады тұяғымнан.
Өр даңқың арта берсін, халқым сенің,
Көмейдің аямаймын соққан желін.
Бейбіт өмір — осы шат заманымда
Таусылмас тау астынан шыққан кенім!
Асамын алдымда асқар тұрса дағы,
Бәйгеге күніне үш қосса дағы!
Баладай тәтті қиял шарықтаған
Білгенін, естігенін анықтаған.
Сөйледім көп алдында бір серпіліп,
Ал енді, рұқсат ет, халқым маған!

БӘДЕЛ МЕН СӘТИНА

Б ә д е л

Бұрыннан болмасақ та үйір-шүйір,
Шалынды құлағыма даңқың биыл.
Қалайша жұрттан озып алдың бәйгі,
Баққаның жаман торпақ, арық сиыр.
Қалайша бәйгі алдым деп боласың мәз,
Көрейін сол бәйгіңмен таласып аз.
Бүрсеңдеп жығылады бұзау-торпақ,
Қораның үсті тесік, едені саз.
Үскірік соға қалса, болар тайғақ,
Мертіккен бұзауларың соған айғақ.
Аяғын әрең басқан сиырың көп,
Қалайша көбеймекші сүт пен қаймақ?
Айтайын ал сынымды төте мен де,
Бәйгі бер міндеттерін өтегенге.
Озғанды көргенім жоқ жарыста мен,
Мініп ап қотыр торпақ, көтеремге...

С ә т и н а

Бәдеке, жел сөз десе тұрсың сайрап,
Өмірі көрген жоқсың сиыр айдап?
Көктем туса көтерем көтеріліп,
Өзендей ағылады сүт пен қаймақ.
Арық бұзау семіріп түрленеді,
Тақыр дала құлпырып гүлденеді.
Қатындармен қағысып қаңғып жүрсең.
Балаларға білімді кім береді?
Таза емес мектептегі кластарың,

Көн-қоқыр ұқсайды біздің базға,
Ұят-ау, менімен сынасқаның.
Мен сынасам неліктен бөгелесің?
Мұғалім ба, ақын ба — неменесің?
Қласыңның есігін қатты жауып,
Қала десе, аңқылдап жөнелесің.

Б ә д е л

Ақ құбаша Сәтина, бойың сұңғақ,
Дәлелсіз не шығады сөзден құрғақ.
Сылдыр сөзге салынған сауыншың көп,
Ел қыдырып елірген ырдақ-жырдақ.
Не пайда бос жүрістен, Сәтинаян,
Ойласаң елің үшін еңбек қымбат.
Теңедің мал қораңа мектебімді,
Білмейсің қалай ағат кеткенінді.
Бала бағу оңай ма мал баққаннан,
Ұқпайсың білім гүлін еккенімді.
Қалаға кітап іздеп кеткенімді
Желдеп кетті деп мені сөккенің не?
Баланың жойылады екілері,
Білімі өскен сайын жетіледі.
Екі жыл қалып қойған бір бала жоқ,
Қалай жұрт мұғалімге өкінеді?
Қысқа жұрт күзден бастап бекінеді.
Шөп қайда көк адырдың бетіндегі?
Ойлаймын суық колдар шашты ма деп,
Қалайша азық қоры шетінеді?
Сәтина, тегін емес бұрылғаның,
Есепке олақ па еді Бірімжаның?
Өз малына өзегін игендердің,
Білмеп пе едің фермаға қырындарын.
Жасырасың бұзаудың қышымасын,
Сынаса несіне оның қысыласың?
Мұз төсеген сиырдың желінінен
Суықты енді қалай ысырасың?
Сәтина, қызықпенен алдың сыйлық,
Сыйлықты қызғанбай-ақ сізге қидық.
Сыйлық алған жүйрігім, сүт сауарда,
Артта қалып қалжырап, жүрме жидіп.

Сә т и н а

Бәдеке, ферма жакты жағалайсың,
Біздерді қалай төмен бағалайсың?
Фермаға үйіп-төгіп бар бәлені,
Мін такса мектебіңе қаламайсың.
Көзіңе түсіпті бір қотыр бұзау,
Жайылған қалың малға карамайсың.
Торсықтай желіндері сиырымның
Уызын ішпеген бір шалағайсың.
Мамансың мін табуға, маңызданып,
Келгенде мақтануға баладайсың.
Бала жаман оқыса кiна сізден,
Сиыр шала сауылса болар бізден.
Толтырып екілікпен журналыңды,
Шөп күтіп отырмысың жаз бен күзден?

Б ә д е л

Сәтина, сөзге бастың өктем-өктем,
Бар екен мұғалімге ауыр өкпең.
Мал бағып көрмеген деп мені сөктің,
Басымнан қойды баққан күндер өткен
Баққаным байдың қойы болды менің,
Сүймедім семіргенін, өрбігенін.
Саз кешіп толарсактан жазғытұрым,
Жаз бойы күнге күйдім, сергімедім.
Қойшы деп қорлағанда бай қатыны,
Басымды бұғып төмен зеңгіп едім.
Сауыншы, Сәтина, сен ардақтысың,
Бұл күнде бағалы сүт өндіргенің.
Ауданға атың шықты озық деген,
Ақын да қадірлейді елдің ерін.
Әншейін көргенімді айтып едім,
Немене осыншама кергігенің?

С ә т и н а

Қар жаума қабағыңмен, туды көктем,
Кеудемде қатып қалған жоқ қой өкпем.
Сыйға сый дегендей-ақ айтып едім,
Жерім жоқ айтысам деп артық кеткен.

Темірғали сенбісің,
Айтысам деп келдің бе,
Сөйлер сөзге кенбісің.
Танысайық жөніңді айт,
Шалшықпысың, селмісің?
Келістіріп айтып бер,
Байлығы қалай еліңнің,
Құнары қалай жеріңнің,
Көк теңіздей толқыған,
Өнімі қалай егіннің?

Ал, халқым, келді кезің сөз тыңдайтын,
Ән-жырдың күні туды толқындайтын,
Бәсеке, күрес, тартыс менің жаным,
Көзі мол, жырым мұхит сарқылмайтын.
Сәулетті колхоз, совхоз, ауданым бай,
Өткір тіл өмір сырын айқындайтын.
Әдетім айтыс десе айды құшып,
Атылған ақ жамбыдай жарқылдайтын.
Тойлардың той ішінде ұлы атасы,
Сөз қалмас Октябрде айтылмайтын.
Егессем жыр төгілер түйдек-түйдек,
Сөйлеймін қуанышты сезім билеп.
Еліңді Темірғали, көріп келдім,
Ойлама құтылам деп үйдеп-бүйдеп.

Т е м і р ғ а л и

Преснов ауданым бар Отанға аян,
Өлеңмен ен байлығын елге жаям.
Атакты облыста дәулетті отау,
Көктегі күнмен теңдес колхоз «Баян».
Үкімет ардақтаған жігіттерім,
Қалмықов, Асадуллаев — Еңбек ерім.
Төсінде алтын жұлдыз жарқыраған,
Егінде асқан шебер инженерім.

И г і б а й

Он алты совхозым бар бәрі сәнді,
Тау-тау боп үйіп жатқан тыңнан дәнді.
Трест бар ауданымда, темір жол бар,
Белгілі отаныма аты даңды.

Болғанмен совхоздарым бәрі де жас,
Үш жылда төрт жүз мыңға тың копардым
Жағдай бар, кәрі совхоз болғанымен,
Преснов бұдан неге кейін қалды?
Жылқыларым өреді табын-табын,
Көптігінен білмеймін қойдың санын.
Айтып шық тағы осылай бас-басына,
Сен дағы, байлығыңды келсе әлің.

Т е м і р ғ а л и

Құрылысым аяқталды, кора оңдалды,
Семіз қып өсіреміз барлық малды.
Бордақыға қойылды тана, тайынша,
Аюдай семіртеміз торайларды.
Октябрь ауданында олай емес,
Қоранды көрген адам жаксы демес.
Бола ма бес түлікке құнарлы азық,
Айғайлап Игібайлар созған өңеш.
Келтіріп кестеледің сөздің сәнін,
Жасырмай әділ сынмен айтсам бәрін,
Совхоз бен колхоздардың кейбіреуі
Құя алмай қалған жоқ па тұқымдарын.
Астықты көп бердім деп мактанасың,
Деген кім сендерге оны сақтамасын.
Көп совхоз жарты астығын атшалманға
Жегізді бұдан қалай ақталасың?
Сүйеді молшылықты біздің өмір,
Малды өсір, сойып жалмап, болма жебір.
Еліңнің байлықтары жетпей жүрсе,
Сен дағы Пресновқа келіп семір.

И г і б а й

Өлкем сай, облысым бай, ауданым бай,
Бар ма аудан Октябрьдің ауданындай.
Қуып жет шамаң келсе байлығымды,
Әйтпесе жарыстан құр қаларсың жай.
Ондаған озатым бар қыз бен ұлдан,
Тойыма салтанатпен келіп тұрған.
Ерте тұрып, кеш жатып адамдарым,
Айта алман табыстарын көз тұндырған.

Мысалы Оспан, Тайлақ шеберлерім,
Танытқан әлемге айқын өнерлерін.

Т е м і р ғ а л и

Айтыс десе кетеді арқам козып,
Дәмсіз сөз сөйлемеймін текке созып.
Ауданыңнан ауданым кеткен жоқ па
Мәдениет жағынан мүлде озып.
Басшының бірі еді Шалғынбаев,
Кезінде оған сірә салдың ба айып?
Арақ ішіп маскүнем болғандықтан,
Қызметінен қуылды, жасырмайық.

И г і б а й

Жорғамын су төгілмес сауырымнан,
Қалайша жалған айтып дауырығам.
Қашаннан шалағай ең сөйлер сөзге,
Әлі де өзгермепсің қалыбыңнан.
Мектеп те жөнделмеген Талпындағы,
Ал оған өзің айтшы, кім кінәлі?
Совхоздың басшылары көңіл бөлмей,
Дейсің ғой: «бір жағында қалған дағы».
Шашылып сабандарың жиылмаған,
Ауданыңда адам бар ма мұны ойлаған.
Осы ма мерекеге тартқан сыйың,
Жеміссіз неге керек айғайлаған.
Қартайған Зікірия бар жетпіс бесте,
Кітаптан көз алмайды ерте-кеште.
Оқитын мың жарымдай кітабы бар,
Жинаған әдемілеп текше-текше...

Т е м і р ғ а л и

Жаңа жол, Кеңес пен Жанаталып,
Клуб жоқ көшесінде тұрған жайнап,
Үйлерін ауылыңның түзеп келмей,
Ойланбай айтысасын құр айғайлап.
Сын айтты деп сөкпеңіз, Игібайым,
Тапсырманды орындауға мен де дайын,
«Сын айтылмай мін түзелмес» деген бар ғой,
Айтысты осыменен доғарайын.

БАЙМУҚАШ ПЕН ШАБАЛЫ

Б а й м ұ қ а ш

Қырандай калықтаған қиядағы,
Аккудай канат жайған тұмадағы.
Жез таңдай, жыр жебеген сылдыр көмей,
Асқак үн ақын жаны бұла дағы.
Толғанса төгілмей ме сөз тасқыны,
Өзендей жөнки тартқан құламаны,
Ашпаса ән арнасын осындайда,
Ақынға кешірмейтін күна дағы.
Айқайға алайын бір басып-басып,
Шашуым болсын көпке ұнағаны.
Мұндайда күйбең қағар күшеншек жан,
Шалшықтай жылап аққан жырадағы.
Телегей теңіз етіп көлкітейін,
Халқымның өлең болса сұрағаны.
Ардақты малшылардың арқасында,
Шалқымай жаным қайтып тұра алады?!
Күміс көл көбік атқан, жерім жәннат,
Балқұрақ,

көкорайлы шығанағы.

Ақ көлім ақ ару ғой аршын төсті,
Қаусырған құшағымен сай-саланы.
Құлшынған еңбек десе, ерлерім көп,
Мал, егін қайыстырған кер даланы,
Бергендей соның нағыз куәлігін
Отырған мына жиын мың қаралы.
Келіпті өктей өтіп колхозынан,
«Советтің» шаң жұқпайтын мұз табаны.

Ежелден салғыласқа жаны кұмар,
Сөз сауған қира кезік бұл Шабалы
Қояды козғалақтап карап маған,
Мін тауып, ілік іздеп сынағалы.
Несіне дүр атандым Баймұқаш боп,
Тартпасам төрт есе қып сыбағаны?!

Ш а б а л ы

Советтік ұлы дәурен заманында,
Мен өстім жыр тамылжып тамағымда.
Шоктығы өркеш-өркеш тау тізбегі,
Арканың аулым жатыр алабында.
Сеңгір тас Ақ қайыңға иек артып,
Кер кұлжа асыр салған алаңында.
Дәулетім өрбіп күнде етек жайған,
Өлкемнің симай шалқып табанына.
Сәлемім Сеңгір тастың сөресінен,
Күт коныс, кең жайлаулы дөңесінен.
Ішетіне көз жетпейтін көк орайлы,
Өзеннің акқан асау көбесінен.
Жіберген өкілдерін осы тойға,
Шаршы топ колхозшының келесінен.
Коллектив болып шешкен барлық істі,
Ауылым Ақтайлақтың кеңесінен.
Айбынды Совет аттас колхозымның,
Мыңғырып мыңдар өрген белесінен.
Ерлер мен еңбектегі аруымнан,
Халкымның көпті көрген кеңесінен.
О, Байке, жаңа мені шалдың неге?
Қанжардай өткір тілдің жебесімен,
Төрт есе сыбағаны сіз тартқанда,
Боларын қайдан таптың бересі мен?

Б а й м ұ қ а ш

Еске алып Октябрьдің ұлы күнін,
Шаттықтың шабытымен шалкыр үнім.
Толысып тұрғанымда қысым жаз боп,
Жетілді сағат сайын өнер-білім.
Жасанды Жер Серігі жүрген жоқ па,
Түгендеп дүниенің бар түпкірін.
Лениндік партияның жебеуімен,

Бақытпен масайрады өмір — гүлім.
Отырмыз қырық жылдың қарсаңында,
Ойында бар ма, сірә, Шабал інім.

Тартуға бар жақсыны соған арнап,
Дайындап жатыр едім оннан парлап,
Табыстың салтанатын көштей тізіп,
Колхозшым түгелімен тойға бармақ.
Алуға шаршы топтан төрден орын,
Кәрі-жас бірі қалмай ұмтылды андап.
Олқысын толтыруға белін буып,
Білегін түріп алды өңкей саңлақ.
Тап қазір қызу жұмыс үстіндеміз,
Өйткені жатыр жұртым соны қамдап.
Жарыста жеке-дара шығып алға,
Той күні топты жарып бәйгіні алмақ.

Құт шалған колхозымның көркемдері,
Балауса, шұрайлы шөп, баркыт белі.
Кең далам шеті ұласып көкжиекке,
Туырылған топырағыңның құнар сөлі.
Құяды рақатын жүрегіңе,
Кең айдын шалқып жатқан шалқар көлі,
Толкиды жаныңды бір тербеткендей,
Желпісе тұнық бетін самал желі.
Қаз-үйрек еркелетіп балапанын,
Сұңқылдап әнін төгер аққу-сері.
Көз салсаң Сарытаудың шың басынан,
Жарқырар айнадай боп ылди-өрі.
Ойнақтап асау тайдай еркін жүзген,
Ақ балық айдынында өскен төлі.
Жерімнің арғы шетін Ақжол бастап,
Қосқопа құшақ жаяр онан бері.

Қызылту даласының алып терін,
Жаз көрсең жайқалады толқып егін.
Күз көрсең тұрар дәннен ақ шоқылар,
Қырманда білек түріп өрендерім.
Ақиық ардақтымды айтсам тізіп,
Еріксіз есің шығып кетер сенің,
Бой күйез, ықлас жоқ еңбек десе,
Көрдім мен қырсауыңның бос жүргенін.

Ш а б а л ы

Домалап өрге тасым бірден-бірге,
Бөленген ұл мен қыздар қызыл гүлге,
Шаттықтың дариясы жатыр шалқып,
Октябрь қуат егіп ну өмірге.
Бақыттың кемесі мен жүзді халқым,
Дайындап өз тартуын ұлы күнге.
Атымен партияның қуаттанып,
Тұлпардай еті қызып алған мүлде.
Ұмтылған әр саладан озаттардың,
Айқайы қосылып тұр бір-ақ үнге.
Екпіні ескен желдей үдей соғып,
Жарыстың желісімен тепкен ірге.
Тым асып кетпе жеке, Байкен аға,
Белгісіз тиері әлі кімге жүлде.
Шабалды осы жақтан сүрінтем деп,
Көптігін көлдеріңнің алға салдың.
Қопанды қара шірік көкорай деп,
Тоқтаусыз жәннатқа да барып қалдың.

Б а й м ұ қ а ш

Құр мақтан кенеуі жоқ жығар жарға,
Өзің айт куәлігін салып арға.
Әр жүзден жүз он жеті козы өсірген
Шәмердей колхозында койшың бар ма?
Әрінов Кәмен сынды жас шопаным,
Мыңғыртқан әр жыл сайын өз отарын.
Міндеттен қабат асып козы мен жүн,
Шайлатты қалың майға бакқан малын.
Адамым осы тектес, бәрі сондай,
Емес жай айта кетер бірді-жарым.
Айтқожа, Уәли, Нығмет, Уақас, Сыздық,
Қаларсың есеңгіреп тізсем бәрін.
Ал сен де жоспарыңа төрт мың жетпей,
Шабандап, Шабал інім, кейін қалдың.
Жаным, сен ширатсаңшы адамыңды,
Ұясы бола бермей жалқаулардың.
О, Шабал, тауың қатар, жерің бөктер,
Сырт көзден шалғай жатқан едік шеткер;
Осындай қалтарыстың кесірі ме,
Неге көп колхозында еріншектер?

Артынан алты адамды еліктіріп,
Шұбатқан Шортанбайды өзің тексер!
Жүргенде жорғалыға жол бермейтін,
Ақсаусақ, бойы сылаң келіншектер.

Ш а б а л ы

О, Байке, тым дардитып сандағынды,
Сүрінер ойламайсың аржағынды.
Қозының санын ғана ұстап бетке,
Мақтайсың биыл артық алғаныңды.
Мен емес бөспе сөзге бос жармасар,
Білемін бұл жағынан қалғанымды.
Егер де таразыға түсер болсақ,
Баспайсың тас салсаң да салмағымды.
Өнеге мал жағынан бола алғандай,
Дүбірде жеке-дара жол алғандай.
«Қыс кезі кырау» деген мәтел де бар,
Қарашы таяп қалды қораң қандай?

Б а й м ұ қ а ш

Ізденіп міндер таға келгенінде,
Қызығып Қызылтуды көрмедің бе?
Қамыстан салған қорам ұнап кетіп,
Ішіне жылдам басып енбедің бе?
Жалғас деп, сенен көмек сұрамаймын,
Қорамның кемдік болса жөндеуінде.
Колхозшым істеп шыққан одан зорды,
Қысылшаң не қарбалас кездерінде.
Өткіздім қой қырқудың бәрін қолдан,
Уақыт жеме-жемге келгенінде.
Былығып жатыр едім, әлде болса,
Қарқаралы МТС-на сенгенімде.
Ерлерім жыл басынан өрге самғай,
Жұмысқа сыбанған-ды бірі қалмай.
Ісінің қорытындысын жасау үшін,
Келеді сол қарқыннан әлі танбай.
Шөп шапты он бес жасар Мәру қызым,
Үш айда бір күн тоқтап дамыл алмай.
Ортаңа өнегеге жіберер ем,
Күз болды, күн қытымыр, жерің шалғай.
Суреттеп айтылса да әрі батым,

Фактысыз сөз шіркінде болмас татым.
Клубты күмбірлетіп орталыққа,
Орнаттым киноның да аппаратын.
Осының өзінен де ұқсаң, Шабал,
Тұрғанын көрсетпей ме шығып атым.
Малшыңа қыстақ сайын жеткіз соны,
Шынымен патриот болсаң ақын.

Ш а б а л ы

Дәуірлеп әр сөзіңмен, Байкен аға,
— Клубым күмбірлеп тұр, — дедің жаңа,
Жақсы істі кім бекер деп жазғырады,
Мен айтам ондайларды енді ғана.
Малшыма қос бөлмелі бес үй салдым,
Солардың қамын ойлап алдын ала. .
Магазин, жетіжылдық мектеппенен
Бір жазға жеті қора аз ғана ма?
Жайқалған баққан қойы топты жара,
Жетпіс үш жасқа шыққан қойшы Қара.
Шыққысыз кірсең үйі жайнап тұрған,
Мұнтаздай іші таза, шамы жана.

Б а й м ұ қ а ш

О, жаран, күдіреті күшті халқым,
Біздерді кездестірген сенің салтың.
Ортаңда кұрдық күрес сөз майданын,
Орындап дәстүріңнің жолын алтын.
Май мен сүт, ет өндіру төрт есе боп,
Сөзіңнен ісің асып, артсын данқың.
Тағы бір бас қосалық ендігі жыл,
Орындап міндеттердің барлық шартын!

Батыс Қазақстан облысынан

ЖӘМЕЛ МЕН ОРЫНБАСАР

Ж ә м е л

Қолын бер, акын інім, аманбысың!
Әр істен сезімің бар, хабарлысың.
Жеткізіп жетістікті жаза алғандай
Бар еді ұшқыр ойың, қалам күшің.
Тапсырған өнімін айт дәнді егістің,
Қымтамай расын айт бар кемістің.
Жол беріп большевиктік ұлы сынға
Айтысқа шығам десең, мен келістім.
Колхозды мен айтайын «Бірінші Май»,
Жұмысты басқаратын жігіті сай.
Келеді жыл-жыл сайын ілгерілеп,
Мал өсу, өнім алу — бәрі осылай.
Құрылыс жаңа орындар болды дайын,
Көркейді орталығы барған сайын.
Кейінде оны талдап көрсетермін
Сен айтшы колхозыңның маған жайын.

О р ы н б а с а р

Кездесті айтысыма «Бірінші Май»,
Гүлденсе колхоз ісі көңілім жай.
Ақындық іздегендей менде сөз жоқ,
Көркейсе колхозымыз болармыз бай.
Біз колхоз Ворошилов атындағы,
Ауданмен бір іргелес қасындағы,
Етпейміз мақтаншылық табыстарға,
Міндет көп бұдан да зор жақындағы.

Көбейттік кой мен сиыр малдың басын,
Саны да, сапасы да — бәрі басым,
Еңбекке ақша тиер, астық тиер
Есепті жылдық табыс шығарғасын.
Өтіп жүр ауыр сыннан ойдағыдай
Сауыншы Насиха мен Жаңылсындай,
Жәрдем жүр күні-түні мал басында,
Қалған жоқ қора басы шөп тасылмай.

Ж ә м е л

Сөзіңмен, ақын іні, мен таныстым,
Шындық сөз абыройы — ар-намыстың,
Аздаған жетістікті мақтан етіп,
Көтеріп колхозыңды бір салыпсың.
Білемін колхозыңның мен де жайын,
Жаман деп айта алмаймын жер ыңғайын,
Пішенін ала жаздай үйді «Ударник»,
Колхозшы қайда қалды болса дайын.
Колхозда еңбек етпей, адамыңның
Талайы бос жүргенін жана білдім.
Минимумды отыз адам толтырмаған,
Шыққанда қорытындысы жаңа жылдың.
Қоралар күзге дейін салынған жоқ,
Ертеден керектері алынған жоқ.
Кейбірі қыс түскенде тұрғызылып,
Қымталып іргелері жабылған жоқ.
Жұмыс аз қарап тұрсаң құламаған,
Неліктен осылайша тұралаған?
Жоспары пішенінің толмай қалды.
Қыс ауыр болып кетсе бұдан жаман...
Орынжан, сен көрмедің неге мұны,
Дегенін қайда сенің қора жылы.
Қолға алады құрылысты қыс түскенде,
Колхозшың не бітірді жазғытұры.
Жарайды, берді аудан жәрдем күшін,
Көтеріп колдан кетті көп жұмысын.
Центнер он мыңдаған пішен үйді,
Көрсетіп еңбектегі үлгілі ісін.
Мақтапсың Насиханы сиыр сауған,
Ала ма арашалап сені даудан.
Жартылай сүт жоспары толмай қалды,
Білмей ме ол кемдікті бүкіл аудан?

Болса да «Бірінші Май» киырдағы
Озады көп колхоздан биыл тағы.
Көпшілік шыныменен бел байласа,
Жұмыстың көрінбейді қиындары.
Бұл колхоз көп тұрғызды құрылысты,
Аямай жұмсап жатыр жігер-күшті.
Тепкенде темір үзген екпінділер
Аз колмен игеріп жүр көп жұмысты.
Ағызып жан аямай маңдай терін,
Жұмсады қоғам үшін күш-жігерін,
Жаксарды колхозшының тұрмысы да,
Дегендей еңбек етсең жейсің тегін.
Жыл сайын артты еңбектің өнімдері,
Шаттықпен шабыттанды көңілдері,
Мың-мыңдап ақша және астық та алды,
Жемісі осы емес пе көрінгені.
Орталық қалаға ұсап гүл жайнап тұр,
Көрініп көркемдігі көз байлап тұр.
Саңқылдап ортасында радио,
Бұлбұлдай балбыратып сыр сайрап тұр.
Клуб пен оқу үйі бәрі жана,
Салынған дәрігерлік аурухана.
Шырқаған ауылдағы колхозшыға
Болады бұл да жәрдем, үлкен пана.
Ортаға монша менен диірмен салып,
Пайдасын көріп жатыр бүкіл халық.
Стандарт әлденеше қоралар бар,
Электр бәріне де беред жарық.
Салынды малшылардың тұрғын үйі.
Жаксарды кәдімгідей тұрмыс күйі,
Ферманың басшылары оларменен,
Тұрады қатынасып жиі-жиі.
Асырмай жетістікті, айттым тежеп,
Болады сынауыңа бұ да себеп.
Сен дағы колхозыңның жайын сөйле,
Берейін, ақын іні, Сізге кезек.

О р ы н б а с а р

Мақтайсыз «Бірінші Май» колхоз жайын,
Ағылта төгілтесіз тілдің майын.
Сөзінді майдаламай туралап айт,
Қосайын өлеңдетіп білген сайын.

Айта алсам байлығымды болар дастан,
Қойым бар әлденеше мыңнан асқан,
Сиырым бар мыңға жуық Тебенекте,
Бір шеті Пятимармен араласқан.
Не дейсің жетістігің тым аз болса,
Орнатқан электр шам тоғы аз болса,
Мүшеге колхоздағы түгел жетпейді,
Жағылмайд керегіне салған монша.
Соркөлде шөптің түрі көп емес пе,
Отынға мұқтаждықсыз жер емес пе?
Отын жоқ клубында жағылмайды,
Халықтың мәдениет орны емес пе?!

Ж ә м е л

Колхоздың, акын іні, сырын айттық,
Төгіліп ырғағы мен жырын айттық,
Қалдырып таудай-таудай кемістікті,
Белгілі бір жағына бұрып айттық.

Колхоздың мактамаксын орталығын,
Шамадан тысқары емес онша мұның.
Оқу үйі, клуб жоқ, мектеп нашар,
Алады жас ұрпақтар қанша білім?

Көшенің көрсетпедің қараңғысын,
Клубың жөнделмеді, нашар пішін.
Жарының жарығынан суық кіріп,
Буалдыр бұрқыраған тұманды ішін.

Айтуға аузың бармайд кұрылысын,
Әлі де колға алмаған бұл жұмысың.
Бастықтар тек қыдырып жүрмегей ед,
Мәз көріп «Москивичтің» жүгірісін.

Көшеде адамдар көп боп жүретін,
Сөзге үйір зан-законды көп білетін,
Әншейін еңбек етпей өсек айтып,
Біреуге біреу сөзін жеткізетін.

Әбілің — ферма бастық мен білетін,
Санайтын бір жігіт деп жөн білетін,

Колхоздың екі жүз бас қойын қырды,
Әкетіп той-тойлауға түн күзетін.

Мен дағы колхозымның жайын айттым,
Жақсылық, жамандығы бәрін айттым.
Түзелер қисық ағаш тезге салса,
Жояр деп кемшілікті шанып айттым.

Сөйледік бірін ақтап, бірін мақтап,
Демедік жұмыстары бәрі жақсы-ақ,
Пайда ету өткір тілмен ел ісіне —
Егесіп айтқандағы біздің мақсат.

Гурьев облысынан

ТӨЛЕУБАЙ МЕН ЖАНАШ

Т ө л е у б а й

Кен алқап Атыраудан Жемге дейін,
Салмаған аймақ еді ешкім зейін.
Сортаңды сорларының сыры ашылмай,
Жататын меңіреу, мылқау шөлге бейім.
Тек кана киік жортып қырқасынан,
Су іздеп қалың сордың ортасынан.
Өтетін оқта-текте түйелі арба,
Керуенші жәрменкеге жүк тасыған.
Уа жігіт, сөз кезегін тосып ал да,
Көрші енді көз жіберіп осы маңға,
Еңбектің ел бейнесін өзгерткенін
Көркінен гүлдеп тұрған бүгін таңда.
Бөленген құрметпенен еңбегіне,
Жүздеген озатым бар ең кемінде.
Мастерлер Төлекбаев, Көшкімбаев
Тастай берік, сертті айтқан сөздеріне.
Табыс кілтін әріден болжайды олар,
Көндіріп жер қыртысын дегеніне.
Ашылған құм шағылдың ортасынан,
Қолымен өңкей жастың күш тасыған.
Сондықтан комсомолдың атын алған,
Ембіге өзгелерден кеш қосылған.
Комсомол кәсіпшілігін айтпай кетсем,
Қиянат жасар едім шыққан шектен.
Онда да мақтан етер мол табыс бар
Даңқты мерекеге тарту еткен.
Болса да аса қиын құмнан бөгет,

Құм шығыны қажырлы қолды бөгеп.
Жастар ойы қойсын ба жолды таппай,
Қырсыққа да қарсы амал тапты кенет:
Жас инженер Рахмет көпке қанық,
Ізденіп тәжірибемен шын қолға алып,
Амалын тапты оның да тоқтататын,
Ауызына скважинаның сүзгі таңып.
Үйреніп жас маманнан басқалар да
Сан жаңалық кірді осы жас қалаға.
Тоғыз айда қырық бір жаңа ұсыныс,
Кішкентай өндіріске аз бола ма?
Кешегі Нармонданақ бүгін қала,
Көрер көзге сүйкімді сұлу қала.
Кірсеңіз мұнайшылар клубына,
Көркіне көз саласыз шын таңдана.
Таусылмас санай берсем, еңбек ерін,
Бірінен бірі асқан өрендерім,
Бұлардың бәріне ортақ бір қасиет:
Көркейсе, өссе дейді туған елім.
Жігітім, сөйле кәне, тілді безеп,
Әкелген тартуыңды түгел тізіп.
Содан соң кемшілігің мен айтайын,
Сөйлеуге екінші рет келсе кезек.

Ж а н а ш

Жылой менің ауданым,
Ілгері ғана өрледім.
Кемшілік жоқ бойымда,
Қияға құлаш сермедім.
Істе талас кездессе,
Бас бәйгіні бермедім.
Қалдырған жоқ ұятқа
Еңбек сүйгіш ерлерім.
Берекелі кең жайлау
Гүлденіп тұр қонысым.
Ат шаптырса жете алмас,
Көз жеткісіз өрісім.
Суым шалқып арнада,
Жайқалып тұр егісім.
Көріп жатыр колхозшым
Еңбегінің жемісін.

Майы шыққан төрт түлік
Тартып жатыр желісін.
Бір ауданнан кем емес
Мемлекетке бересім.
Көңілі шат колхозшым
Қажырлы еңбек етуде.
Отан үшін, ел үшін!
Ауданымда мың сиыр
Артық өсті жоспардан.
Төрт мың қойы тағы өсті.
Кемсіткенге жасқанбан,
Жылқы асыр сап, түйеміз
Жайлауымда басқан маң.
Ауданымда болмайды,
Жоспары кейін басқармам.
«Кызыл ту» мен «Сталин»,
«Партсъезд» бен «Правда»,
«Казакстан» колхозы
Жоспары артық асқаннан.
Үлгі алсаң, үлгі алыңдар,
Біздегі қарт пен жастардан!
Ауданымның еліме
Кем тапсырған еті жоқ.
Біздегі мол табыстың
Айта берсем, шеті жоқ.
Ауданымның еліме
Кем тапсырған жүні жоқ.
Біздің елдің көп жылдан
Артта қалған күні жоқ.
Ауданымның еліме
Кем тапсырған сүті жоқ.
Тасымаса сүт бұлақ,
Шаруаның құты жоқ.
Еңбегім менің тағы бар
Сел ағызған мұнайдан.
Қай ауданның озығы
Айқын ғой жұртқа күн-айдан.
Каратон жылдық жоспарды
Тоғыз айда орындап,
Мыңдаған тонна артығы:
«Отанға бер көбірек!» —
Біздің елдің тәртібі.

Т о л е у б а й

Жылойдың ақынына айтар сөзім,
Кемісін болғанын да көрген көзім.
Бірақ та ескертемін алдын ала
Тілім тисе, шыдарсың етіп төзім.
Сен өзің Қосшағылда боласың ба,
Жүргенде болжап көзің саласың ба?
Қаймақты көл тұрыпты сорларыңа
Мұнайы бар мың тонна шамасында.
Күрес бар ысырапқа қарсы дейсің,
Дәм болсын сонан соңғы таласыңа.
Мақтайсың тазалығын Қосшағылдың
Жалғыз-ақ арқа сүйеп Тарасовқа.
Мұның бәрін барғанда көрдік көзбен,
Көзбенен көрген артық айтқан сөзден. —
Көрмейді мұны неге басшыларың?
Десем егер мұнайдан көп үлесім,
Тағы да, шын айтамын, жеңілесің.
Не пайда, көптігінен ысырабың мол,
Көп мұнай сор бетіне төгілгесін.
Демеймін бізде де жоқ қате-кеміс,
Дей алман бәрі жақсы, бәрі тегіс.
Сынды қарсы алайық екі жақ та,
Болады сонда табыс, сонда жеңіс.
Мақсат бір, қыздыралық біз жарысты,
Өзара тигізелік қолқабысты.
Таралық қол алысып, серт берісіп,
Келуге екінші рет мол табысты.

Ж а н а ш

Бәлденіп сөз айтасың,
Мақаттық ақын жігітім.
Бізден кейін қалсаң да,
Атақ алмақ үмітің.
Сенің сөзің шын болса,
Озаттардың ішінде
Тарасовтан басқам жоқ,
Не десең де, ақын-ау,
Сенің жүрген ауданың,
Ауданнан біздің асқан жоқ.
Озаттарды атайық:

Далапқали Боқаев,
Сүйрік, Әлім, Бағытжан,
Беркінғали, Бақтыбай,
Әділ жауап қатайық;
Қосшағылдың мастері
Ильясов Құбиды
«Правда» да үлгі еткен.
Табысын Құби гүрлеткен,
«Құбидан ал, үлгі алсаң!» —
Әңгіме жұрт күнде еткен.
Неғыламыз, жігіттер,
Айта беріп бір бетпен.
Жоспары кейін бірім жоқ,
Жалқау болсам, жырым жоқ
Май өндіру жөнінен
Шабандаған күнім жоқ.
Бұрғылаудың жайынан
Күрмелетін тілім жоқ.
Шындығына қарасаң
Кінәлардай түгің жоқ.
Ертең қайтед, білмеймін,
Жоспарың жайы бүгін жоқ.
Өкпелесең, қайтейін,
Шаруаға кырың жоқ.
Сөйте тұрып сынадың,
Шын қимылдап қалмасаң
Бізге жетер түрің жоқ.
Мұнай алдық тереңнен,
Алтын алдық таудан біз.
Араласып іс етсек,
Бітіреміз бәрін де.
Қатар өскен ауданбыз,
Өкпелеп бізге кетпеңіз.
Татулықпен кетейік,
Не табамыз даудан біз?!

ҚИСА МЕН ДҮЙСЕНҒАЛИ

Қ и с а

Бөлеген қуанышқа ойымызды,
Жеткізген көкке өрлетіп бойымызды.
Тамаша зор байлықтың кілтін ашып,
Толтырған асыл кенге қойнымызды.
Табыспен алуан түрлі қарсы аламыз,
Қырық жылдық Ұлы Октябрь тойымызды.

Әрқашан тіл сөйлеуге тұрар дайын,
Орынсыз сөзді ұзартып не қылайын.
Біздің бар Киров атты колхозымыз,
Айтайын бір азырақ соның жайын.

Сиыр, қой, жылқы, түйе, шошқалары,
Түгін тартса, майы шыққан малдың бәрі.
Бір тілек, бір жүрекпен ұйымдасқан,
Риза істеріне жас пен кәрі.
Бір жеңнен қол, бір жерден сөз шығарып,
Жарасқан колхозшылар ынтымағы.

Осылай ынтымақпен еңбек етті,
Ғажайып табыстарға қолы жетті.
Фактісіз көпке сырдаң болып шығар,
Айтайын бір азырақ мәліметті.

Колхозда өсірмек боп сиыр малды,
Бір мың үш жүз бас етіп жоспар алды.
Мың үш жүз тоқсан алты басқа жетіп,
Жоспары артығымен орындалды.

Ойлаған ерте бастан қыстың қамы,
Ондауда қолға алынып қоралары,
Төбедей болып көзге көрінеді,
Сапалы үйген пішен қорадағы.

Тындасаң құлақ салып етіп пайым,
Сөз келер көмекейге айтқан сайын.
Көршілес Ворошилов атындағы
Колхоздың да білуші ем біраз жайын.
Салмақтап тыңдаушылар баға берсін,
Бұлжытпай көргенімді енді айтайын.

Колхозға жолым түсіп бара қалдым,
Қыдырып шаруасын араладым.
Малы көп, жақсы колхоз дегеннен соң,
Ынтық боп, үлгі алам деп шамаладым.

Жөңдейтін жұмыстарды қолға алмаған,
Сондықтан фермалары оңдалмаған.
Есік жоқ, терезе жоқ құлап жатыр,
Басшылар бұл жұмысты ойға алмаған.

Кей жерде қораға шөп тасылыпты,
Далада көбі қалып шашылыпты,
Үстінен түйе желіп асатұғын,
Пішені жерге сіңіп басылыпты.

Көгі жоқ арасында қара шірік,
Төбеден табанға өткен жаңбыр кіріп.
Малға азық мынау қыста бола ма деп,
Түңілдім пішеніңнен ішім шығып.

Көп пішен жайрап жатыр «Жаңабайда»,
Үйетін оны жинап шама қайда?
Қап-қара қурап кеткен күбір болып,
Бір түйір мұнан жоқ қой малға пайда.

Азғана колхозыңнан тұрған жырак,
Пішендік жерің болды жасыл құрақ,
Сол жердің шөбін шаппай дер кезінде,
Ауданнан пішендік жер бардың сұрап.

Тілегің ақырында орындалмай,
Кешігіп сол жеріңе салдың орақ,

Ол кұрақ енді малға ас болмайды,
Сарғайып дәмі кеткен мүлде курап.

Бұл айтылған өтірік емес, шындық нағыз,
Колхозың болып жүр ғой көпке аңыз.
Кемшіліктер жер-жерде орын алған,
Басшыларың түйінді іске бермей маңыз.
Ауданда колхоздардың ең соңында,
Газетте мәліметке қарасаңыз.

Ең артта пішенің аз, сүрлемің жоқ,
Сүрлемді салатұғын түрлерің жоқ.
Түйінін маңызды істің дұрыс шешпей,
Даурыққан қызыл өңеш сөздерің көп.

Еткен жұмыс елеусіз, болып тегін,
Далаға кетіп жатыр күш, еңбегін.
Бағу жоқ малды тежеп жайылымға,
Ысырап болып жатыр пішендерің.

Солай ма басқарманың бұйрықтары,
Малына ерте тартқан сыйлықтары,
Айнала маяны үгіп кірген сиыр,
Басы жоқ, көрінеді құйрықтары.

Гурьевтен он бір жігіт оқушылар,
Жұмысқа колхозыңа келген бұлар,
Еді ол техникум студенттері,
Оларға қандай жағдай туғыздыңдар?

Кіргіздің терезе жоқ бір жер үйге,
Рахат болушы ма еді мұндай үйде,
Асты сыз, төбесі кір, құлап тұрған,
Шыдасын қалай адам мұндай күйге.

Колхозым Киров атты келеді алда,
Тілеймін қатарға кел, сен де қалма,
Пішеннің орындалған проценті —
Болып тұр жетпіс сегіз бүгін танда.

Қосымша жоспардан тыс сүрлем салдық,
Бұл іске риза болар көрген халық.

Пішен мен сүрлем салу жұмысынан,
Ауданда бірінші боп орын алдық.
Осыған сенің де орай ісің бар ма,
Кәне енді соныңды айтшы, біз тыңдалық?!

Д ү й с е н ғ а л и

Қырық жыл қызғылықты уақыт өтті.
Халқымыз зор табысқа қолы жетті.
Ең күшті өндірістік елге айналдық,
Байлықпен таң қалдырып төңіректі.

Тамаша көп байлықтың саласы бар,
Мындаған салтанатты қаласы бар,
Еңбекпенен гүлденген колхозды ауыл,
Әр шеті көз жеткісіз даласы мал.

Колхозым Ворошилов атындағы,
Кәсібі мал өсіру жұмыс бабы,
Еңбектен ешуақытта жалықпайды,
Өскелең колхозшылар ынтымағы.

Тұратын орталығым «Қызылоба»,
Гүлденіп өскен терек неше сала,
Сылдырап терек іші аққан өзен,
Сырт жағы көз жеткісіз жасыл дала.

Жер-жерде қора-қора қаптаған мал,
Қой, сиыр, жылқы, түйе — бәрі де бар.
Өсірген төрт түліктен он тоғыз мың,
Ауқатты, шат тұрмыста колхозшылар.

Шығынсыз түгел өскен төрт түлігі,
Болғандай шаруашылық көпке үлгі.
Май басқан сауырларын жылқыларым,
Колхоздың өрістегі сәйгүлігі.

Өңшең қасқа жер сызған әукелері,
Собық емшек сыздаған желіндері,
Күтіп баптап сауудың арқасында,
Күніне он литрден сүт береді.

Астау қом, айыр өркеш түйелерім,
Жібек жал, күлте құйрық биелерім,

Ұйымшыл, еңбек сүйгіш колхозшылар,
Біледі, мал бағудың жүйелерін.

Сондықтан күйлі, семіз барлық малым,
Табылмас арықтаған жалғыз лағым,
Өйткені алдын-ала жоспарлаймыз
Жыл бойы істелетін жұмыс бабын.

Осылай арттырудамыз малдың күйін,
Суы мол жерге жайып, шөбі шүйгін,
Жаз күні қыстақ маңы қорылады,
Мезгілсіз мал жаюға етіп тыйым.

Мал басы төрт түлікке жоспарланды,
Көбісі артығымен орындалды.
Екі мың жоспардан тыс қойымыз бар,
Асқаны жылқы, сиыр жүзге барды.

Төрт түлік артығымен орындалды,
Деп мақтану бола ма сізге заңды,
Қой, түйеңіз жетпейді бірнеше бас,
Қайдан алып қосасыз оған малды?

Цифрмен көрсеткенің жалғыз сиыр,
Қой жағы кемдеу білем сізде биыл,
Жақында жүз елу қой бізден алдың,
Артық деп жалған сөзге болмашы үйір.

Ол жерде талай жай бар айтылмаған,
Түгел ме сиырыңыз қырға барған?
Семірткен Алдаркөсе өгізіндей,
Батпақта тоғыз сиыр сорда қалған.

Теңізден екі жүз бас сиыр шықты,
Бақташы жіберілді Муса мықты,
Сонда да тоғыз сиыр сорға батып,
Он бес сиыр жоғалып, неге ықты?

Есепте бар ма осы жиырма төрт бас,
Әркім де өз-өзіне қылмайды қас.
Ішетін су орнына сорға айдаса,
Мұндай жай әрқашанда болуы рас.

Мұнтаздай деп мақтайсың бәрі тегіс,
Төл жағың төрт түліктен түгел кеміс.
Малыңның саны менен күйін айтсақ,
Түсуің қиын болар бізге теңіс.

Сіздерді араладым әлденеше,
Арықтау қойларыңыз, әсіресе,
Шоқаев Кәкіш баққан қойды көрдім,
Жол түсіп барғанымда күні кеше.

Қошқарлар бағылады бөлек баптап,
Әдетте семіртілед күзге сақтап.
Мұндағы Кәкіш баққан үш жүз қошқар
Алғандай құйрықтарын түгел қақтап.

Мал күйін неге бастық қарамайды,
Арық қошқар күйекке жарамайды.
Шопан да жоқ, бір кемпір иіріп тұр,
Құбақан көруі керек осы жайды.

Дайындау мал азығын маңызды іс,
Аударар ел назарын осы жұмыс,
Пішенім жетед деген мағанада,
Бересіз өзіңізге үлкен тыныс.

Бұл жөнінде бізді дұрыс сынадыңыз,
Жоқтай-ақ ешбір жерде күмәніңіз.
Көруге бәрін түгел өз көзіңмен
Қисеке, жетпеді ме шыдамыңыз?

Сіз көрген біздің жердің бір шамасы,
Колхоз бен «Жанбайдың» екі арасы.
Жиналмай сол уақытта жатуы рас,
Шабылған шөбіміздің бір шамасы.

Сіздерде де бар екен үйген пішен,
Ені жоқ, төбесі жоқ жермен-жексен.
Бұл пішен «Сәрсенек» аралында,
Боларсыз ол араны сіз көрмеген.

Жүргейсіз осыларды еске ала,
Қораға «Долгиндегі» кіріп қара.
Маяның оңтүстік жақ қабырғасы,
Сірә бірде дұрысталып жинала ма?

Бары рас дұрыс пішен «Немелкинде»,
Бар затты бар деу керек негізінде,
Бірақ, ол көз тартарлық жалғыз мая
Жетеді қанша малға, неше күнге?

Қ и с а

Келтіріп сөз қисынын жүйеледің,
Сондағы үш түлік қой сүйенерің,
Қаншама малым көп деп мақтансаң да,
Жоспардан кеміс жатыр түйелерің.

Дұрыс айт, мақтанышқа болма үйір,
Жоспардан бізде де артық жылқы, сиыр.
Қой малы тоқсан тоғыз оннан жеті,
Ішінде жалғаны жоқ жалғыз түйір.

Шырағым, көңіл бөлші бұл кеңеске,
Өнбейтін үйір болма құр егеске.
Процент тоқсан тоғыз оннан жеті,
Жүзбенен оның аты бір емес пе?

Тек қана құрғақ сөзбен уәде болған,
Емес қой ақша аударып, шартқа отырған,
Сондықтан сіздің айтқан жүз елу қой
Бізге келіп, шыққан жоқ сіздің қолдан.

Кәкіштің арық дейсін қошқарлары,
Бұл айтқан мен де көрдім қошқарларды.
Олардың бәрі бірдей арық емес,
Ішінде біреу-жарым жадау бар-ды.

Батпаққа алты сиыр батқан еді,
Жоғалған он бесін де тапқан еді.
Алынды үшеуі адал алтауының,
Келгенде дұрысына солай тегі.

Өткен жыл «Мокрийге» барған беті,
Сенің де батқан сиырың жиырма жеті,
Тартқызып бірқатарын шығарсаң да,
Көбінің бұйырған жоқ адал еті.

Өсірдік тәрбиелеп шошқа малды,
Жануар шошқа деген малдың алды,

Жоспары колхозыма белгіленген,
Үш жүз жетпіс процент орындалды.

Төлдегіш, шеккісі ауыр, майы қалың,
Пайда көп өсіруден шошқа малын,
Шошқаны сіздің колхоз өсірмепті,
Төрт түлік мақтан етіп қолда барын.

Қайта айтам, колхозда жоқ шошқаларың,
Шошқаға білемісің жоспар барын,
Үкімет тапсырмасын орындамай,
Отырсың қалай шыдап бұған, жаным?

Қойлардың болса дағы сан жағы көп,
Кіл арық, жадауларың ойында жоқ.
Талайын мен де көрдім қойларыңның,
Жүн қатқан арқасына жабағы боп.

Қойыңда толып жатыр осындай мін,
Зәрсіз ғой дос көңілмен айтылған сын,
Үйінде Жаннат дейтін шопан қыздың
Үюлі жатыр екен жабағы жүн.

Жан-жақты шаруаң сай, жетсе күшің,
Өсірген әр түрінен қайда құсың?
Бұл жағы естеріңнен шығып кеткен,
Оларды өсірумен болмай ісің.

Бар екен отырғызған алма ағашың,
Көбінде жапырақ жоқ көрсең басын.
Алма боп шыбықтарың шыққанынша,
Ағарар талайыңның сақал, шашың.

Д ү й с е н ғ а л и

Егісін біздің жердің аралапсыз,
Жоқ қой деп еш нәтиже шамалапсыз,
Мәз емес егін жағы сіздерде де,
Көнерсіз осыныма сіз талассыз.

Жүгері, картоп бізде шықпай қалған,
Оныңыз дұрыс нәрсе емес жалған.
Сіздерден суға кетті сегіз гектар,
Өнімің су астынан бар ма алған?

Қисеке, көрдіңіз бе алма ағашын,
Көрсеніз беру керек дәл бағасын,
Ол биыл жемістерін бермесе де,
Халықтың тастамаймыз бастамасын.

Алмадан шошындыңыз сонша неге,
Болмайды бұл бастама жаман деуге,
Ешкімнің сақал, шашы ағармай-ақ
Келерсіз келесі жыл алма жеуге.

Біздерде мал қорасы жеткілікті,
Ондалып бірқатары түгел бітті.
Түзетіп тез арада бітіреміз,
Сіз көрген азын-аулақ кемшілікті.

Сізге мақтан бір қора «Немелкинде»,
Бітпеген екі жылдан әлі күнге.
Неше мың сом кетті екен сол қораға,
Көпшілік білсін, айтыңызшы, соны бізге?
«Сәрсенск» бойында бір пункт бар,

Қисақа, осыны да қатеріңе ал,
Пана болар жері жоқ ештеңеге,
Қыстай ма бұл қораға «тоңбайтын» мал?

Аласа аулалары өте нашар,
Қисайған қасында тұр екі-үш қашар.
Ішіне өмірінде мал кірмепті,
Сонда да еш жері жоқ пайдаға асар.

Өсіріп алға қарай шошқа малын,
Бағамыз бір алқапқа етіп табын.
Колхозым көп алдында серт береді,
Үш жүзге жеткізуге шошқа санын.

Колхоздың еске алайық мүліктерін,
Болып тұр машинадан күдіктерім,
Күтейік машина мен моторды да,
Колхоздың қандай күтсек түліктерін.

Алдыңыз бір су мотор өткен жылы,
Кем болмас жиырма мыңнан оның құны.
Үш күн жүзіп болғаны суда сая,
«Қамалдың» жарына әкеп тықтың мұны

Әділ сын әрқашан да бізге пайда,
Айтылсын барлық шындық осындайда.
Жалпылап кейбір жерді сипап өтпей,
Тоқташы анығырақ әрбір жайға?

Қ и с а

Колхозшы кенелуде мол ырысқа,
Шындықты айтпай кету бұл дұрыс па?
Есітіп тыңдаушылар түгел қансын,
Келейін енді біздің құрылысқа.

Жаңа үйлер көз тартады тұрған жайнап,
Екпінді еңбек қызды жұмыс қайнап.
Радио торабы хабар берер,
Тұрғандай таң сәріден бұлбұл сайрап.

Бізде бар сиыр қора биыл салған,
Төбесі күмбезделіп шифрланған,
Көлемі зор, мұнартып көкке бойлап,
Тартады көз жанарын тым алыстан.

Салынған бұзау менен шошқа қора,
Үлгі ал, сендерге де болсын жоба.
Тұрғызған жаңа гараж жақсы етіп,
Бұларды неге айтпайсың көре тұра?

Жаңа үйлер ауасы кең, әрі жарық,
Қызығып шыға алмайсың көрсең барып.
Құрылыс жұмыстары сізде нашар,
Тыңдасаңыз бұл сөзді құлақ салып.

Біздегі су моторын айттың сынап,
Ұтымды сөз таппассың бұдан бірақ.
Көрсең де қазір барып мотор даяр,
Дәлірек айту керек, ойлаңқырап.

Басы аман, күйі семіз малым баққан,
Бұлақтай сиырлардың сүті аққан,
Бізде көп екпінді, алғыр колхозшылар,
Жылына он бір мыңдай табыс тапқан.

Өргенде жайылысқа ертемен мал,
Болады ферма басы бейне базар.

Күніне он литрден сүт сауады,
Сауыншы Қибат пенен Кәшипалар.

Мал сауу сауыншыға бейне сауық,
Күтеді сиырларын бабын тауып,
Әр сиырдан қазірде, алды олар
Бір мың бір жүз литрден сүтті сауып.

Шопаным Компиев пен Дәулетовтар,
Сағынғали Сүндетов тағы да бар,
Коммунист барлығы да бұл айтылған
Жарыста жүлде алған өңкей сұңқар.

Қарекен мал бабына қандай жетік,
Малдарын тапсырды етке күйлі етіп,
Салмағы әр сиырдың барған екен,
Үш жүз қырық килоға түгел жетіп.

Жұмыстан Қарекен шал бас тартпайды,
Бас салса, асау тайды жалтартпайды.
Ұлы Отан, Компартия қамқорлығы
Шалдарды Қарекендей қартайтпайды.

Д ү й с е н ғ а л и

Енді айтам колхозымның алыптарын,
Еңбекпенен шыңдалып атқан жалын.
Сан рет көзге түскен соц. жарыста,
Жүлде алған басып озып жарысқанын.

Қадіржан, Қайнеш пенен Оразбектер,
Шопандар қажымайтын ол түлектер.
Мал қыстату, төл алу, жүн қырқуда,
Өнегелі, үлгілі, қызметкер.

Жүз саулық жүз он бестен қозы беріп,
Түгелдей енесімен кетті еріп.
Жас шопан Сарбалин мен Өтешевтер,
Асырды табыстарын мұны көріп.

Әр қойдан үш кило жүн алды көбі,
Қысқы орынға жиналды малдың шөбі,
Жарыста көзге түскен ерлерімнің
Еңбектерін ел білед өнегелі.

МАЗМҰНЫ

Беташар. Қалижан Бекхожин	3
Халық ақыны Омар Шипиннің айтысты ашардағы толғауы .	9
Сәт пен Нұрқан. Қостанай облысынан	12
Назиқа мен Аңсаған. Қостанай облысынан	23
Әли мен Ахметхан. Қостанай облысынан	29
Қалихан мен Тәңірберген. Семей облысынан	33
Тәңірберген мен Шәкір. Семей облысынан	39
Тілеген мен Сейтқасым. Қызылорда облысынан	42
Мағираш пен Шекербек. Қызылорда мен Жамбыл облыста- рынан	58
Таубай мен Даулат. Қызылорда мен Жамбыл облыстарынан	67
Рахмет пен Өкім. Қызылорда мен Жамбыл облыстарынан .	71
Мыңатай мен Дулат. Жамбыл облысынан	76
Өмірсерік пен Бөрібай. Оңтүстік Қазақстан облысынан . .	79
Желеу мен Көпбай. Оңтүстік Қазақстан облысынан	84
Насыр мен Қалмақан. Оңтүстік Қазақстан облысынан . . .	90
Мұса мен Құдыкен. Көкшетау облысынан	93
Иманжан мен Әбілқасен. Көкшетау облысынан	97
Рамазан мен Сарбас. Көкшетау облысынан	100
Халық ақыны Қалқамның айтысты ашуы	106
Артық пен Темірғали. Алматы облысынан	—
Бәділ мен Сәтина. Алматы облысынан	111
Темірғали мен Игібай. Солтүстік Қазақстан облысынан . .	115
Баймұқаш пен Шабалы. Солтүстік Қазақстан облысынан . .	119
Жәмел мен Орынбасар. Батыс Қазақстан облысынан . . .	125
Төлеубай мен Жанаш. Гурьев облысынан	130
Қиса мен Дүйсенғали. Гурьев облысынан	135

АЙТЫСЫ АҚЫНОВ

(на казахском языке)

Издание Казгослитиздата — 1960

Редактор Ж. Нажимеденов
Худ. редактор Э. Подякова
Художник М. Ержанов
Технический редактор С. Ищанов
Корректор Г. Жалпакова

Подписано к печати 22/I 1960 года. УГ01386.
Изд. № 51. Формат $84 \times 108^{1/32} = 4,62$ п. л. — 7,58
усл.-п. л. (9,4 уч.-изд. л.). Тираж 10 000.
Цена 4 руб. 70 коп.

Типография № 2 Главиздата Министерства
культуры Каз. ССР. г. Алма-Ата,
ул. Карла Маркса, 63. Зак. № 1980.

Библиотека Казахстана
Учредитель и 190
Каримбаев А.
Дата 99 от 19/11/80
Цена 1-00 фонд О.Р.
Инв № 15829